ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Διπλωματική Εργασία

«Οι Ρωσοτουρκικές Σχέσεις την περίοδο 2015-2017»

Συντάκτης: Στέργιος Τσεσμετζής

Επιμέλεια: καθηγητής Ηλίας Κουσκουβέλης,

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017

Στην Χαρούλα, την
Αναστασία και τον Βαγγέλη

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Στέργιος Τσεσμετζής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή……1

Κεφάλαιο 1 - Τα Γεγονότα 2015-2017 ..…….....5

Κεφάλαιο 2 -Ιστορικό…….……..19

Κεφάλαιο 3 -Οι χώρες σε Αριθμούς ..…….…….….29

3.1 Ρωσία ..…….29

3.2 Τουρκία ...……36

Κεφάλαιο 4 -Θεωρία Διεθνών Σχέσεων ….…….....43

4.1 Θεωρήσεις Διεθνών Σχέσεων ….…….44

4.2 Ισχύς …..……..52

4.3 Στρατηγικές Κρατών ……..…..……...57

4.4 Τα Τρία Επίπεδα Ανάλυσης …….……58

Κεφάλαιο 5 –Ανάλυση…….…….…….....61

5.1 Ενέργεια …….…….……61

5.2 Οικονομία …….....63

5.2 Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια ….…….……...67

5.4 Περιφερειακό Υποσύστημα...……..74

5.5 Η Ισχύς των Κρατών ……77

Κεφάλαιο 6 –Συμπεράσματα & Εκτιμήσεις…….83

Επίλογος ……..91

Βιβλιογραφία-Αρθρογραφία …….93

Παραρτήματα

«Α» Σύντομο Ιστορικό Ρωσίας και Τουρκίας…….....Α-1

«Β» Χάρτες, Διαγράμματα, Πίνακες ……...Β-1

«Γ» Συντομογραφίες …….……...Γ-1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση των σχέσεων της Ρωσίας και της Τουρκίας, την περίοδο 2015 – 2017. Τα γεγονότα, η ποιότητα, τα αίτια, η φύση και οι διαστάσεις των σχέσεων αυτών καθώς και οι πιθανές προοπτικές τους στο ορατό μέλλον είναι βασικά ζητήματα που εξετάζονται, ερευνώνται και παρουσιάζονται υπό τη σκιά πάντα ενός θεμελιώδους προβληματισμού για τις Διεθνείς Σχέσεις: πόσο πιθανό δηλαδή είναι και υπό ποιες προϋποθέσεις, με βάση την κατάσταση των σχέσεων αυτών σήμερα, να βρεθούν οι δύο χώρες κάποια στιγμή στο ορατό μέλλον σε εμπόλεμη κατάσταση;

Το ίδιο ερώτημα μπορεί να διατυπωθεί και κάπως διαφορετικά: Είναι δυνατόν και υπό ποιες προϋποθέσεις, Ρωσία και Τουρκία να συνεχίσουν να συνυπάρχουν «ειρηνικά» αναβάλλοντας για όσο γίνεται πιο μακριά στο μέλλον, την επόμενη ένοπλη σύρραξη μεταξύ τους; Οι διεθνείς σχέσεις, κατ' αντιστοιχία με τις θετικές επιστήμες, είναι ένα «φαινόμενο», της διεθνούς πολιτικής στην προκειμένη περίπτωση και ως τέτοιο υπόκειται σε μεταβολές αναλόγως των συνθηκών του εξωτερικού περιβάλλοντος και των δυνάμεων που ασκούνται στα υπό εξέταση αντικείμενα. Ο εντοπισμός αυτών των μεταβολών στις σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας την συγκεκριμένη διετία είναι λοιπόν ο πρώτος άγνωστος της εξίσωσης και προκειμένου να γίνει αυτό απαιτείται, όπως και στις θετικές επιστήμες, διεξοδική «παρατήρηση». Έτσι και στο πλαίσιο πάντα του θετικού επιστημονικού πνεύματος που διακρίνει και διαπνέει τη σκέψη και το έργο ενός από τους σύγχρονους δασκάλους των Διεθνών Σχέσεων, του καθηγητή Kenneth Waltz[1], η εργασία αυτή ξεκινά με την παρατήρηση των σημαντικότερων, κατά την άποψη του γράφοντα, γεγονότων που συνέβησαν κατά την τελευταία διετία και που αφορούν άμεσα ή έμμεσα τις δύο χώρες και τις μεταξύ τους σχέσεις. Τα γεγονότα αυτά που συνθέτουν **το πρώτο κεφάλαιο** της εργασίας θα λειτουργήσουν ως «σημεία», η διασύνδεση των οποίων θα δώσει τελικά ένα περίγραμμα, δηλαδή μια «γραφική παράσταση», των σχέσεων αυτών όπως ακριβώς ένα μαθηματικό διάγραμμα οπτικοποιεί και περιγράφει τις μεταβολές που υφίσταται ένα φυσικό φαινόμενο, όπως πχ η θερμοκρασία μιας περιοχής κατά τη διάρκεια μιας δεδομένης χρονικής περιόδου.

[1] Ο καθηγητής των Διεθνών Σχέσεων Kenneth Waltz (1924 – 2013) θεωρείται ο «πατέρας» του Δομικού Ρεαλισμού (Νεορεαλισμού)

Το επόμενο βήμα είναι η διερεύνηση των βαθύτερων αιτιών των μεταβολών αυτών. Γιατί μια κατάσταση έχει διαμορφωθεί έτσι και όχι διαφορετικά και ποιοι είναι οι λόγοι για τους οποίους οι σχέσεις των δύο κρατών κινήθηκαν προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση και όχι προς κάποια, οποιαδήποτε άλλη; Η αναζήτηση των αιτιών αυτών οδηγεί την έρευνα, εκτός των άλλων και σε προγενέστερες της τελευταίας διετίας εποχές μια και πολλά από αυτά τα αίτια συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με γεγονότα, καταστάσεις και συνθήκες που έλαβαν χώρα πριν την υπό εξέταση περίοδο. Έτσι, στο **δεύτερο κεφάλαιο**, καταγράφεται ένα σύντομο «ιστορικό» των γεγονότων και των σχέσεων των δύο κρατών στην προ 2015 εποχή. Επίσης, στο κεφάλαιο αυτό και όχι μόνο για λόγους ιστορικής πληρότητας αλλά και καλύτερης «γνωριμίας» με τα δύο κράτη, κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθούν και στοιχεία από ιστορικές περιόδους που δεν επηρεάζουν πλέον τις σημερινές σχέσεις, όπως πχ πριν τον Α' ΠΠ αλλά και πιο πίσω, μέχρι και τον 16^{ο} μΧ αιώνα όταν οι δύο χώρες αποτελούσαν τον πυρήνα δύο αυτοκρατορικών, της Οθωμανικής και της Ρωσικής.

Το **τρίτο κεφάλαιο** ασχολείται με την παρουσίαση ορισμένων αριθμητικών στοιχείων και δεδομένων που χαρακτηρίζουν σήμερα τα δύο κράτη και ουσιαστικά αφορούν τις δυνατότητες και ικανότητες που αυτά διαθέτουν, κυρίως τους τομείς της οικονομίας, της ενέργειας, της δημογραφίας (πληθυσμός) και των ένοπλων δυνάμεων. Η παρουσίαση αυτή, εκτός των άλλων, θα χρησιμεύσει και αργότερα ως εργαλείο διερεύνησης της σχετικής ισχύος των δύο δρώντων καθώς και προσδιορισμού της θέσης που κατέχουν αυτοί στο διεθνές σύστημα.Τα τρία πρώτα κεφάλαια σχετίζονται κυρίως με την παρατήρηση. Με την αναζήτηση, καταγραφή, ταξινόμηση και παρουσίαση δηλαδή εκείνων των πληροφοριών που θα μας βοηθήσουν να αποκτήσουμε μια απαραίτητη πρώτη γνώση επάνω στις σχέσεις των δύο χωρών κατά τη διετία 2015-2017. Η αξιοποίηση όμως αυτών των πληροφοριών, δηλαδή η ανάλυση τους, είναι ένα άλλο θέμα.

Μια τέτοια ανάλυση απαιτείται να γίνει υπό τις καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις αλλά και με την μεγαλύτερη δυνατή επιστημονική αξιοπιστία. Για το σκοπό αυτό χρειάζεται πρώτα από όλα μια συγκροτημένη θεωρητική βάση πάνω στην οποία αυτή θα στηριχθεί, θα αναπτυχθεί και θα ολοκληρωθεί. Η αναζήτηση αυτής της βάσης, μέσα από την παρουσίαση στοιχείων της θεωρίας της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων, είναι το αντικείμενο του **τέταρτου κεφαλαίου** και αφορά κυρίως έννοιες

όπως «Θεωρήσεις Διεθνών Σχέσεων», «Ισχύς», «Στρατηγικές κρατών» και «Αιτίες πολέμου» (άνθρωπος, κράτος, διεθνές σύστημα).

Η ανάλυση των πληροφοριών των τριών πρώτων κεφαλαίων μέσα πια από το πρίσμα της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων που παρουσιάζεται στο επόμενο, είναι το αντικείμενο του **πέμπτου κεφαλαίου**. Κατά μια έννοια, αποτελεί δε και το σημαντικότερο τμήμα αυτής διότι είναι εκείνο που ουσιαστικά, συνδέοντας την παρατήρηση με τη θεωρία, θα οδηγήσει σε συγκεκριμένα συμπεράσματα και εκτιμήσεις με τις οποίες και θα ολοκληρωθεί η εργασία αυτή.

Στη **βιβλιογραφία** αναφέρονται οι έντυπες και ηλεκτρονικές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν, συμπεριλαμβανομένου του διαδικτύου, ενώ στη συνέχεια παρατίθενται τέσσερα **παραρτήματα:** το παράρτημα «Α» περιέχει ένα σύντομο ιστορικό της Ρωσίας και της Τουρκίας, το παράρτημα «Β» περιέχει χάρτες, διαγράμματα και πίνακες που παρουσιάζουν συγκεντρωτικά χρήσιμες πληροφορίες και αριθμητικά δεδομένα ενώ το παράρτημα «Γ» μια λίστα με **συντομογραφίες** συχνά χρησιμοποιούμενων στο κείμενο ονομασιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ 2015-2017

Η προσέγγιση του φαινομένου των ρωσοτουρκικών σχέσεων τη διετία 2015-2017 θα ξεκινήσει με την «παρατήρηση» των σημαντικότερων γεγονότων που έλαβαν χώρα την χρονική αυτή περίοδο. Αυτό όχι μόνο είναι απαραίτητο, η παρατήρηση άλλωστε αποτελεί το πρώτο βήμα σε κάθε επιστημονική έρευνα αλλά και εφικτό μια και το συγκεκριμένο φαινόμενο είναι χρονικά οριοθετημένο, επίκαιρο, πρόσφατο και με μεγάλη διαθεσιμότητα σε αξιόπιστες πληροφορίες. Η καταγραφή αυτή θα επιτρέψει τον εντοπισμό των σημαντικότερων σημείων από τα οποία διήλθαν και διέρχονται οι σχέσεις των δύο κρατών καθώς και οι μεταβολές που έχουν υποστεί και υφίστανται ενώ θα συνδράμει, στη συνέχεια και στην αναζήτηση των αίτιων και των λόγων αυτών των μεταβολών. Η έρευνα, κυρίως ειδησεογραφική, που έγινε κατά τη συγκεκριμένη διετία, έδειξε σαφώς ότι τα γεγονότα και οι εξελίξεις που έλαβαν χώρα και άπτονται άμεσα ή έμμεσα των σχέσεων των δύο αυτών δρώντων ήταν πολλά και ενδιαφέροντα όπως πολλές και σημαντικές ήταν και οι εξελίξεις στο στενό και ευρύτερο διεθνές τους περιβάλλον.

1.1 Έτος 2015

Ήδη από την αρχή του 2015 συναντούμε μια πρώτη σημαντική πτυχή των σχέσεων των δύο χωρών με τη Τουρκία να βρίσκεται σε μια προσπάθεια περαιτέρω σύσφιξης των οικονομικών και όχι μόνο, σχέσεων της με δύο άλλες γείτονες χώρες που κατά το παρελθόν την έχουν φέρει σε έντονη αντιπαράθεση με τη Ρωσία: την Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν[2]. Λίγο αργότερα και περίπου ένα χρόνο μετά τα γεγονότα στην Κριμαία[3] που δοκίμασαν επίσης τις σχέσεις τους, ο πρόεδρος της Τουρκίας Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν επισκέπτεται την Ουκρανία προκειμένου να προωθήσει την οικονομική και ενεργειακή συνεργασία των δύο χωρών και να προσφέρει οικονομική βοήθεια (δάνειο) στην Ουκρανική κυβέρνηση.[4] Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης αυτής

---

[2]Στις αρχές Μαρτίου 2015 έλαβε χώρα το 4ο Επιχειρηματικό Φόρουμ μεταξύ Τουρκίας, Αζερμπαϊτζάν και Γεωργίας στη Γεωργία με αντικείμενο την περαιτέρω εμβάθυνση των οικονομικών σχέσεων των Χωρών αυτών.
(Anadolu Agency, *Turkey, Azerbaijan, Georgia seek to increase cooperation*, 2015)

[3]Τον Μάρτιο του 2014 η Ρωσία, μετά από μια σειρά δραματικών εξελίξεων στην Ουκρανία, προσάρτησε την χερσόνησο της Κριμαίας, προκαλώντας έντονες αντιδράσεις και σοβαρές κυρώσεις από τη Δύση. (Για περισσότερες πληροφορίες βλ. κεφάλαιο 2)

[4]«*Στις συζητήσεις που έλαβαν χώρα, ξεδιπλώνοντας τις νέο-οθωμανικές ηγεμονικές της τάσεις, η Άγκυρα προσέφερε στο Κίεβο δάνειο 50 εκατ. δολαρίων Η.Π.Α. και επιπλέον ενίσχυση 10 εκατ. Δολαρίων*» Η επίσκεψη αυτή έγινε με παράλληλη ενημέρωση της Μόσχας ενώ η τουρκική πλευρά απέφυγε διακριτικά δηλώσεις και ενέργειες που θα μπορούσαν ενδεχομένως να εκληφθούν ως κάποιου είδους πρόκληση από την Μόσχα.

ο τούρκος πρόεδρος συναντήθηκε με εκπροσώπους των Τατάρων[5] της περιοχής και αναφέρθηκε στο ζήτημα της ανάγκης προστασίας των πληθυσμών αυτών στην περιοχής της Κριμαίας[6].

Τον Απρίλιο του 2015 εκδηλώνεται η πρώτη σοβαρή κρίση της υπό εξέταση διετίας ανάμεσα στις δύο χώρες. Αφορμή ήταν οι εκδηλώσεις[7] της επετείου των 100 χρόνων από τη γενοκτονία των Αρμενίων, που έλαβαν χώρα στις 24 Απριλίου στην πρωτεύουσα Ερεβάν της Αρμενίας. Στις εκδηλώσεις αυτές προσκλήθηκε, μεταξύ άλλων και η Ρωσία που αποδεχόμενη την πρόσκληση προκάλεσε την έντονη αντίδραση της Άγκυρας. Στην συνέχεια, η αντίδραση αυτή επεκτάθηκε και στις εκδηλώσεις για την επέτειο της λήξης του Β' ΠΠ, τον επόμενο Μάιο, στη Μόσχα όπου δεν παρίστατο ο Τούρκος πρόεδρος ενώ στην αντίστοιχη τελετή της ρωσικής πρεσβείας στην Άγκυρα, την χώρα εκπροσώπησε αξιωματικός των τουρκικών ένοπλων δυνάμεων[8]. Τον ίδιο μήνα και παρά την ένταση στις σχέσεις των δύο χωρών, πραγματοποιούνται, όπως ήταν ήδη προγραμματισμένο, τα εγκαίνια των έργων κατασκευής, προϋπολογισμού 20 δις δολαρίων και από εταιρεία ρωσικών συμφερόντων, του πρώτου πυρηνικού εργοστασίου[9] της Τουρκίας στο Ακούγιου, που βρίσκεται απέναντι από την Κύπρο.

Τον Μάιο οι ένοπλες δυνάμεις Τουρκίας–Γεωργίας και Αζερμπαϊτζάν διεξάγουν κοινές στρατιωτικές ασκήσεις ενώ συνεχίζονται οι συζητήσεις για την κατασκευή του υποθαλάσσιου αγωγού «Νότιος/Τουρκικός Αγωγός» φυσικού αερίου στην περιοχή του Εύξεινου Πόντου με τη συμμετοχή της ρωσικής εταιρείας Gazprom[10]. (βλ. Παράρτημα «Β» -Χάρτης 12). Μέσα σε όλα αυτά η Άγκυρα βρίσκει

(Έδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», *Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας*, 2015)

[5]Οι Τάταροι είναι ένα μη σλαβικό έθνος, κυρίως μουσουλμάνων σουνιτών που συγγενεύει φυλετικά με τους τούρκους και διατηρούν στενές σχέσεις με αυτούς. Πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν μια από τις μεγαλύτερες εθνότητες αλλά ο πληθυσμός τους μειώθηκε σημαντικά λόγω διώξεων. Σήμερα κατοικούν σε διάφορες περιοχές της πρώην ΕΣΣΔ μεταξύ των οποίων και στην Κριμαία της Ουκρανίας που εκπροσωπούν περίπου το 10% του πληθυσμού της. (Η Εφημερίδα των Συντακτών, *Οι Τάταροι της Ουκρανίας*, 2017)

[6]N. Zinets (Reuters) , *Turkey offers $50 million loan to Ukraine, urges protection of Crimean Tatars*, 2015,

[7]«*Η Τουρκία δεν παραδέχθηκε ποτέ πως ο σφαγιασμός των Αρμενίων συνιστά «γενοκτονία», αμφισβητεί πως εκτελέστηκαν 1,5εκατ. άνθρωποι και υποστηρίζει πως οι νεκροί ανήλθαν σε περίπου 300.000 και πάντα στο πλαίσιο μίας επιχείρησης καταστολής μόνο όσων «συνεργάστηκαν» με τις ρωσικές δυνάμεις εισβολής στην ανατολική Τουρκία*.» (Huffington Post, *Η Γενοκτονία των Αρμενίων*, 2015)

[8]Armedia, *Erdoğan Declines Putin's Invitation to Moscow Ceremony*, 2015

[9]Στόχος είναι ο λειτουργία του πρώτου πυρηνικού αντιδραστήρα μέχρι το 2023 ενώ την κατασκευή του έχει αναλάβει η κρατική ρωσική εταιρία Rosatom. (Ναυτεμπορική, 2015)

[10]Ο αγωγός αυτός θα μεταφέρει φυσικό αέριο από τη Ρωσία προς την Ευρώπη, μέσω Μαύρης Θάλασσας, Τουρκίας και Ελλάδας, θα έχει μήκος 1090 km και δυνατότητες μεταφοράς 64 δις κ.μ. ετησίως (E. Holodny, Business Insider, *A tiny European country is making Russia extremely nervous*, 2015)

μια ακόμη αφορμή να εκφράσει την δυσαρέσκεια της απέναντι στη Ρωσία , λόγω Κριμαίας, με βήμα αυτή τη φορά τη σύνοδο των υπουργών εξωτερικών του ΝΑΤΟ στην Αττάλεια της Τουρκίας στις 13 Μαίου[11].

Καθ' όλη τη διάρκεια του Σεπτεμβρίου αλλά και τον Οκτώβριο του 2015 και ενώ η συριακή κρίση που ξεκίνησε το 2011 εξελίσσεται με αμείωτη ένταση, η Ρωσία παρεμβαίνει αποφασιστικά στις εξελίξεις, με αεροπορικούς βομβαρδισμούς κατά θέσεων της συριακής αντιπολίτευσης και προς υποστήριξη του συριακού καθεστώτος που αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα. Η ενέργεια αυτή προκαλεί την άμεση αντίδραση της Τουρκίας που σε κοινή γραμμή με άλλες χώρες, κυρίως της Δύσης, την καλούν να αποσυρθεί και να επικεντρωθεί στον αγώνα κατά του Ισλαμικού Κράτους. Μερικές ημέρες αργότερα η Άγκυρα διαμαρτύρεται έντονα για παραβίαση του εθνικού εναέριου χώρου της από ρωσικά πολεμικά αεροσκάφη και καταγγέλλει τις ρωσικές επιχειρήσεις στην Συρία που, σύμφωνα με αυτή, είναι υπέρ όχι μόνο του συριακού καθεστώτος αλλά και του ίδιου του Ισλαμικού Κράτους.[12] Ενδεικτική της δυσαρέσκειας αυτής αποτελεί και η ευθεία αμφισβήτηση, τουλάχιστον σε λεκτικό επίπεδο, της συνέχισης ορισμένων μεγάλων διμερών αναπτυξιακών έργων στην Τουρκία που αφορούν κυρίως σε αγωγούς φυσικού αερίου αλλά και στην κατασκευή του πυρηνικού εργοστασίου στο Ακούγιου[13].

Στα τέλη Οκτωβρίου 2015 ο πρόεδρος της Συρίας Μπασάρ Αλ-Άσαντ επισκέπτεται την Μόσχα με τιμές «αρχηγού κράτους» προκαλώντας ξανά την αρνητική αντίδραση της τουρκικής πλευράς και του προέδρου της Ερντογάν ο οποίος θεωρεί τον Σύριο πρόεδρο υπεύθυνο για το θάνατο χιλιάδων αμάχων κατά τον εμφύλιο πόλεμο στη χώρα[14] ενώ στις 23 Οκτωβρίου 2015, οι υπουργοί εξωτερικών ΗΠΑ, Ρωσίας,

---

[11]Ο τούρκος Υπουργός Εθνικής Άμυνας Ισμέτ Γιλμάζ δήλωσε ότι «*τίποτα δεν μπορεί να δικαιολογήσει τις ενέργειες της Ρωσίας στην περιοχή μας*» και διευκρίνισε ότι αντιλαμβάνεται τις εξελίξεις στην Ουκρανία, την Κριμαία και την Γεωργία ως λαμβάνουσες χώρα στο ίδιο πλαίσιο στρατηγικού ανταγωνισμού για ηγεμονία στην περιοχή». (Έδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», *Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας*, Μάιος – Ιούνιος 2015)

[12]Έδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», *Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας*, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2015

[13]*«Η Ρωσία θα πρέπει να σκεφτεί σοβαρά το ζήτημα αυτό. Αν δεν μπορούν να υλοποιήσουν τον πυρηνικό αντιδραστήρα στο Άκουγιου, το έργο μπορεί να το αναλάβει άλλη χώρα. Ήδη έχουν κάνει μία επένδυση της τάξεως των 3 δις. δολαρίων Η.Π.Α. Συνεπώς θα πρέπει να είναι πιο προσεκτικοί στο θέμα αυτό. Όσον αφορά το θέμα του φυσικού αερίου, είμαστε ο υπ' αριθμόν ένα καταναλωτής ρωσικού φυσικού αερίου. Η απώλεια της τουρκικής αγοράς θα ήταν μία σημαντική απώλεια για την Ρωσία. Εν ανάγκη η Τουρκία μπορεί να προσφύγει στην λύση της προμήθειας φυσικού αερίου από πολύ διαφορετικές προελεύσεις»* (Δηλώσεις προέδρου Τουρκίας Ρ. Τ. Ερντογάν - Έδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», *Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας*, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2015)

[14]Έδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», *Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας*, 2015
BBC, *Syria conflict: Assad in surprise visit to Moscow*, 2015

Σαουδικής Αραβίας και Τουρκίας συναντώνται στη Βιέννη για να συζητήσουν το συριακό ζήτημα, χωρίς όμως απτά αποτελέσματα[15].

Η Επιδείνωση

Στα μέσα Νοεμβρίου οι δυνάμεις του Άσαντ, με τη στήριξη και της ρωσικής αεροπορίας, εντείνουν τις επιχειρήσεις εναντίον των Τουρκομάνων[16], στα νότια της περιοχής της Αλεξανδρέττας και κοντά στα σύνορα με τη Τουρκία, οδηγώντας την Άγκυρα σε νέες έντονες διαμαρτυρίες[17] ενώ λίγες ημέρες αργότερα, την 24/11/17, σημειώνεται το σοβαρότερο μέχρι τότε περιστατικό μεταξύ των δύο χωρών: η τουρκική πολεμική αεροπορία καταρρίπτει ρωσικό μαχητικό αεροσκάφος, ισχυριζόμενη παραβίαση του εναέριου χώρου της και προκαλώντας μεγάλη ανησυχία όχι μόνο στις δύο χώρες αλλά και σε ολόκληρο το ευρύτερο περιβάλλον.

Η Ρωσία αρνείται από την αρχή τα επιχειρήματα περί παραβίασης εθνικού εναέριου χώρου της Τουρκίας με το Ρώσο πρόεδρο Πούτιν να μιλάει για «*πισώπλατη μαχαιριά από υποστηρικτές τρομοκρατών*» ενώ η αντίδραση των συμμάχων της Άγκυρας (ΝΑΤΟ, Ευρώπη, ΗΠΑ) παρότι ξεκάθαρα υποστηρικτική υπέρ της Τουρκίας, περιορίζεται σε δηλώσεις - συστάσεις για αποκλιμάκωση της έντασης, αποσυνδέοντας μάλιστα το περιστατικό από τα γεγονότα στη Συρία. Λίγες ημέρες αργότερα διαφαίνεται ότι οι ισχυρισμοί της Τουρκίας για νόμιμη αντίδραση σε παραβίαση εθνικού εναέριου χώρου δεν ευσταθούν και ότι το ρωσικό αεροσκάφος καταρρίφθηκε ενώ βρισκόταν πάνω από συριακό έδαφος[18].

Η ένταση μεταξύ των δύο χωρών συνεχίστηκε με δύο άλλα σημαντικά περιστατικά που έλαβαν χώρα, αυτή τη φορά στη θάλασσα: το πρώτο συνέβη μεταξύ τουρκικού αλιευτικού και ρωσικού πολεμικού πλοίου ανοιχτά της Λήμνου την 13 Δεκεμβρίου και το δεύτερο μια ημέρα μετά, μεταξύ τουρκικού εμπορικού και ρωσικής νηοπομπής που εγκαθιστούσε πλατφόρμα γεώτρησης στον Εύξεινο Πόντο[19]. Μετά το περιστατικό της κατάρριψης η Ρωσία επιβάλει στην Τουρκία άμεσες κυρώσεις, οικονομικής κυρίως φύσης. Οι κυρώσεις αυτές έχουν σκοπό να πλήξουν τον τομέα του

---

[15]TRT Net, *Άκαρπη απέβη η τετραμερής συνάντηση για τη Συρία*, 2015
[16]Οι Τουρκομάνοι ή Τουρκμένιοι είναι τουρκικό φύλο εγκαταστημένο κυρίως στα κράτη της Κεντρικής Ασίας, Τουρκμενιστάν, Αφγανιστάν και στο βορειοανατολικό Ιράν, τη Συρία, το Ιράκ και το Βόρειο Καύκασο.
[17]Daily Sabah, *Syrian Turkmens bombed by Russia*, 2015
[18]CNN, *Τουρκικά F-16 κατέρριψαν ρωσικό πολεμικό αεροσκάφος*, 2015
[19]Ναυτεμπορική, *«Θερμό» επεισόδιο Ρωσίας - Τουρκίας στο Αιγαίο*, 2015

τουρισμού, της ενέργειας, των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων και της δραστηριοποίησης τουρκικών οργανισμών και επιχειρήσεων σε ρωσικό έδαφος (κατασκευαστικές εταιρίες, αρχιτεκτονικά γραφεία και βιομηχανίες). Ακόμη, οι ρωσικές κυρώσεις στοχοποιούν επενδύσεις, επιχειρηματικά σχέδια, πτήσεις charter, κατασκευαστικά έργα, τη βιομηχανία τροφίμων, την κλωστοϋφαντουργία και το τραπεζικό σύστημα. Παρόλα αυτά, από την αρχή διαφαίνεται πως τα μέτρα αυτά είναι προσεκτικά σχεδιασμένα έτσι ώστε να ασκήσουν μεν σημαντική πίεση στην Τουρκία να μην αγγίξουν όμως βαθύτερα τις σχέσεις των δύο χωρών, σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, τουλάχιστον προς το παρόν[20]. Μετά τα παραπάνω, στα μέσα Δεκεμβρίου 2015 ο Ρώσος υπουργός εξωτερικών υποδέχεται στη Μόσχα τον ηγέτη του κουρδικού Δημοκρατικού Κόμματος των Λαών (HDP[21]) και εκφράζει την καταδίκη του υπουργείου του για μια σειρά γεγονότων βίας κατά Κούρδων που έχουν παρουσιαστεί το τελευταίο καιρό στην Τουρκία[22], φωτογραφίζοντας ως υπαίτια την τουρκική κυβέρνηση.

1.2 Έτος 2016

Στις αρχές του 2016, οι σχέσεις των δυο κρατών μετά την κατάρριψη του ρωσικού αεροσκάφους από την τουρκική αεροπορία και τις ρωσικές κυρώσεις παραμένουν τεταμένες. Η Τουρκία συνεχίζει να κατηγορεί την Μόσχα για ωμές παρεμβάσεις στη Συρία που θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια των συνόρων της ενώ στα μέσα Φεβρουαρίου η Ρωσία καταθέτει πρόταση στο ΣΑ του ΟΗΕ σύμφωνα με την οποία η Τουρκία πρέπει να σταματήσει να βομβαρδίζει τους Κούρδους της βόρειας Συρίας καθώς και να εγκαταλείψει τυχόν σχέδια της για επέμβαση εκεί. Η πρόταση απορρίπτεται λόγω βέτο ΗΠΑ και Γαλλίας ενώ ο Γάλλος πρόεδρος Ολάντ δηλώνει πως οι δύο χώρες θα μπορούσαν να φτάσουν μέχρι και την ένοπλη σύγκρουση λόγω του Συριακού προβλήματος[23]. Λίγο αργότερα πάντως η Ρωσία αρχίζει να αποσύρει δυνάμεις από το Συριακό πεδίο και μέχρι τον Μάρτιο του 2016 η διαδικασία αυτή έχει σχεδόν ολοκληρωθεί.[24] Στη Γενεύη διεξάγονται ειρηνευτικές συνομιλίες για το Συριακό ζήτημα που όμως περιπλέκονται λόγω του ότι, μετά από έντονη αντίδραση

[20]L. Jenkins (The Guardian), *Vladimir Putin announces Russian sanctions against Turkey*, 2015
[21]Το Δημοκρατικό Κόμμα των Λαών (Τουρκικά: Halkların Demokratik Partisi - HDP) είναι αριστερό πολιτικό κόμμα της Τουρκίας.
[22]D. Solovyov (Reuters), *Russia hosts pro-Kurdish Turkish politician who condemns Ankara*, 2015
[23]Τα Νέα, *Υπαρκτός ο κίνδυνος ενός πολέμου μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας*, 2016
[24]Σύμφωνα με εκτιμήσεις διεθνών πρακτορείων, την περίοδο εκείνη έχει ήδη αποχωρήσει περίπου το 50% των δυνάμεων που βρίσκονταν στη Συρία (The Guardian, 2016).

της Τουρκίας, δεν προσκαλούνται σε αυτές εκπρόσωποι των Κούρδων της Βόρειας Συρίας. Ως αντίδραση, στην κουρδική πόλη Ρμεϊλάν της Ροτζάβα (Βόρεια Συρία) διοργανώνεται διάσκεψη με αντικείμενο τη δημιουργία ενός «δημοκρατικού, ομοσπονδιακού συστήματος» από ένα μέτωπο κουρδικών οργανώσεων με κορμό το κόμμα PYD, του οποίου το ένοπλο τμήμα (YPG[25]), μάχεται εναντίον του Ισλαμικού Κράτους στη Συρία.[26]

Στις αρχές Απριλίου 2016 άλλο ένα περιστατικό θα επιβαρύνει ακόμη περισσότερο τις ήδη τεταμένες σχέσεις Ρωσίας και Τουρκίας και έχει να κάνει με την αναζωπύρωση της από το 1991 διαμάχης μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν. Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο αυτή λαμβάνουν χώρα στρατιωτικές επιχειρήσεις του Αζερμπαϊτζάν εναντίον κατοικημένων περιοχών στην περιοχή του Ναγκόρνο-Καραμπάχ και ανακαταλαμβάνονται κάποιες εξ αυτών που βρισκόταν υπό την κατοχή των αρμενικών δυνάμεων για είκοσι και πλέον έτη. Με αφορμή τα γεγονότα αυτά η τουρκική πλευρά, αφού πρώτα έσπευσε να παράσχει πλήρη διπλωματική υποστήριξη στο Μπακού, κατηγόρησε την Ρωσία για άμεση ανάμειξη της στην περιοχή του Καυκάσου αλλά και, δράττοντας την ευκαιρία, στην Ουκρανία, Γεωργία (Ν. Οσσετία, Αμπχαζία) και φυσικά στη Συρία. Σημειώνεται δε ότι παρόμοιες κατηγορίες είχε εξαπολύσει το προηγούμενο διάστημα και η ρωσική πλευρά εναντίον της Τουρκίας[27].

Η Βελτίωση

Ωστόσο το 2016 θα χαρακτηριστεί κυρίως από την προσπάθεια των δύο χωρών να εξομαλύνουν τις τεταμένες τους σχέσεις που τους προηγούμενους μήνες εκτροχιάστηκαν. Αυτές οι προσπάθειες θα αποβούν θετικές, τουλάχιστο ως προς κάποιους τομείς και μπορούν να ανιχνευτούν μέσα από μια σειρά γεγονότων όπως αυτά που αναφέρονται παρακάτω:

Τον Ιούνιο του 2016 η Τουρκία επιχειρεί για πρώτη φορά διπλωματικό άνοιγμα προς τη Μόσχα με τον πρόεδρο της Ερντογάν να αποστέλλει επιστολή στον πρόεδρο Πούτιν με την οποία ουσιαστικά ζητά «συγνώμη» για το περιστατικό της κατάρριψης του ρωσικού αεροσκάφους που συνέβη το Νοέμβριο του 2015. Η κίνηση αυτή, που χρονικά

[25]Οι Μονάδες Προστασίας του Λαού (YPG) είναι κουρδική πολιτοφυλακή που μάχεται κατά του ΙΚ στη βόρεια Συρία.(The Kurdish Project, 2015)
[26]Η Καθημερινή, *Κουρδική Ομοσπονδία στη Συρία* , 2016
[27]Μ. Ρηγούτσου (Capital), *Αναζωπύρωση της διαμάχης Αρμενίας- Αζερμπαϊτζάν*, 2016
Έδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», *Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας*, Μάιος 2016

έρχεται αμέσως μετά τις προσπάθειες της Άγκυρας για εξομάλυνση των σχέσεων της με το Ισραήλ αλλά και την παραίτηση (από το Μάιο του 2015) του έτερου ισχυρού άνδρα της Τουρκίας και πρωθυπουργού, Αχμέτ Νταβούτογλου, γίνεται αποδεκτή από τον ρώσο ηγέτη εγκαινιάζοντας μια νέα φάση και στις σχέσεις των δύο χωρών[28].
Τον Ιούλιο του ίδιου έτους δημοσιεύματα στον τύπο μιλούν για σχεδόν πλήρη αποκατάσταση των σχέσεων Ρωσίας και Τουρκίας. Η Ρωσία άρει άμεσα τις τουριστικές κυρώσεις, με τις εμπορικές και επενδυτικές να ακολουθούν στην συνέχεια. Ακόμη, δημοσιεύματα μιλούν για προσπάθεια της Τουρκίας να συνεργαστεί με Ρωσία και Ιράν, χώρες που αποτελούν τους κυριότερους υποστηρικτές του συριακού καθεστώτος, προκειμένου να καταλήξουν σε κάποιου είδους συμφωνία στο θέμα της Συρίας, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει προς το παρόν ότι η Τουρκία εγκαταλείπει την πάγια θέση της για απομάκρυνση του σύριου προέδρου Μπασάρ Αλ-Άσαντ από την εξουσία. Σαν επιστέγασμα όλων αυτών, τον Αύγουστο του 2016 ο πρόεδρος της Τουρκίας Ερντογάν θα επισκεφτεί τη Μόσχα και θα συναντηθεί με τον Ρώσο ηγέτη Πούτιν επισημοποιώντας έτσι και την αλλαγή στις σχέσεις των δύο χωρών.[29]

Μερικά γεγονότα που συνέβησαν πριν την συνάντηση αυτή και την αλλαγή του κλίματος στις ρωσοτουρκικές σχέσεις έχουν ιδιαίτερη σημασία και είναι χρήσιμο να καταγραφούν. Έτσι, τον Φεβρουάριο του 2016 ομάδα Κούρδων της Συρίας εγκαινιάζει στην Μόσχα την διπλωματική αποστολή της «Αυτόνομης περιοχής της Ροχάβα», κίνηση βέβαια καθαρά συμβολική μια και η περιοχή, ουσιαστικά το δυτικό Κουρδιστάν, δεν είναι διεθνώς αναγνωρισμένη οντότητα. Η κουρδική αυτή αντιπροσωπεία φαίνεται πως σχετίζεται άμεσα με το Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης (PYD) πού είναι και το μεγαλύτερο κουρδικό κόμμα της Συρίας και θεωρείται αδελφό κόμμα του PKK (και που η Τουρκία θεωρεί τρομοκρατική οργάνωση)[30].

Στις 18 Μαρτίου του 2016, Ευρωπαϊκή Ένωση και Τουρκία φτάνουν σε συμφωνία «εννέα σημείων» για την διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος που έχει προκύψει εξαιτίας του εμφύλιου της Συρίας και έχει μετατραπεί σε μεταναστευτική κρίση και μεγάλο πρόβλημα για την Ευρώπη. Η Τουρκία παίζει κομβικό ρόλο στη ροή

[28]CNN Greece, *Συγγνώμη του Ερντογάν στον Πούτιν για την κατάρριψη του μαχητικού*, 2016
[29]Καθημερινή, *Αποκαθίστανται πλήρως οι σχέσεις Ρωσίας – Τουρκίας*, 2016

[30]Ναυτεμπορική, *Διπλωματικό Γραφείο στη Ρωσία*, 2016

των μεταναστών από τη Συρία αλλά και άλλες περιοχής της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής και έχει κατηγορηθεί ευθέως στο παρελθόν ότι δεν ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο σε αυτές με αποτέλεσμα τη διακίνηση μεγάλης μάζας προσφύγων, κυρίως μέσω θάλασσας, σε Ελλάδα και από εκεί στην υπόλοιπη Ευρώπη. Η βάση της συμφωνίας προβλέπει αποτελεσματικότερο έλεγχο των ροών από τις τουρκικές αρχές καθώς και επιστροφές μεταναστών από την Ευρώπη στην Τουρκία, με αντάλλαγμα χρηματοδότηση της χώρας από την ΕΕ (με τρία δις ευρώ) και «ξεπάγωμα» ορισμένων κεφαλαίων της ενταξιακής διαδικασίας της στην Ε.Ε.[31]

Τον Απρίλιο του 2016, δεκαοχτώ πετρελαιοπαραγωγές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ρωσία, συναντώνται στην Ντόχα του Κατάρ και στο επίκεντρο των συζητήσεων τους τίθεται η χαμηλή τιμή του πετρελαίου που τα τελευταία χρόνια κυμαίνεται κάτω από σαράντα δολάρια το βαρέλι και έχει δημιουργήσει μεγάλα προβλήματα στην οικονομία της Ρωσίας, οδηγώντας μεταξύ άλλων και σε υποτίμηση το ρωσικό νόμισμα (ρούβλι). Η συνάντηση αυτή όμως δεν είχε το προσδοκώμενο για τη Ρωσία αποτέλεσμα, δηλαδή τη μείωση της παραγωγής του πετρελαίου που θα οδηγούσε σε αύξηση των τιμών κατά τουλάχιστον δέκα δολάρια[32]. Τον Μάιο του 2016 ο πρωθυπουργός Αχμέτ Νταβούτογλου[33], ο εμπνευστής της υψηλής στρατηγικής της Τουρκίας τα τελευταία χρόνια, παραιτείται από το αξίωμα του, πιθανότατα μετά από πίεση του ίδιου του προέδρου Ερντογάν, ο οποίος έτσι μένει μόνος στο τιμόνι της εξουσίας χωρίς τον μέντορα του αλλά και ταυτόχρονα έναν υπολογίσιμο πολιτικό ανταγωνιστή δίπλα του[34]. Τον Ιούλιο του 2016, πραγματοποιείται απόπειρα ανατροπής (πραξικόπημα) της κυβέρνησης Ερντογάν από στρατιωτικούς κύκλους, χωρίς όμως επιτυχία. Αμέσως μετά η κυβέρνηση εξαπολύει κύμα διωγμών εναντίον των, κατά τη γνώμη της, εμπλεκομένων κατηγορώντας ευθέως τον εξόριστο στις ΗΠΑ Φετουλάχ Γκιουλέν ως υπαίτιο και υποκινητή και ζητώντας επίμονα την έκδοση του στην Τουρκία. Οι ενέργειες αυτές του προέδρου Ερντογάν θα επιδεινώσουν τις σχέσεις της Τουρκίας με τη Δύση ενώ την ίδια στιγμή η στάση της Ρωσίας θα κυμανθεί από ουδέτερη έως και υποστηρικτική, ιδιαιτέρως κατά τις δύσκολες ώρες του

[31]Τα Νέα, *Αυτή είναι η συμφωνία Ευρωπαϊκής Ένωσης-Τουρκίας*, 2016
[32]Έδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας, 2016
[33]Ο Άχμετ Νταβούτογλου είναι συγγραφέας του βιβλίου «Το στρατηγικό βάθος: η διεθνής θέση της Τουρκίας, » και εμπνευστής της πολιτικής των «μηδενικών προβλημάτων» που διαμόρφωσε την εξωτερική πολιτική και υψηλή στρατηγική της Τουρκίας τα τελευταία 15 χρόνια. Διετέλεσε υπουργός εξωτερικών την περίοδο 2009 – 2014 πρωθυπουργός της χώρας από το 2014 έως το 2016.
[34]C. Letsch (The Guardian), *Turkish PM Davutoğlu resigns as President Erdoğan tightens grip*, 2016

πραξικοπήματος. Ακόμη, εντύπωση προκαλούν πληροφορίες από το Ιράν που κάνουν λόγο ότι η Ρωσία πιθανώς να είχε προειδοποιήσει τη Τουρκία για το επικείμενο πραξικόπημα[35]. Στις 24 Αυγούστου 2016, η Τουρκία εισβάλει παράνομα στη Συρία, με την υποστήριξη των ΗΠΑ, την ανοχή της Ρωσίας αλλά και σύμφωνα με κουρδικές πηγές, του Ιράν και του Άσαντ.[36] Τον Οκτώβριο του 2016 υπογράφεται διακρατική συμφωνία για την κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου Turkish Stream, που θα μεταφέρει φυσικό αέριο από τη Ρωσία στην Τουρκία μέσω της Μαύρης Θάλασσας, παρακάμπτοντας την Ουκρανία και με κύριο κατασκευαστή τον ρωσικό κολοσσό Gazprom. Οι εξελίξεις στον τομέα αυτό είχαν παγώσει εξαιτίας της επιδείνωσης των σχέσεων των δύο χωρών, κυρίως μετά το Νοέμβριο του 2015 και η συμφωνία «κλείνει» με τον πλέον επίσημο τρόπο, παρουσία δηλαδή των προέδρων Πούτιν και Ερντογάν[37].

Τον Δεκέμβριο του 2016 δολοφονείται σε εκδήλωση στην Άγκυρα, ο Ρώσος πρέσβης από αστυνομικό εκτός υπηρεσίας που συλλαμβάνεται αμέσως. Το περιστατικό αυτό προκαλεί ανησυχία και στις δύο χώρες καθώς και ερωτηματικά για το πώς θα επηρεαστούν οι μεταξύ τους σχέσεις, ιδιαίτερα μετά από μία περίοδο συστηματικών προσπαθειών εξομάλυνσης. Η Τουρκία είναι αυτή που σπεύδει να ξεκαθαρίσει την υπόθεση, μια και η ασφάλεια των διπλωματών αποτελεί υπόθεση που οφείλει να εγγυάται το Κράτος που τους φιλοξενεί, με τις πρώτες δηλώσεις και των δύο πλευρών να μιλούν για «προβοκάτσια» και προσπάθεια επίτευξης πλήγματος στη διαδικασία της εξομάλυνσης. Έτσι, η υπόθεση ξεκαθαρίζει γρήγορα μια και όπως διαφαίνεται οι δύο πρόεδροι Ερντογάν και Πούτιν δεν είναι διατεθειμένοι να θέσουν σε κίνδυνο τις μεταξύ τους σχέσεις με αφορμή το περιστατικό αυτό, εκτίμηση που επιβεβαιώνεται και στο επόμενο χρονικό διάστημα[38]. Τον Νοέμβριο του 2016, ένα σημαντικό γεγονός παγκοσμίου ενδιαφέροντος, λαμβάνει χώρα στις ΗΠΑ: διενεργούνται προεδρικές εκλογές και νικητής αναδεικνύεται ο ρεπουμπλικάνος πάμπλουτος επιχειρηματίας Ντόναλντ Τράμπ, μια αμφιλεγόμενη προσωπικότητα που

---

[35]Euro2day, *Απέτυχε το πραξικόπημα κατά του Ερντογάν*, 2016
Β. Καραβάλτσιου (CNN Greece), *Η Τουρκία απομακρύνεται από την Ευρώπη και η Ευρώπη από την Τουρκία*, 2016
Κ. Πλιάκος (CNN Greece), *Η Τουρκία, το πραξικόπημα και ο ρωσικός παράγοντας*, 2016
http://www.cnn.gr/focus/story/40661/h-toyrkia-to-praxikopima-kai-o-rosikos-paragontas
[36]Η. Κουσκουβέλης (Onalert.gr), *Συρία: Το πριν και το μετά την εισβολή της Τουρκίας – Ανάλυση,* 2016
[37]Skai, *Ρωσία και Τουρκία υπέγραψαν την κατασκευή του αγωγού Turkish Stream*, 2016
[38]Ναυτεμπορική, *Κρεμλίνο: επίθεση κατά της Ρωσίας*, 2016
D. Sagolj (Reuters, Huffingtonpost), *Τι είπαν Ερντογάν και Πούτιν για τη δολοφονία του Ρώσου πρέσβη στην Άγκυρα,* 2016

προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της υπερδύναμης. Πέραν αυτού, το αποτέλεσμα έχει και ρωσικό «χρώμα» μια και η ηττημένη αντίπαλος του Τραμπ, Χίλαρι Κλίντον εκτόξευσε κατηγορίες για εμπλοκή του Κρεμλίνου στην εκλογική διαδικασία που αλλοίωσε το αποτέλεσμα[39].

1.3 Έτος 2017

Οι πρώτοι μήνες του 2017 κυριαρχούνται από το επικείμενο δημοψήφισμα[40] του Απριλίου σχετικά με τις πολιτικές αλλαγές που θέλει να επιφέρει ο Πρόεδρος Ερντογάν, σε μια προσπάθεια να ενισχύσει τη θέση του. Παρότι τελικά επικρατεί, εν μέσω όμως καταγγελιών για νοθεία και βία, το αποτέλεσμα είναι οριακό (51,4% υπέρ του «ναι») και όχι το πλέον επιθυμητό για τον ίδιο που βλέπει τη θέση του να μην ισχυροποιείται στον επιδιωκόμενο βαθμό. Παρόλα αυτά, το αποτέλεσμα αναγνωρίζεται και ουσιαστικά μετατρέπει το πολιτικό σύστημα της Τουρκίας από προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία σε προεδρική[41]. Την περίοδο αυτή οι κουρδικές δυνάμεις της βόρειας Συρίας, με τη στήριξη Ρωσίας και ΗΠΑ, σημειώνουν σημαντικές επιτυχίες εναντίον των δυνάμεων του Ισλαμικού Κράτους προκαλώντας ανησυχία στην Άγκυρα, λόγω αναβάθμισης του ρόλου τους. Πάντως, οι προσπάθειες βελτίωσης των σχέσεων των δύο χωρών συνεχίζονται και διάφορες συναντήσεις και συνομιλίες πραγματοποιούνται, ακόμη και σε ανώτατο επίπεδο, προκειμένου να συζητηθούν θέματα όπως το συριακό, η άρση των υπόλοιπων κυρώσεων, θέματα ενέργειας, επιχειρηματικά σχέδια αλλά και στρατιωτική συνεργασία και πωλήσεις οπλικών συστημάτων. Η βελτίωση των σχέσεων επιβεβαιώνεται πολλαπλά και από δηλώσεις όχι μόνο του πρόεδρου Ερντογάν αλλά και του Βλαδίμηρου Πούτιν ο οποίος μιλά για πλήρη αποκατάσταση χαρακτηρίζοντας την Τουρκία ως «*σημαντικό εταίρο με προοπτική*[42]».

Το Συριακό πρόβλημα πάντως παραμένει το μεγάλο ζήτημα της περιοχής και το μεγάλο «αγκάθι» στις σχέσεις Ρωσίας – Τουρκίας. Οι σχέσεις αυτές γνωρίζουν μια ακόμη «μίνι» κρίση όταν πραγματοποιείται, στις αρχές Απριλίου, επίθεση με χημικά αέρια σε περιοχή της βορειοδυτικής Συρίας που ελέγχεται από αντικαθεστωτικούς και

---

[39] Euronews, *Η αναπάντεχη εκλογή Τραμπ*, 2016
[40]K. Shaheen (The Guardian), *Turkish referendum*, 2017
[41]CNN Greece, Δημοψήφισμα Τουρκία, 2017
Ρ. Βλασσοπούλου (Η Εφημερίδα), Δημοψήφισμα στην Τουρκία, 2017
[42]CNN Greece, *Οι δηλώσεις του Πούτιν μετά την συνάντησή του με τον Ερντογάν,* 2017
Η Εφημερίδα, *Πούτιν: Οι σχέσεις Ρωσίας-Τουρκίας αποκαταστάθηκαν πλήρως*, 2017

μέλη του ΙΚ. Οι υποψίες πέφτουν εξ αρχής στον Σύριο ηγέτη Μπαράρ Αλ-Άσαντ και η υποστηρικτική στάση της Ρωσίας, που επιφυλάχθηκε να συμπαραταχθεί με αυτές και εμπόδισε καταδικαστική απόφαση από το Σ.Α. του ΟΗΕ, προκαλεί την έντονη αντίδραση και δυσαρέσκεια της Δύσης και φυσικά της Άγκυρας[43]. Τον Μάιο η Ρωσία ανακοινώνει την άρση των περισσότερων κυρώσεων που είχε επιβάλει εναντίον της Τουρκίας λόγω του περιστατικού της κατάρριψης του ρωσικού jet, τον Νοέμβριο του 2015.[44]

Πέραν αυτών, συζητήσεις μεταξύ των χωρών διεξάγονται και για το ενδεχόμενο αγοράς από την Τουρκία του ρωσικού οπλικού συστήματος αεράμυνας S-400. Η είδηση αυτή προκαλεί αρνητικές αντιδράσεις από πλευράς ΝΑΤΟ, ΕΕ, ΗΠΑ μια και θεωρείται ως προσπάθεια, εφόσον πραγματοποιηθεί, μερικής απεμπλοκής της Τουρκίας από τη συμμαχία και περαιτέρω απομάκρυνση της από τη Δύση. Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα της περιόδου, η χρηματοδότηση για την αγορά αυτού του ακριβού οπλικού συστήματος θα γίνει από τη Ρωσία με τη μορφή δανείου ενώ «αγκάθι» για την υλοποίηση αυτού του σχεδίου αποτελεί η τακτική της Άγκυρας να απαιτεί, σε περιπτώσεις απόκτησης ξένων συστημάτων, ένα σημαντικό μέρος της παραγωγής να πραγματοποιείται στη χώρα με παράλληλη μεταφορά τεχνογνωσίας (συμπαραγωγή).[45] Αξίζει να σημειωθεί πως δεν είναι η πρώτη φορά που η Τουρκία επιχειρεί να αποκτήσει σύστημα αεράμυνας από χώρα που δεν ανήκει στο ΝΑΤΟ. Λίγα χρόνια πριν, το 2013, η χώρα είχε στραφεί στην Κίνα αλλά η αντίδραση των χωρών της συμμαχίας και ιδιαιτέρως των ΗΠΑ την υποχρέωσε ουσιαστικά σε υπαναχώρηση. Η αναζήτηση πάντως ενός αμυντικού πυραυλικού συστήματος είναι υπόθεση που απασχολεί την τουρκική στρατιωτική ηγεσία από το 2005.[46]

Στις 16 Μαίου[47], ο Τούρκος πρόεδρος Ερντογάν επισκέπτεται τις ΗΠΑ προκειμένου να συναντηθεί με τον αμερικανό ομόλογο του Τράμπ, σε μια εποχή που οι σχέσεις των δύο χωρών βρίσκονται σε ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο λόγω, μεταξύ άλλων και της υποστηρικτικής στάσης των αμερικάνων προς στους Κούρδους της

[43]CNN Grecce, *Σοβαρές εξελίξεις μετά τη θηριωδία με τα χημικά στη Συρία*, 2017
[44]K. Hille (Financial Times), *Russia lifts most sanctions imposed on Turkey after downing of jet*, 2017
[45]Το Βήμα, *Οι Ρώσοι χρηματοδοτούν την Τουρκία για την αγορά των S-400*, 2017
[46]iNews, *Κινέζικο Πυραυλικό Σύστημα Παραγγέλνει η Άγκυρα*, 2015
Ε. Λάζος (Think News), *MEADS για την Τουρκία;*, 2017
[47]The Press Room, *Ο Ταγίπ με απειλές στο Όβαλ Όφις: Ο Λευκός Οίκος ανακοίνωσε τη συνάντηση με τον Τραμπ*, 2017

Συρίας και της άρνησης τους να εκδώσουν στην Τουρκία τον ιμάμη Φετουλάχ Γκουλιέν που η Άγκυρα θεωρεί ως υποκινητή της απόπειρας πραξικοπήματος του 2016. Η επίσκεψη αυτή που δεν θα μπορούσε να πει κανείς ότι αναθέρμανε τις σχέσεις των δύο χωρών, σημαδεύεται από βίαια επεισόδια μεταξύ της προσωπικής φρουράς του τούρκου προέδρου και διαδηλωτών που προκάλεσαν την έντονη αντίδραση του κοινού και του πολιτικού κόσμου της Αμερικής[48].

Τον Σεπτέμβριο του 2017 η Κουρδική Αυτόνομη Περιοχή (Κ.Α.Π.) του Βορείου Ιράκ διεξάγει δημοψήφισμα με το ερώτημα της ανεξαρτησίας της και με αποτελέσματα συντριπτικά υπέρ αυτής (93,7%). Η ενέργεια αυτή προκαλεί τη σφοδρή αντίδραση Ιράκ, Ιράν και Τουρκίας αλλά και τις επικρίσεις των ΗΠΑ και πολλών άλλων κρατών, παρά το γεγονός ότι ο πρόεδρος της Κουρδικής Περιφερειακής Κυβέρνησης Μασούντ Μπαρζανί έσπευσε να καταστήσει σαφές ότι *«δεν σκοπεύει να προχωρήσει σε διακήρυξη ανεξαρτησίας και θέλει να χρησιμοποιήσει το δημοψήφισμα περισσότερο ως μοχλό διεθνούς ανάδειξης του κουρδικού ζητήματος και ενίσχυσης της δικής του πολιτικής επιρροής ενόψει των εκλογών του ερχόμενου Νοεμβρίου και λιγότερο ως βήμα σε ένα σφιχτό χρονοδιάγραμμα απόσχισης.»* Η Ρωσία, από την άλλη, τήρησε διαφορετική στάση αποτελώντας έτσι τη μοναδική μεγάλη δύναμη που δεν καταδίκασε το δημοψήφισμα παρότι τάχθηκε υπέρ της εδαφικής ακεραιότητας του Ιράκ.[49] Τον ίδιο μήνα Ρωσία, Τουρκία και Ιράν συναντιούνται στην Αστάνα του Καζακστάν για συνομιλίες επί του συριακού ζητήματος. Λίγο μετά, τον Οκτώβριο του 2017, η Τουρκία εισβάλει για δεύτερη φορά στη Συρία (Ιντλίμπ) προκειμένου να εμποδίσει εκ νέου μια ενδεχόμενη ενοποίηση των κουρδικών δυνάμεων που βρίσκονται στο Αφρίν και στη Ροτζάβα και που η Άγκυρα θεωρεί απειλή για την ασφάλεια της. Η κίνηση αυτή φαίνεται πως έγινε με τη σύμφωνη γνώμη Ρωσίας και Ιράν κατά τη διάσκεψη της Αστάνας.

Τον Οκτώβριο μια μεγάλη επιτυχία εναντίον του ΙΚ που σηματοδοτεί πιθανότατα και την οριστική ήττα του μορφώματος αυτού λαμβάνει χώρα με την κατάληψη της «πρωτεύουσας» του Ράκκα από χερσαίες δυνάμεις, υπό την ηγεσία των Κούρδων της Συρίας και με την υποστήριξη ΗΠΑ και Ρωσίας. Η κουρδική αυτή

[48]Καθημερινή, *ΗΠΑ: Την επίσημη καταδίκη της Τουρκίας για τα επεισόδια κατά την επίσκεψη Ερντογάν ζητούν εξέχοντες Αμερικανοί βουλευτές*, 2017
[49]Ε. Μπέρση (Η Καθημερινή), *Επικίνδυνος χορός μετά το δημοψήφισμα στο Κουρδιστάν*, 2017

επιτυχία δημιούργησε έναν επιπλέον εκνευρισμό στην Άγκυρα λόγω και του γεγονότος ότι κούρδοι στρατιώτες φωτογραφήθηκαν μπροστά σε πανό με τον φυλακισμένο ηγέτη του PKK Αμπτουλάχ Οτσαλάν. Επίσης, οι αντιδράσεις των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ στην προοπτική προμήθειας του ρωσικού πυραυλικού συστήματος S-400 συνεχίζονται, δείχνοντας την έντονη δυσαρέσκεια τους για το ενδεχόμενο αυτό[50] και επιδεινώνοντας περαιτέρω τις σχέσεις της Τουρκίας με τη Δύση. Πάντως το Νοέμβριο του 2017, σύμφωνα με τις δηλώσεις, φαίνεται πως η Τουρκία θεωρεί το θέμα της προμήθειας των S-400 ως «τελειωμένο»[51] (θα αγοραστούν) ενώ τον ίδιο μήνα ξεσπά σοβαρή διπλωματική κρίση της χώρας με το ΝΑΤΟ κατά την οποία η Τουρκία αποσύρει 40 αξιωματικούς από άσκηση της συμμαχίας στη Νορβηγία, λόγω «προσβολής» του ιδρυτή της Τουρκικής Δημοκρατίας Μουσταφά Κεμάλ «Ατατούρκ» και του ίδιου του προέδρου της Ερντογάν, σύμφωνα με τις ανακοινώσεις[52] και υποχρεώνοντας τον Γενικό Γραμματέα Γενς Σόλτενμπεργκ σε έκφραση δημόσιας συγνώμης[53]. Το συγκεκριμένο περιστατικό προκάλεσε στη συνέχεια την αντίδραση συμβούλου του προέδρου της Τουρκίας που ανέφερε ότι το θέμα της αποχώρησης της Τουρκίας από το ΝΑΤΟ, πρέπει πλέον να τεθεί στο τραπέζι[54].

---

[50]*Ο Αναπληρωτής υφυπουργός Πολεμικής Αεροπορίας των ΗΠΑ Heidi H. Grant σε δηλώσεις στην μεγάλη διεθνή έκθεση αμυντικού υλικού Dubai Airshow δήλωσε ότι η αγορά των S-400 αποτελεί «πηγή μεγάλης ανησυχίας για τις ΗΠΑ και όχι μόνον, αλλά και για όλους τους εταίρους και συμμάχους που έχουν ήδη προμηθευτεί το F-35.*
Τον Οκτώβριο ο στρατηγός Petr Pavel επικεφαλής της Στρατιωτικής Επιτροπής του ΝΑΤΟ είχε δηλώσει ότι η Τουρκία έχει μεν το δικαίωμα και την ελευθερία επιλογής ως ανεξάρτητο κράτος, όμως «θα αντιμετωπίσει τις συνέπειες εφόσον προμηθευτεί τελικά το ρωσικό σύστημα», ενώ τον Ιούλιο ο Υπουργός Άμυνας των ΗΠΑ James Mattis είχε δηλώσει ότι δεν πρόκειται να υπάρξει διαλειτουργικότητα του Συστήματος με τα συστήματα του ΝΑΤΟ. (Ν. Μελέτης (MIgnatiou.com), *Η Αμερική προειδοποιεί τον Ερντογάν*, 2017)

[51]*«Τελείωσε, οι πύραυλοι S-400 αγοράστηκαν. Τώρα τα υπόλοιπα είναι μόνο λεπτομέρειες»*(δηλώσεις του υπουργού Άμυνας της Τουρκίας Νουρετίμ Τσανικλί από την Κερασούντα (Γκιρεσούν) της Μαύρης Θάλασσας. (Το Βήμα, *Τουρκία: Οι ρωσικοί πύραυλοι S-400 αγοράστηκαν*, 2017)

[52]*«Χθες προέκυψε ένα θέμα στην Νορβηγία. Ανήρτησαν έναν πίνακα των εχθρών. Σε αυτόν τον πίνακα υπήρχε φωτογραφία του Ατατούρκ και στην άλλη πλευρά το όνομά μου. Αυτοί ήταν στο στόχαστρο……. Ακόμη κι αν αποσυρθούν οι εν λόγω στόχοι, να αποσυρθούν άμεσα οι 40 στρατιώτες μας. Δεν νοούνται τέτοιοι σύμμαχοι και τέτοια συμμαχία»*, (Τούρκος πρόεδρος Ερντογάν, Νοέμβριος 2017) (Skai, *Έξαλλος ο Ερντογάν - η Τουρκία αποσύρεται από άσκηση του ΝΑΤΟ*, 2017)

[53]*«Ζητώ συγγνώμη για την προσβολή. Το περιστατικό ήταν το αποτέλεσμα πράξεων ενός ατόμου και δεν αντικατοπτρίζει τις απόψεις του ΝΑΤΟ», (γραπτή δήλωσή του Γενς Στόλτενμπεργκ, Γ.Γ. ΝΑΤΟ, Νοε 2017)* (Τα Νέα, *Συγγνώμη στην Τουρκία από τον ΓΓ του ΝΑΤΟ*, 2017)

[54]*Σύμφωνα με τις δηλώσεις Γιαλτσίν, τις οποίες επικαλείται το τηλεοπτικό δίκτυο Haberturk «οι φωτογραφίες του Ατατούρκ και του Ερντογάν» χρησιμοποιήθηκαν «με εχθρικές διαθέσεις». Ο κύριος σύμβουλός μάλιστα του Τούρκου προέδρου πρότεινε ότι το ζήτημα παραμονής της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ πρέπει να συζητηθεί εκτάκτως στην βουλή.»* (Το Ποντίκι, *«Βόμβα» από Τουρκία: Εξετάζει αποχώρηση από το ΝΑΤΟ!*, 2017)

Από το Σεπτέμβριο η ένταση μεταξύ ΗΠΑ και Τουρκίας, στις ήδη επιβαρυμένες σχέσεις του, αυξάνει ακόμη περισσότερο με την αμερικανική δικαιοσύνη να διατυπώνει νέες κατηγορίες σε βάρος των σωματοφυλάκων του Τούρκου προέδρου, για τα επεισόδια του Μαίου στην αμερικανική πρωτεύουσα που φωτογραφίζουν πλέον τον ίδιο τον πρόεδρο ως ηθικό αυτουργό[55]. Ακόμη, απαγγέλλονται σοβαρές κατηγορίες στον Τουρκο-Ιρανό Ρεζά Ζαράμπ για παραβίαση του αμερικάνικου εμπάργκο εναντίον του Ιράν καθώς και ξέπλυμα «μαύρου χρήματος». Ο κατηγορούμενος φέρεται να έχει ιδιαίτερες σχέσεις με το καθεστώς Ερντογάν το οποίο, σύμφωνα με τον ίδιο, έδωσε και την εντολή για την παραβίαση.[56] Σε απάντηση, υπάλληλος του αμερικάνικου προξενείου στην Κωνσταντινούπολη συλλαμβάνεται από τις τουρκικές αρχές ως ύποπτος για σχέσεις με την κοινότητα του Φετουλάχ Γκιουλέν. Τέλος, στις 7 Δεκεμβρίου ο Τούρκος πρόεδρος επισκέπτεται την Αθήνα και συναντιέται με τον πρωθυπουργό Τσίπρα και τον πρόεδρο Παυλόπουλο διατυπώνοντας ακόμη μια φορά το αίτημα του για αναθεώρηση της συνθήκης της Λοζάνης για να εισπράξει όμως άμεση αρνητική απάντηση όχι μόνο από την Ελληνική πλευρά αλλά και από ΗΠΑ και ΕΕ.

[55] Έδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας, 2017
[56] Η Καθημερινή, *Εμπλέκει τον Ταγίπ Ερντογάν ο Ρεζά Ζαράμπ*, 2017

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο καταγράφηκαν τα γεγονότα των Ρωσοτουρκικών σχέσεων κατά τη διετία 2015-2017 και ήρθαμε σε επαφή με συμβάντα και περιστατικά τα περισσότερα εκ των οποίων όμως δεν εμφανίστηκαν από το πουθενά ούτε και δημιουργήθηκαν εκ του μηδενός αλλά έχουν τις ρίζες τους σε προγενέστερες περιόδους. Έτσι, στο παρόν κεφάλαιο θα ακολουθήσουμε αυτά τα γεγονότα πηγαίνοντας λιγότερο ή περισσότερο πίσω στο χρόνο ώστε να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα τα αίτια τους και το πώς αυτά επηρέασαν την εξέλιξη των σχέσεων των δύο κρατών.

Η Κρίση στην Κριμαία - 2014

Τον Μάρτιο του 2014 και μετά από μια σειρά δραματικών πολιτικών γεγονότων που λαμβάνουν χώρα στην Ουκρανία με την ονομασία «Ουκρανική επανάσταση» (διαδηλώσεις, βία, ανατροπή της φιλορωσικής κυβέρνησης) η Ρωσία εισβάλει στην Ουκρανία και προσαρτά την περιοχή της Κριμαίας[57] (βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτες 7 & 8), μετά από σχετικό δημοψήφισμα με το 97% των ψήφων να είναι «υπέρ». Η αντίδραση της Δύσης είναι έντονη και αποφασιστική με την άμεση επιβολή σοβαρών οικονομικών κυρώσεων εναντίον της Ρωσίας ενώ η Τουρκία παρότι καταδικάζει την ενέργεια αυτή και εκφράζει ανοιχτά τις ανησυχίες της για τις επεκτατικές ενέργειες της Ρωσίας στην περιοχή, δεν συνυπογράφει τις κυρώσεις αυτές. Επιπλέον τηρεί μετριοπαθή στάση και στο θέμα της προστασίας των Τατάρων[58] της Κριμαίας που είναι ένας λαός που συγγενεύει φυλετικά με τους τούρκους και που η Άγκυρα δεν χάνει ευκαιρία να εμφανίζεται ως προστάτης τους.[59]

---

[57]Η Κριμαία έχει ιδιαίτερη σημασία για την ιστορία και τα συμφέροντα της Ρωσίας και μαζί με την Ανατολική Ουκρανία διαθέτουν μεγάλα ποσοστά ρωσόφιλων και ρωσόφωνων κατοίκων ενώ η επιρροή της Ρωσίας εκεί είναι μεγάλη. (A. Yuhas (The Guardian), *Ukraine crisis: an essential guide to everything that's happened so far*, 2014)

[58]«Οι Τάταροι είναι μουσουλμάνοι σουνίτες, τουρκικής καταγωγής. Πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν μια από τις μεγαλύτερες εθνότητες στην περιοχή αλλά το 1944 ο Στάλιν κατηγορώντας τους για συνεργασία με τους Ναζί, ξεκίνησε διώξεις. Στη χερσόνησο της Κριμαίας επέστρεψαν μετά την πτώση της ΕΣΣΔ ενώ μετά τα γεγονότα του 2014 αρκετοί εξ αυτών αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν ξανά την περιοχή λόγω νέων διώξεων.»
(Euronews, *Κριμαία: Οι δυσκολίες των Τατάρων μετά την προσάρτηση στη Ρωσία*, 2015)

[59]Asli Aydintasbas, *With Friends Like These: Turkey, Russia and the end of an unlikely alliance*, European Council on Foreign Relations, 2016

Αρμενία και Αζερμπαιτζάν: Η διαμάχη για το Ναγκόρνο-Καραμπάχ – 1991 & 2016

Το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτες 4 & 8) ήταν παλαιότερα μία αυτόνομη διοικητική περιφέρεια της άλλοτε Σοβιετικής Ένωσης που ανήκε στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν, με Αρμένιους κυρίως κατοίκους και που ανακήρυξε την ανεξαρτησία της το 1991. Ο πόλεμος Αρμενίας – Αζερμπαϊτζάν που ακολούθησε άφησε πίσω του 25.000 νεκρούς και ένα εκατομμύριο ανθρώπους που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους. Το 1994 επετεύχθη εκεχειρία μετά τη νίκη του στρατού της Αρμενίας. Τον Απρίλιο του 2016, στην επονομαζόμενη «διαφιλονικούμενη ζώνη» ξέσπασαν νέες ταραχές και έκτοτε η κατάσταση είναι εύθραυστη.»[60] Στην περιοχή αυτή, Ρωσία και Τουρκία έχουν διασταυρώσει αρκετές φορές τα ξίφη τους με τη Ρωσία να υποστηρίζει την Αρμενία και την Τουρκία το Αζερμπαϊτζάν. Είναι τέτοιες δε οι σχέσεις της Άγκυρας με το Μπακού που ο τούρκος πρόεδρος Ερντογάν έκανε λόγο το 2016, για «δύο κράτη, ένα έθνος.[61]»

Συρία - 2011

Το 2011 έλαβε χώρα το σημαντικότερο γεγονός των τελευταίων ετών αναφορικά με την ισορροπία δυνάμεων στην περιοχή ενδιαφέροντος Ρωσίας και Τουρκίας αλλά και διεθνώς: ο Συριακός εμφύλιος πόλεμος[62] μεταξύ του καθεστώτος του σιίτη Μπασάρ Αλ-Άσαντ και της συριακής αντιπολίτευσης (βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτης 9). Η εμφύλια αυτή σύρραξη, που συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, έφερε σε μεγάλη ένταση πολλές φορές τις σχέσεις των δύο χωρών και αποτελεί το μεγαλύτερο «αγκάθι» μεταξύ τους, με τη Ρωσία (μαζί με το Ιράν και τη Χεζμπολά του Λιβάνου) να υποστηρίζουν σθεναρά το καθεστώς και την Τουρκία (μαζί με Σαουδική Αραβία, Κατάρ) τους αντικαθεστωτικούς προσδοκώντας την απομάκρυνση του Άσαντ από την εξουσία.[63]

---

[60]Euronews, *Η διαμάχη Αζέρων - Αρμένιων για το Ναγκόρνο Καραμπάχ*, 2016

[61]Έδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», *Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας*, 2016

[62]*«Ο εμφύλιος σπαραγμός στην Συρία χαρακτηρίστηκε ως η μεγαλύτερη ανθρωπιστική κρίση που χτύπησε την ανθρωπότητα από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Σχεδόν από 400.000 άνθρωποι έχουν χάσει την ζωή τους τα τελευταία έξι χρόνια, πάνω από 10 εκατομμύρια άνθρωποι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους.»* (Huffingtonpost, *Το χρονικό του εμφύλιου σπαραγμού στη Συρία,* 2015)

[63]Global Security, *Russia-Turkey Relations*, 2017

Γεωργία (Ν. Οσσετία & Αμπχαζία) - 2008

Ο «Πόλεμος της Νότιας Οσετίας» ή «Πόλεμος της Γεωργίας» ήταν μια ένοπλη σύγκρουση που έλαβε χώρα τον Αύγουστο του 2008 μεταξύ της Γεωργίας από τη μία πλευρά και της Ν. Οσετίας και Αμπχαζίας από την άλλη, (βλ. βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτες 6 & 8) που είχαν ανακηρύξει την «ντε φάκτο» ανεξαρτησία τους από αυτή. Στον πόλεμο αυτό ενεπλάκη και η Ρωσία που υποστήριξε ενεργά τις δύο αποσχισθείσες περιοχές εναντίον της Γεωργίας, τόσο στρατιωτικά όσο και διπλωματικά. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε ένα ακόμη σημαντικό σημείο έντασης στις σχέσεις της Ρωσίας. Η Τουρκία, συνορεύει με τη Γεωργία, είναι σύμμαχος της και διατηρεί ζωτικά συμφέροντα στην περιοχή και για αυτό δεν επιθυμούσε σε καμία περίπτωση μια τέτοια εξέλιξη. Μετά το συριακό εμφύλιο, το γεγονός αυτό καταγράφεται ως η σημαντικότερη κρίση στις σχέσεις τους.

Έναρξη Ενταξιακών Διαπραγματεύσεων Τουρκίας Ε.Ε.

Το 2004, ΕΕ και Τουρκία συμφωνούν την έναρξη ενταξιακών διαδικασιών, με τη δεύτερη να χαρακτηρίζεται πλέον ως υποψήφια προς ένταξη χώρα, με προϋπόθεση βέβαια την αποδοχή των υποχρεώσεων που απορρέουν από την ιδιότητα αυτή. Η Τουρκία είναι μια χώρα που διατηρεί εδώ και πολλές δεκαετίες ιδιαίτερες σχέσεις με την Ευρώπη και η διαδικασία αυτή είναι μια ευκαιρία να γίνει, κάποια στιγμή στο μέλλον, πλήρες μέλος της. Στην συνέχεια όμως η διαδικασία αυτή θα «σκοντάψει» πολλές φορές ενώ σήμερα αμφισβητείται έντονα[64] όχι μόνο από την ΕΕ αλλά και την ίδια την Τουρκία.

Η άρνηση της Τουρκίας στις ΗΠΑ

Το 2003, η Τουρκία απορρίπτει αίτημα των ΗΠΑ για ανάπτυξη αμερικανικών δυνάμεων στο έδαφος της στο πλαίσιο προετοιμασίας τους για την επικείμενη εισβολή στο Ιράκ. Η συγκεκριμένη ενέργεια διατάραξε σημαντικά τις σχέσεις της Τουρκίας με τις ΗΠΑ και επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την πορεία τους στα επόμενα χρόνια καθώς και την προσέγγιση της χώρας αυτής με τη Ρωσία[65].

---

[64]Lawspot, *Τουρκία: Παγώνουν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις στην ΕΕ εάν προχωρήσει η συνταγματική μεταρρύθμιση*, 2017

[65]H. de Quetteville (The Telegraph), *US troops pack up and go as Turkey refuses any help*, 2003

Το ΑΚΡ στην εξουσία - 2001

Το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΚΔΑ-ΑΚΡ) είναι ένα πολιτικό ισλαμικό κόμμα το οποίο ήρθε στην εξουσία το 2001 μέσα από δημοκρατικές εκλογές με ηγέτη τον σημερινό πρόεδρο της Τουρκίας Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν. Από την αρχή η νέα κυβέρνηση εφαρμόζει σειρά μεταρρυθμίσεων τόσο στην διακυβέρνηση του Κράτους και την οικονομία όσο και στην εξωτερική πολιτική της χώρας. Αποτέλεσμα αυτών, η οικονομία της χώρας σημειώνει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, τόσο στην αρχή της περιόδου όσο και τα τελευταία χρόνια, σε τέτοιο σημείο μάλιστα που να θεωρείται πλέον ότι η σημερινή Τουρκία δεν έχει καμία πλέον σχέση με αυτή πριν 20 περίπου χρόνια, όταν αντιμετώπιζε σφοδρή οικονομική κρίση και χρειάστηκε την παρέμβαση του ΔΝΤ. Από την άλλη δεν είναι λίγοι αυτοί που κατηγορούν ανοιχτά ή κρυφά τον Ερντογάν και το κόμμα του για πράξεις και ενέργειες που ουσιαστικά έχουνε περιχαρακώσει τις ελευθερίες, τη δημοκρατία και τα πολιτικά δικαιώματα σημαντικού μέρους Τούρκων πολιτών καθώς και για απολυταρχικές συμπεριφορές και νεο-οθωμανικές τάσεις. Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια σημαντικά εσωτερικά προβλήματα αλλά και επιλογές στην εξωτερική πολιτική έχουν απομακρύνει την χώρα από την ΕΕ και τις ΗΠΑ αλλά και από αρκετές χώρες του εγγύς περιβάλλοντος της ενώ και η άλλοτε ανθούσα οικονομία της εμφανίζει σημαντικά προβλήματα.[66]

Ο Πούτιν στην εξουσία - 2000

Το Μάιο του 2000, ένας άγνωστος μέχρι τότε πολιτικός, ο Βλαντιμίρ Πούτιν αναλαμβάνει τα ηνία της Ρωσίας μετά την αιφνίδια παραίτηση του πρώτου μετα-σοβιετικού ηγέτη, Μπόρις Γέλτσιν. Δεκαεπτά σχεδόν χρόνια μετά και ουσιαστικά κάτω από την ίδια ηγεσία, η χώρα παρουσιάζει πλέον μεγάλες διαφορές σε σχέση με εκείνη, εκείνης της όχι και τόσο μακρινής εποχής. Οι υποστηρικτές του θεωρούν ότι ο Πούτιν έβγαλε τη χώρα από το χάος που επικρατούσε την περίοδο Γέλτσιν και που ακολούθησε την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και επανάφερε το κύρος, την αίγλη και την ισχύ της εκεί που της αξίζει, μέσα σε ένα ιδιαίτερα δύσκολο διεθνές περιβάλλον. Από την άλλη, οι πολέμιοι του υποστηρίζουν ότι ο Πούτιν είναι ένας αυταρχικός πρόεδρος που κατά την περίοδο που κυβερνά η δημοκρατία έχει περισταλεί, η διαφθορά κυριαρχεί, η οικονομία διανύει μία παρατεταμένη κρίση και η

[66]InternationalRelations.org, *AKP Party Turkey*, 2017

χώρα βρίσκεται ουσιαστικά σε διεθνή απομόνωση και μακριά από Ευρώπη και ΗΠΑ, διανύοντας μία νέα ψυχροπολεμική περίοδο. Ότι κι αν πιστεύει κανείς για τον πρόεδρο Πούτιν, δύσκολα μπορεί να διαφωνήσει στο ότι η παρουσία του πολιτικού αυτού στο τιμόνι μιας υπερδύναμης τα τελευταία είκοσι σχεδόν χρόνια, χάραξε ανεξίτηλα την πορεία της Ρωσίας, του εγγύς περιβάλλοντος της αλλά και του ίδιου του ΔΣ. Επακόλουθο είναι λοιπόν ότι έπαιξε και συνεχίζει να παίζει καταλυτικό ρόλο στην διαμόρφωση και εξέλιξη και των ρωσοτουρκικών σχέσεων.[67]

Δεύτερος Πόλεμος της Τσετσενίας –1999

«Πόλεμος στο Βόρειο Καύκασο» ονομάστηκε η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και Τσετσένων αυτονομιστών στην περιοχή της Τσετσενίας (βλ. βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτης 5) που ξεκίνησε με την επίθεση των ρωσικών δυνάμεων στο έδαφος της Τσετσενίας την 26η Αυγούστου 1999, σε απάντηση για την εισβολή στη ρωσική Δημοκρατία του Νταγκεστάν, της «Ισλαμικής Ταξιαρχίας Προστασίας της Διεθνούς Ειρήνης». Τερματίστηκε την 1η Οκτωβρίου 1999, με τις ρωσικές στρατιωτικές δυνάμεις να εισβάλουν στην τσετσενική πρωτεύουσα του Γκρόζνυ. Η ρωσική εκστρατεία τερμάτισε τη ντε φάκτο (επιβληθείσα από τα γεγονότα δηλαδή και όχι από κάποιο νόμο) διακηρυχθείσα ανεξαρτησία της Δημοκρατίας της Τσετσενίας που είχε προκύψει μετά τον ατυχή για τους Ρώσους Πρώτο Πόλεμο της Τσετσενίας (1994-1996).

Ο Δεύτερος Πόλεμος της Τσετσενίας ήταν μια από τις όχι και τόσο συχνές περιπτώσεις όπου η στάση της Τουρκίας ήταν μάλλον ουδέτερη αφού η Άγκυρα δεν παρείχε κάποιου είδους βοήθεια ή υποστήριξη προς τους Τσετσένους αυτονομιστές.

Η περίοδος μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ - 1989-2000

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και η επακόλουθη διάσπαση της σε 15 ανεξάρτητα κράτη (συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας) προκάλεσε μία κατακλυσμιαία αλλαγή στο Διεθνές Σύστημα, αφήνοντας πίσω της ένα τεράστιο κενό ισχύος και ουσιαστικά μετέβαλε το διπολικό, τα τελευταία 45 περίπου χρόνια ΔΣ, σε μονοπολικό, υπό την κυριαρχία ενός μόνο μεγάλου παίκτη, των ΗΠΑ, για αρκετά μεγάλο διάστημα. Σε περιφερειακό επίπεδο (Μέση Ανατολή, Καύκασος, Κεντρική Ασία), ήταν επόμενο

[67]A. Luhn (The Guardian), *15 years of Vladimir Putin: 15 ways he has changed Russia and the world*, 2015

το κενό αυτό να διαμορφώσει καταλυτικά και τη συμπεριφορά όλων των κρατών της περιοχής, συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας και της Τουρκίας που έσπευσαν προς αναπλήρωση του διεκδικώντας τον ηγεμονικό ρόλο που η κάθε μία θεωρούσε αντάξιο της, επηρεάζοντας έτσι σε μεγάλο βαθμό και τις μεταξύ τους σχέσεις (που κυμάνθηκαν αρκετές φορές από τη συνεργασία μέχρι και την εχθρότητα), τις δεκαετίες 1990 – 2000 αλλά και μέχρι σήμερα.[68]

Η Ψυχροπολεμική περίοδος (1946-1989)

Μέχρι και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η Τουρκία αντιμετώπιζε την Ρωσία ως τον κύριο και πιο επικίνδυνο εχθρό της. Άλλωστε τα 590 χλμ κοινά σύνορα που χώριζαν (ή ένωναν) τις δύο χώρες καθώς και η γενικότερη γεωγραφική της θέση την έφεραν στη δυσάρεστη θέση να αποτελεί για ΗΠΑ, Δ. Ευρώπη και ΝΑΤΟ, την «πρώτη γραμμή» άμυνας σε περίπτωση σύρραξης με την ΕΣΣΔ. Ο φόβος της Τουρκίας απέναντι σε μια τέτοια κατάσταση την οδήγησε τελικά στην απόφαση να γίνει μέλος του ΝΑΤΟ, το 1952. Έτσι, οι σχέσεις των δύο χωρών κατά τον ψυχρό πόλεμο ήταν κυρίως εχθρικές και ο φόβος μιας ενδεχόμενης εισβολής του σοβιετικού γίγαντα στην Τουρκία ήταν παρών καθ΄ όλη τη διάρκεια των 45 περίπου ετών που διήρκησε η περίοδος αυτή. Μερικές εξαιρέσεις σημειώνονται κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, όπου παρατηρούνται κάποιες προσπάθειες συνεργασίας σε οικονομικό κυρίως επίπεδο. Η εισβολή όμως των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν[69] το 1979 επαναφέρει στο προσκήνιο τους φόβους των τούρκων και στην καχυποψία έναντι του ρωσικού επεκτατισμού. Οι επαφές αυτές επαναλαμβάνονται στα μέσα της δεκαετίας του 1980 όπου δημιουργούνται και κάποιες συμφωνίες οικονομικού κυρίως ενδιαφέροντος καθώς και σχέδια για κατασκευή αγωγών μεταφοράς φυσικού αερίου από την ΕΣΣΔ στην Τουρκία.[70]

---

[68]Global Security, *Russia-Turkey Relations*, 2017

[69]Το 1979, η τότε σοβιετική ένωση εισβάλει στο Αφγανιστάν με σκοπό να σταθεροποιήσει την κατάσταση στη χώρα μετά τη δολοφονία του κομμουνιστή φιλορώσου προέδρου του Ταράκι. Η επιχείρηση αυτή που ονομάστηκε και «Βιετνάμ της Ρωσίας» αποτέλεσε ένα πραγματικό εφιάλτη για το σοβιετικό στρατό που δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει το «αντάρτικο» των Μουτζαχεντίν σε συνδυασμό και με την υποστήριξη που τους παρείχαν σε εκπαίδευση και στρατιωτικό υλικό οι ΗΠΑ.
(Η Μηχανή του Χρόνου, *Η Εισβολή των Ρώσων στο Αφγανιστάν*, 2015

[70]Global Security, Russia-Turkey Relations, 2017

Η Συνθήκη της Λοζάνης

Στις 23 Ιουλίου 1923, υπογράφτηκε στη Λωζάνη της Ελβετίας μεταξύ των χωρών που πολέμησαν στον Α' ΠΠ και στη Μικρασιατική Εκστρατεία η συνθήκη αυτή που αντικατέστησε εκείνη των Σεβρών του 1920 και που χάραξε, μεταξύ άλλων και τα σύνορα της σημερινής Τουρκίας.

Η εποχή της Συνεργασίας

Μετά το τέλος του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και το ξέσπασμα της Οκτωβριανής Επανάστασης, η Τουρκία αναγνωρίζει το 1920 την νέα Σοβιετική Ένωση και αυτή με τη σειρά της είναι η πρώτη μεγάλη δύναμη που αναγνωρίζει την κυβέρνηση της Άγκυρας κατά τη διάρκεια του «Πολέμου της Ανεξαρτησίας (ή της Απελευθέρωσης), 1919-1924». Τουρκία και Σοβιετική Ένωση εκείνη την εποχή διανύουν μια σπάνια περίοδο καλών διμερών σχέσεων αναπτύσσοντας στενούς δεσμούς κυρίως σε στρατιωτικό επίπεδο με χαρακτηριστικό παράδειγμα την βοήθεια που παρείχαν οι Σοβιετικοί στον υποχωρούντα Κεμάλ κατά την Ελληνική Μικρασιατική εκστρατεία[71]. Ο λόγος είναι βέβαια το γεγονός ότι οι δύο χώρες την εποχή εκείνη βρισκόντουσαν σε δεινή οικονομική και γεωπολιτική θέση. Τα νέα καθεστώτα των μπολσεβίκων του Λένιν στη Ρωσία και του Κεμάλ στην Τουρκία, αγωνίζονταν με νύχια και με δόντια να κρατηθούν ζωντανά και να επιβιώσουν έχοντας να αντιμετωπίσουν παρόμοιους εχθρούς και προβλήματα: εμφύλιο πόλεμο, εισβολή ξένων δυνάμεων και αντιπαλότητα με τις μεγάλες δυνάμεις της Μεγάλης Βρετανία και Γαλλίας αλλά και των συμμάχων τους (πχ Ελλάδα). Η κατάσταση αυτή αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία χτίστηκαν οι νέες βελτιωμένες σχέσεις μέσω των οποίων οι χώρες κατάφεραν σταδιακά να βοηθήσουν η μία την άλλη και να σταθεροποιηθούν.[72]

---

[71]*«Η πολιτική και οικονομική υποστήριξη της Σοβιετικής Ρωσίας υπήρξε για την Κεμαλική Τουρκία όχι απλώς η κρισιμότερη στρατηγική της σχέση αλλά ένας από τους κρισιμότερους παράγοντες της επιβίωσης της. Η αρχική ανασυγκρότηση της τουρκικής αντίδρασης κατά το 1920 και η δυνατότητά της να επιβιώσει κατά τις μείζονες ελληνικές επιχειρήσεις του 1921 καθώς και η δυνατότητά της να αντεπιτεθεί με αποφασιστικές επιχειρήσεις το καλοκαίρι του 1922, οφειλόταν κατά κύριο λόγο στη σοβιετική υποστήριξη και θα ήταν απολύτως αδύνατη χωρίς αυτήν.*
*Οι ρίζες της υποστήριξης οφείλονται στη στενότατη σύγκλιση των γεωπολιτικών συμφερόντων των δύο πλευρών, σύγκλιση που ήταν μάλλον προφανής και στα δύο μέρη και η οποία συνετέλεσε στο να ξεπεραστούν ταχύτατα οι δυσκολίες που οφείλονταν σε δευτερεύοντες ιδεολογικούς ή πολιτιστικούς λόγους.» (*mikrasiatikhekstrateia.gr, *Οι Σοβιετικοί)*
[72]S. Akturk, *A Realist Reassessment of Turkish-Russian Relations, 2002-2012*, Caspian Strategy Institute Center For Politics & International Relations Studies, 2013

Α' ΠΠ (1914-1918)

Με το ξέσπασμα του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, η Τουρκία συντάσσεται στο πλευρό της Γερμανίας και της Αυστρίας και όταν η Ρωσία κηρύσσει τον πόλεμο στη Γερμανία, η Τουρκία αποκλείει τα στενά των Δαρδανελίων και του Βοσπόρου αποκλείοντας έτσι τον ρωσικό στόλο στη Μαύρη Θάλασσα. Συνέπεια αυτού ήταν η Ρωσία να κηρύξει τον πόλεμο εναντίον της Τουρκίας και στη συνέχεια η Τουρκία να κηρύξει με τη σειρά της τον πόλεμο εναντίον της Ρωσίας, της Γαλλίας και της Αγγλίας.[73]

Η Οκτωβριανή Επανάσταση - 1917

Το 1917 λαμβάνει χώρα ένα από τα μεγαλύτερα γεγονότα της παγκόσμιας ιστορίας και αφορά στην κατάληψη της εξουσίας στη Ρωσία από τους μπολσεβίκους του Λένιν, τον τερματικό της περιόδου των τσάρων και την γέννηση μιας νέας υπερδύναμης, της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ) που σφράγισε την ιστορία του πλανήτη για περισσότερα από 70 χρόνια.

Η Συνθήκη Sykes-Picot[74]- 1916

Στις 16 Μαίου του 1916, το Ηνωμένο Βασίλειο και Γαλλία συμφώνησαν μυστικά να μοιράσουν αναμεταξύ τους τις τελευταίες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη Μέση Ανατολή, με έμφαση στα σύνορα μεταξύ της γαλλικής και της βρετανικής «ζώνης» επιρροής, τα οποία αργότερα εξελίχθηκαν στα σύνορα μεταξύ Ιράκ, Συρίας και Ιορδανίας. Καθώς τα εν λόγω μεταγενέστερα ανεξάρτητα κράτη είχαν σε μεγάλο βαθμό αυθαίρετα σύνορα μεταξύ τους, τα οποία ανάγκασαν διαφορετικές φυλετικές και θρησκευτικές ομάδες να συνυπάρχουν και επειδή αυτές οι ομάδες βρίσκονται ακόμη και σήμερα σε σκληρή σύγκρουση μεταξύ τους, η συνθήκη Sykes-Picot αναφέρεται συχνά ως αιτία του πολέμου, της βίας και του εξτρεμισμού στη Μέση Ανατολή.[75]

1568-1918

Η Ρωσική και η Οθωμανική Αυτοκρατορία, από το 1568 έως και τον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, έχουν έρθει σε πολεμική αντιπαράθεση περισσότερες από 15

[73]Ομοίως με πιο πάνω
[74]Ονομάστηκε έτσι από τα ονόματα των διπλωματών, του Γάλλου Ζορζ Πικό και του Βρετανού Μαρκ Σάικς που διαπραγματεύτηκαν την μυστική διευθέτηση.
[75]Newsbomb.gr, *Όλα όσα θέλατε να γνωρίζετε για το Μεσανατολικό σε 40 χάρτες*, 2015

φορές, με την δεύτερη να υφίσταται συνεχείς απώλειες ισχύος και εδάφους μέχρι και την οριστική της κατάρρευση στις αρχές του 20ου αιώνα. Από την εποχή που η οθωμανική αυτοκρατορία άρχισε να παρακμάζει (μέσα του 17ου αιώνα) και ο Μεγάλος Πέτρος της Ρωσίας αναγνώριζε ως ζωτική την ανάγκη της χώρας του για πρόσβαση στις λεγόμενες «θερμές θάλασσες», η αντιπαλότητα των δύο δυνάμεων υπήρξε συνεχής και έντονη. Αιτία ήταν κυρίως η επιδίωξη της Ρωσίας να ελέγξει τα στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων που αποτελούσαν τις πύλες για τη Μαύρη Θάλασσα και το Αιγαίο (και τη νοτιοανατολική Μεσόγειο) καθώς και η προσπάθειες της για επιρροή στην Κωνσταντινούπολη, λόγω της σημαντικότητας της στην ορθόδοξη πίστη των χριστιανών.[76]

Στο παράρτημα «Α» παρατίθεται ξεχωριστά ένα σύντομο ιστορικό των δύο χωρών.

[76]Global Security, Russia-Turkey Relations, 2017

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΣΕ ΑΡΙΘΜΟΥΣ

Στη διεθνή αρένα το «μέγεθος μετράει» διότι αντιπροσωπεύει σε σημαντικό βαθμό την συνολική ισχύ, σκληρή και ήπια (στρατιωτικές δυνάμεις και οικονομία, επιρροή, κύρος κτλ) που διαθέτει μία χώρα. Παρότι η ποιότητα της ισχύος είναι σημαντικός παράγοντας που καθορίζει την αποτελεσματικότητα της, η ποσότητα αποτελεί σε κάθε περίπτωση το κρίσιμο κριτήριο καθορισμού της. Εκατό μαχητικά περισσότερα ή διπλάσιες χερσαίες δυνάμεις παίζουν σίγουρα καταλυτικό ρόλο στη στάση μιας χώρας έναντι μιας άλλης όπως επίσης και σημαντικές διαφορές σε οικονομικά μεγέθη όπως το ΑΕΠ και ο ρυθμός ανάπτυξης μιας χώρας σε σχέση με τους ανταγωνιστές της.

Στο πλαίσιο αυτό, παρακάτω θα παρουσιαστούν τα κυριότερα μεγέθη παραγόντων όπως η οικονομία, η ενέργεια, η στρατιωτική δύναμη και ο πληθυσμός για τα δύο κράτη, με σκοπό την απόκτηση μια γενικής εικόνας των δυνατοτήτων των δύο κρατών, όπως αυτές μπορούν να αποτυπωθούν από αριθμητικά δεδομένα ενώ θα επιχειρηθεί και μια σύγκριση προκειμένου να κατανοηθεί καλύτερα η σχετική θέση του ενός έναντι του άλλου αλλά και σε σχέση με το περιφερειακό υποσύστημα που ανήκουν. Τέλος, τα ανωτέρω δεδομένα συνιστούν χρήσιμα στοιχεία προκειμένου στη συνέχεια και με τη βοήθεια της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων του επόμενου κεφαλαίου, να εντοπίσουμε την σχετική ισχύ Ρωσίας και Τουρκίας που είναι κρίσιμος παράγοντας για την ανάλυση και κατανόηση της φύση και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των σχέσεων των δύο κρατών.

3.1 Ρωσία

Ρωσία - Γεωγραφία

Η Ρωσία (βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτης 1) βρίσκεται στην Κεντρική - Βόρεια Ασία, σε μια τεράστια περιοχή μεταξύ Αρκτικού ωκεανού, Ευρώπης και Βορείου Ειρηνικού ωκεανού. Η έκταση της είναι 17.098.242 τετραγωνικά χλμ (βλ. Παράρτημα «Β» - Διάγραμμα 12) και αποτελεί την μεγαλύτερη σε έκταση χώρα του κόσμου. Το 96% περίπου της έκτασης της χώρας είναι χερσαίο έδαφος και μόλις το 4% θαλάσσια επιφάνεια. Διαθέτει χερσαία σύνορα με 14 χώρες συνολικού μήκους 22.400 περίπου χλμ και ακτογραμμή 37.653 χλμ. Το κλίμα της χώρας, λόγω θέσης και έκτασης ποικίλει από ήπιο μέχρι ακραίο και έτσι σε περιοχές όπως η Σιβηρία το κλίμα είναι σχεδόν αρκτικό ενώ ακόμη βορειότερα, πολικό. Ανάλογη είναι και η κατάσταση με την

μορφολογία του εδάφους όπου υπάρχουν μεγάλες εκτάσεις με πεδιάδες και λόφους από τη μια αλλά και ψηλά βουνά ή παγωμένες εκτάσεις (τούνδρα) από την άλλη ενώ το 50% περίπου της συνολικής της έκτασης καλύπτεται από δάση.

Ρωσία-Φυσικοί πόροι

Η Ρωσία διαθέτει μεγάλα αποθέματα σε πετρέλαιο, φυσικό αέριο, άνθρακα, ξυλεία και άλλα ορυκτά, ιδιαίτερης σημασίας σήμερα για την οικονομία και την τεχνολογία. Παρόλα αυτά μέρος των αποθεμάτων αυτών δεν είναι εύκολο να αξιοποιηθούν εξαιτίας των ακραίων, σε ορισμένες περιπτώσεις, κλιματικών συνθηκών ή και του δύσβατου ή απροσπέλαστου εδάφους της. Η λίμνη Βαϊκάλη που θεωρείται η βαθύτερη λίμνη του κόσμου υπολογίζεται ότι διαθέτει σχεδόν το ένα πέμπτο των παγκόσμιων αποθεμάτων σε φρέσκο νερό.

Ρωσία-Πληθυσμός

Ο πληθυσμός της Ρωσίας, τον Ιούλιο του 2017, ανέρχονταν σε 142.257.519 ανθρώπους (βλ. Παράρτημα «Β» - Διάγραμμα 13) με το 77,7% εξ αυτών να είναι Ρώσοι, το 3,7% Τάταροι και το 1,4% Ουκρανοί ενώ υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό, γύρω στο 1%, που είναι Τσετσένοι. Ακόμη, σχεδόν άλλες 200 μικρότερες εθνότητες - εθνοτικές ομάδες φέρονται να κατοικούν εντός της ρωσικής επικράτειας. Οι κάτοικοι της Ρωσίας μιλούν ρωσικά που είναι και η επίσημη γλώσσα του κράτους, σε ποσοστό 85,7%, Ταταρικά 3,2% και Τσετσένικα 1%. Στη Ρωσία, το 75% περίπου του πληθυσμού είναι χριστιανοί ορθόδοξοι ενώ το 12% μουσουλμάνοι[77]. Η χώρα αναγνωρίζει επίσημα την ορθόδοξη χριστιανική θρησκεία καθώς και το Ισλάμ, τον Ιουδαϊσμό τον Βουδισμό αλλά και μία σειρά άλλων μικρότερων παραδοσιακών θρησκειών ενώ σημαντικό μέρος του πληθυσμού είναι άθεοι, κατάλοιπο πιθανότατα της σοβιετικής παράδοσης.

Η Ρωσία αντιμετωπίζει σημαντικό πρόβλημα με το ρυθμό αύξησης του πληθυσμού της, που είναι αρνητικός (σύμφωνα με στοιχεία, το 2017 ήταν -0,08%), κατατάσσοντας τη χώρα στο δυσοίωνο νούμερο 204 μεταξύ 235 χωρών, με 1,61 παιδιά ανά μητέρα.[78] Το πρόβλημα δεν εντοπίζεται μόνο στο δείκτη γεννήσεων αλλά και αυτόν της θνησιμότητας όπου στον ανδρικό πληθυσμό το προσδόκιμο ζωής είναι

[77]http://masterrussian.com/russia/facts
[78]http://worldpopulationreview.com/countries/russia-population

περίπου τα 62έτη[79] . Έτσι, το 1991 ο πληθυσμός της χώρας ήταν 149 εκατομ., σήμερα είναι 142 και αναμένεται να φτάσει τα 107 εκατομ. το 2050, αν δεν αλλάξει κάτι[80], αποτελώντας έτσι ένα σημαντικό εθνικό πρόβλημα ασφαλείας.

Ρωσία-Ηγεσία &Διοίκηση

Το επίσημο όνομα της Ρωσίας είναι «Ρωσική Ομοσπονδία» και το πολιτικό της σύστημα είναι προεδρική δημοκρατία, με ενισχυμένες εξουσίες του προέδρου της χώρας. Πρωτεύουσα της χώρας είναι η Μόσχα που είναι και η μεγαλύτερη πόλη της, με πληθυσμό 12 περίπου εκατομμύρια κατοίκους (στοιχεία 2012). Πρόεδρος της χώρας από τον Μάιο του 2012 είναι ο Βλαντιμίρ Βλαντιμίροβιτς Πούτιν, του οποίου το κόμμα "Ενωμένη Ρωσία" έλαβε στις τελευταίες προεδρικές εκλογές ποσοστό 63,6%[81] των ψήφων. Ο ίδιος όμως άνθρωπος είναι που ουσιαστικά κυβερνά τη χώρα από το 1999, είτε ως πρόεδρος, είτε ως πρωθυπουργός.

Η χώρα λόγω της έκτασης της είναι χωρισμένη σε 11 διαφορετικές ζώνες ώρας.

Ρωσία-Ενέργεια

Το 2016 η Ρωσία ήταν ο μεγαλύτερος παραγωγός ακατέργαστου πετρελαίου παγκοσμίως (10,83 εκατομ. βαρ/ημ[82]) και ο τρίτος μεγαλύτερος σε πετρέλαιο και παράγωγα του μετά την Σαουδική Αραβία και τις Ηνωμένες Πολιτείες, με μέση παραγωγή ανά ημέρα στα 11,2 εκατομ.βαρ/ημ.[83] Οι εξαγωγές σε ακατέργαστο πετρέλαιο το 2016 ήταν 5,116 εκατομ. βαρ/ημ (#2 στην παγκόσμια κατάταξη), οι εισαγωγές ανήλθαν σε 15.110 βαρ/ημ (#69 στην παγκόσμια κατάταξη) και τα αποθέματα της περίπου 80 δις βαρέλια. (#8). Η παραγωγή πετρελαίου το 2014 ήταν 6.053 εκατομ. βαρ/ημ (#4), οι εξαγωγές το 2016 ήταν 3.133 εκατομ. βαρ/ημ (#1 παγκοσμίως) και οι εισαγωγές, το ίδιο έτος 13.350 βαρ/ημ (#134). Η παραγωγή του φυσικού αερίου το 2015 ανήλθε σε 635,5 δις κ.μ.[84] (#2) και η κατανάλωση του το 2014 σε 453,3 κ.μ. (#2). Οι εξαγωγές το 2016 ήταν 222,9 δις κ.μ. (# 1) και οι εισαγωγές 8,9

[79]Τα αίτια της αυξανόμενης θνησιμότητας αποδίδονται κυρίως στην υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, τον αλκοολισμό και την ανεργία.
[80]Βλ. Πούτιν, Μάρτιος του 2012, σε άρθρο του στην «Komsomolskaya Pravda»: *«σήμερα ζουν στη Ρωσία 143 εκατομμύρια άνθρωποι σύμφωνα με εκτιμήσεις εμπειρογνωμόνων. Αν οι παρούσες συνθήκες παραμείνουν ίδιες, το 2050 ο πληθυσμός θα είναι 107 εκατομμύρια».*
[81]Η Καθημερινή, *Ρωσία: Επικράτηση για το κόμμα του Πούτιν στις βουλευτικές εκλογές*, 2016
[82]Βαρέλια/Ημέρα
[83]EIA.gov, Russia, 2017
[84]Κυβικά μέτρα

δις κ.μ. (#26) ενώ τα αποθέματα της χώρας (σε φυσικό αέριο) το 2016 υπολογίστηκαν σε 47,8 τρις κυβικά μέτρα (# 1).[85]

Η χώρα είναι η δεύτερη μεγαλύτερη παραγωγός χώρα σε φυσικό αέριο μετά τις Ηνωμένες Πολιτείες, παράγοντας περίπου 21 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια (Tcf[86]). Η Ρωσία είναι μία ανεξάρτητη ενεργειακά χώρα τόσο λόγω των μεγάλων αποθεμάτων σε φυσικούς πόρους όσο όμως και λόγω των δυνατοτήτων της στην παραγωγή πυρηνικής ενέργειας. Το 2016 ήταν η τέταρτη μεγαλύτερη παραγωγός χώρα σε πυρηνική ενέργεια και πέμπτη κατά σειρά σε πυρηνικές δυνατότητες (capacity) παγκοσμίως. Ακόμη, το 2017 εμφανίζεται δεύτερη μετά την Κίνα, στον αριθμό των υπό κατασκευή πυρηνικών αντιδραστήρων, με επτά να βρίσκονται σε εξέλιξη.[87]Ακόμη, η Ρωσία είναι η πέμπτη μεγαλύτερη παραγωγός δύναμη στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας με 1.062 τρις κιλοβατώρες (Kwh) το 2015 και με εγχώριες ανάγκες κατανάλωσης ελαφρώς μεγαλύτερες για το 2014 (#4). Η χώρα, με στοιχεία του 2014, εξήγαγε 14,67 δις κιλοβατώρες (#13) ενώ εισήγαγε 6,63 δις κιλοβατώρες (# 33). Το 68,8% της ηλεκτρικής ενέργειας προέρχεται από ορυκτά καύσιμα, το 10,1% από πυρηνικά εργοστάσια, το 20,2% από υδροηλεκτρικά εργοστάσια και μόλις το 0,4% από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Τα παραπάνω στοιχεία αποτυπώνονται συγκεντρωτικά και σε σχέση με τα αντίστοιχα της Τουρκίας στον Πίνακα 1 του Παραρτήματος «Α».

Ρωσία-Οικονομία

Το οικονομικό μοντέλο της Ρωσίας σήμερα είναι τελείως διαφορετικό από αυτό της εποχής της Σοβιετικής Ένωσης ή της περιόδου αμέσως μετά την κατάρρευση της και καλύτερα προσαρμοσμένο στις διεθνείς αγορές αν και εξακολουθεί να διαθέτει ακόμη στοιχεία κεντρικού κρατικού ελέγχου και παρεμβάσεων. Η Ρωσία είναι μία καθαρά βιομηχανική χώρα που παράγει και εξάγει σε άλλες χώρες ένα μεγάλο φάσμα αγαθών και προϊόντων όπως: άνθρακας, πετρέλαιο, φυσικό αέριο, χημικά, μέταλλα, προϊόντα υψηλής τεχνολογίας (αεροσκάφη, διαστημικά οχήματα, στρατιωτικό/αμυντικό υλικό και οπλικά συστήματα καθώς και υπηρεσίες κατασκευής πυρηνικών εργοστασίων (όπως στο Ακούγιου της Τουρκίας)), πλοία, προϊόντα και μέσα μεταφορών, τηλεπικοινωνιακό εξοπλισμό, εξοπλισμό και μέσα καλλιεργειών γης,

[85]CIA, The World Factbook, *Russia*, 2017
[86]Trillion cubic feet (Τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια)
[87]EIA.gov, Russia, 2017

κατασκευαστικό υλικό και μέσα, ηλεκτρική και πυρηνική ενέργεια (μέσα και μεταφορά αυτής) ιατρικό και επιστημονικό εξοπλισμό, τρόφιμα, υφάσματα κτλ. Η οικονομία της Ρωσίας σήμερα βασίζεται κυρίως στο εμπόριο ενέργειας (πετρέλαιο και φυσικό αέριο) στην οποία είναι παγκόσμιος ηγέτης όσον αφορά την παραγωγή και εξαγωγή καθώς και στην βιομηχανία μετάλλων όπως ατσάλι και αλουμίνιο. Κυρίως λοιπόν επειδή η Ρωσία είναι μεγάλη εξαγωγική δύναμη, η οικονομία της επωφελείται αλλά και εκτίθεται συνεχώς εξαιτίας παραγόντων που σχετίζονται με τις τιμές των αγαθών και εμπορευμάτων τα οποία εξάγει. Έτσι την δεκαετία 1998-2008, η οικονομία της Ρωσίας παρουσίασε μέση ανάπτυξη της τάξης του 7% εξαιτίας της ανόδου των τιμών του πετρελαίου παγκοσμίως ενώ στη συνέχεια και εξαιτίας του ακριβώς αντιθέτου φαινομένου, της πτώσης δηλαδή των τιμών, η οικονομία της Ρωσίας υφίσταται, μέχρι και σήμερα, μεγάλες πιέσεις.

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας διετίας 2015-2017, η συνεχιζόμενη πτώση των τιμών του πετρελαίου καθώς και οι κυρώσεις[88] που επιβλήθηκαν στη Ρωσία εξαιτίας της παρέμβασης - επέμβασης της στην Κριμαία της Ουκρανίας το 2014, οδήγησαν τη ρωσική οικονομία σε κάθετη πτώση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Έτσι, το ΑΕΠ της χώρας από τα 2230,63 δις $ το 2013, έπεσε το 2014 στα 2063,66 δις $, το 2015 στα 1365,87 δις $ και το 2016 στα 1283,16δις $[89]. κατατάσσοντας την οικονομία της στο νούμερο 10 της παγκόσμιας κατάταξης. (βλ. Παράρτημα «Β» - Διάγραμμα 7) Ανάλογη είναι και η κατάσταση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας της Ρωσίας που από το 2010 (4,5%) και μετά μειώνεται συνεχώς. Το 2015 εισήλθε σε αρνητικά νούμερα (-2,85%) και το 2016 «έκλεισε» βελτιούμενος στο -0,22%, κατατάσσοντας τη χώρα στο νούμερο 194 της παγκόσμιας κατάταξης. Πάντως για το 2017 οι προοπτικές συνεχίζουν να είναι ανοδικές (βλ. Παράρτημα «Β» - Διάγραμμα 8). Επίσης, μέχρι το 2013, το εξωτερικό χρέος της χώρας αύξανε σταδιακά, το 2013 σημείωσε πτώση που κράτησε μέχρι και το 2014 ενώ το 2015 ξεκίνησε να αυξάνεται ξανά, «κλείνοντας» το 2016, περίπου στα 472 δις δολάρια (# 29). Το εργατικό δυναμικό της χώρας ανέρχεται

[88]*«Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών (20/3/15) το ρούβλι έχει χάσει σχεδόν τη μισή του αξία έναντι του δολαρίου. Αυτό οφείλεται σε ένα συνδυασμό της κατάρρευσης των τιμών του πετρελαίου και των κυρώσεων που επιβλήθηκαν από τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρωπαϊκή Ενωση ως απάντηση στην προσάρτηση της Κριμαίας και στη συμπεριφορά της Ρωσίας στον πόλεμο στην ανατολική Ουκρανία. «Αμέσως μετά την προσάρτηση της Κριμαίας ξένες εταιρείες που δραστηριοποιούνται στη ρωσική αγορά έφυγαν από τη χώρα. Αυτό σημαίνει εκροές επενδύσεων, πτώση στο εθνικό νόμισμα, και ύφεση στην οικονομία». Ο πληθωρισμός τρέχει με 16,7% σε ετήσια βάση. Και το ρωσικό ΑΕΠ προβλέπεται να συρρικνωθεί κατά 4% το 2015.»* (Το Βήμα, *Ρωσία: Πόσο στοίχισε η προσάρτηση της Κριμαίας;*, 2015)
[89]Παγκόσμια Τράπεζα, 2017

σε 76,6 εκατομ. (#7 με στοιχεία του 2016) και το ποσοστό ανεργίας στο 5,5% για το ίδιο έτος (#71). Το ποσοστό δε του πληθυσμού που ζει κάτω από το όριο της φτώχειας, το 2015 ήταν 13,3%. Η Ρωσία αποτελεί τέλος, τη δεύτερη μεγαλύτερη εξαγωγική δύναμη, σε όπλα και οπλικά συστήματα παγκοσμίως, με πελάτες οικονομικές υπερδυνάμεις όπως η Κίνα και η Ινδία.Το 2015 οι πωλήσεις αυτές έφτασαν τα 15,2 δις δολάρια και η ανάπτυξη της ρωσικής βιομηχανίας πλησίασε το 48,4%, σχέση με το 2013[90].

Τα παραπάνω στοιχεία αποτυπώνονται συγκεντρωτικά και σε σχέση με τα αντίστοιχα της Τουρκίας στα διαγράμματα του Παραρτήματος «Α».

Ρωσία-Άμυνα

Η Ρωσία από το 2012 και έπειτα, αυξάνει σταδιακά το ποσοστό των δαπανών για την άμυνα της. Έτσι το 2012 ξόδεψε το 3,75% του ΑΕΠ της, το 2013 το ποσό αυτό ανέβηκε στο 3,96%, το 2014 στο 4,1%, με το 2015 και 2016% να κλείνει στο 4,81% και 5,4% αντίστοιχα. (#16 στην παγκόσμια κατάταξη)

Ρωσία- στρατιωτικές δυνάμεις[91]:

Ανθρώπινο δυναμικό: Η Ρωσία, επί συνολικού πληθυσμού 142 περίπου εκατομμυρίων, διαθέτει ενεργό δυναμικό 70 εκατομμυρίων ανθρώπων. Τα 47 εκατομμύρια εξ αυτών είναι κατάλληλοι για στρατιωτική θητεία - υπηρεσία ενώ άλλα 1,3 εκατομμύρια θα είναι σύντομα σε ηλικία κατάλληλη για εκπλήρωση των στρατιωτικών τους υποχρεώσεων. Αυτή τη στιγμή οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας διαθέτουν συνολικό δυναμικό 3,4 εκατομμυρίων ατόμων με τους 800.000 να είναι άμεσα διαθέσιμο προσωπικό και τα υπόλοιπα 2,6 εκατομμύρια να αποτελούν τις εφεδρείες.

Αεροπορική ισχύς: Η Ρωσία διαθέτει συνολικά 3755 στρατιωτικά αεροσκάφη εκ των οποίων τα 2244 είναι μαχητικά, τα 1124 μεταφορικά και τα 387 εκπαιδευτικά. Ακόμη διαθέτει 1389 ελικόπτερα εκ των οποίων τα 490 είναι επιθετικά.

[90]S. Shankar (The International Business Times), *Russia Arms Exports Crossed $15B In 2015, Moscow Plans Similar Sales For 2016*, 2015
[91]GFP (Global FirePower), *Russia Military Strength*, 2017

Άρματα μάχης και πυροβολικό: Η χώρα θα διαθέτει 20.216 άρματα μάχης, 31.298 θωρακισμένα οχήματα μάχης, 5.972 αυτοκινούμενα και 4.625 ρυμουλκούμενα συστήματα πυροβολικού καθώς και 3.793 εκτοξευτήρες.

Ναυτικές δυνάμεις: Οι ναυτικές δυνάμεις της χώρας αποτελούνται από 352,συνολικά, μέσα εκ των οποίων ένα αεροπλανοφόρο, 6 φρεγάτες, 15 αντιτορπιλικά, 81 κορβέτες, 63 υποβρύχια, 28 περιπολικά σκάφη και 46 ναρκαλιευτικά/ναρκοθετικά.

Πυρηνικά όπλα: Η Ρωσία κατέχει τα μισά σχεδόν πυρηνικά όπλα που υπάρχουν σήμερα στον πλανήτη. Διαθέτει συνολικά 7.000 πυρηνικές κεφαλές εκ των οποίων 1.910 σε πλήρη ανάπτυξη, 2.390 αποθηκευμένες ενώ 2.700 έχουν αποσυρθεί ή αναμένεται να αποσυρθούν στο μέλλον.

Άλλη Υποστήριξη (Logistics): Η Ρωσία διαθέτει, συνολικά, εργατικό δυναμικό 77 εκατομμύριων ανθρώπων, εμπορικό στόλο 1.143 πλοίων, 7 μεγάλα και σημαντικά λιμάνια, οδικό δίκτυο 982.000 χιλιομέτρων, σιδηροδρομικό δίκτυο 87.157 χιλιομέτρων,1.218 αεροδρόμια διαφόρων τύπων και αμυντικό προϋπολογισμό περίπου 44,6 δισεκατομμύρια δολάρια. Η Ρωσία είναι η ίδια παραγωγός χώρα σε όπλα και οπλικά συστήματα τα οποία επιπλέον εξάγει και σε άλλες χώρες. Η εξάρτηση της λοιπόν σε αυτό το τομέα είναι ιδιαίτερα χαμηλή.

Τα παραπάνω στοιχεία αποτυπώνονται συγκεντρωτικά και σε σχέση με τα αντίστοιχα της Τουρκίας στα Διαγράμματα του Παραρτήματος «Α».

Ρωσία-Διεθνείς Σχέσεις – Συμμετοχή σε Δ.Ο.

Η Ρωσία συμμετέχει[92] στους παρακάτω Διεθνείς Θεσμούς (σε παρένθεση το έτος που έγινε μέλος): ΟΗΕ (μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας), World Trade Organization (WTO) (2012), BRICS[93] (ιδρυτικό μέλος - 2009), EU Customs Union[94] (2010), Eurasian Economic Union[95](EEU) (2015), Shanghai Cooperation

[92]RIA (Russian Investment Agency), Russia's Membership in International Organizations
[93]BRICS (από τα αρχικά των χωρών Brazil, Russia, India, China & South Africa): Πρόκειται για χώρες με γρήγορα αναπτυσσόμενες οικονομίες που αναμένεται να κυριαρχήσουν στο ΔΣ μέχρι το 2050.
[94]EU Customs Union: Εκτός της Ρωσίας, μέλη είναι και οι Λευκορωσία, Καζακστάν, Αρμενία, και Κιργιζία.
[95]EEU: The Eurasian Economic Union με μέλη τη Ρωσία, την Αρμενία, τη Λευκορωσία, το Καζακστάν και την Κιργιζία. Ως μελλοντικά μέλη επίσης φέρονται το Βιετνάμ, το Τατζικιστάν και η Αίγυπτος.

Organization[96] (SCO) (2001), Asian Pacific Economic Cooperation[97] (APEC) (1998), Black Sea Economic Cooperation Organization[98] (BSEC), Hague Conference on Private International Law, World Intellectual Property Organization (WIPO), International Maritime Organization, World Tourism Organization, International Organization for Standardization, Council of Europe (1996), Commonwealth of Independent States (CIS) (ιδρυτικό μέλος - 1991). Είναι επίσης μέλος των G20.

3.2 Τουρκία

Τουρκία - Γεωγραφία[99]

Η Τουρκία (βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτες 1 & 9) βρίσκεται στην νοτιοδυτική Ασία με ένα τμήμα της (περίπου 3% της συνολικής της επιφάνειας) να βρίσκεται στη νοτιοανατολική Ευρώπη («Ευρωπαϊκή Τουρκία»). «Βρέχεται» από την Μαύρη Θάλασσα, το Αιγαίο πέλαγος και τη Μεσόγειο και χωροταξικά θεωρείται ότι ανήκει στη Μέση Ανατολή. (βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτης 3) Η έκταση της Τουρκίας είναι 783.562 τετραγωνικά χλμ, με τα 769.632 από αυτά να είναι χερσαίο έδαφος και τα υπόλοιπα 13.930 θάλασσα. Το 15% περίπου της χερσαίας της έκτασης καλύπτεται από δάση. Η Τουρκία διαθέτει 2.816 χλμ χερσαία σύνορα και συνορεύει με τις παρακάτω χώρες: Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Βουλγαρία, Γεωργία, Ελλάδα, Ιράν, Ιράκ και Συρία με την οποίο έχει και το μεγαλύτερο μήκος χερσαίων συνόρων (περίπου 900 χιλιόμετρα) ενώ η ακτογραμμή της εκτείνεται σε μήκος 7.200 χιλιομέτρων. Το κλίμα της Τουρκίας είναι Μεσογειακό με ζεστά και ξηρά καλοκαίρια καθώς και σχετικά ήπιους χειμώνες.

Τουρκία - Φυσικοί πόροι

Οι σημαντικότεροι φυσικοί πόροι που διαθέτει Τουρκία αφορούν κυρίως ορυκτά και μεταλλεύματα όπως άνθρακας, σίδηρος, χαλκός, χρώμιο, χρυσό, μάρμαρο καθώς και ύδατα (ενέργεια). Η Τουρκία δεν διαθέτει αξιόλογες παραγωγικές δυνατότητες σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο και είναι αναγκασμένη να εισάγει περίπου το 97% της ενέργειας της. Από αυτό το ποσοστό, το 2015 το 56% περίπου προερχόταν

[96]Shanghai Cooperation Organization (SCO): Αποτελείται από τη Ρωσία, την Κίνα, το Καζακστάν, το Τατζικιστάν, την Κιργιζία, το Ουζμπεκιστάν, την Ινδία και το Πακιστάν. Πρόκειται για οργανισμό ασφάλειας και συνεργασίας σε πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο.
[97]Asian Pacific Economic Cooperation: Συμμετέχουν 21 χώρες της ζώνης του Ειρηνικού.
[98]Black Sea Economic Cooperation Organization (BSEC): Μέλη του διεθνούς αυτού οργανισμού είναι 12 χώρες της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας και των νότιων Βαλκανίων, όπως: Ρωσία, Αζερμπαϊτζάν, Αλβανία, Αρμενία, Βουλγαρία, Ελλάδα, Γεωργία, Μολδαβία, Ρουμανία, Σερβία, Τουρκία και Ουκρανία.
[99]CIA, The World Factbook, *Turkey*, 2017

από τη Ρωσία και το 19% από το Ιράν (βλ. Παράρτημα «Β» - Διάγραμμα 1) αν και το 2017 οι εισαγωγές από το δεύτερο αυξήθηκαν σημαντικά έναντι της πρώτης.

Τουρκία - Πληθυσμός

Με στοιχεία του 2017, ο πληθυσμός της Τουρκίας ανέρχεται σε 81 περίπου εκατομμύρια ανθρώπους. (#18 στην παγκόσμια κατάταξη). Το 70-75% αυτού του πληθυσμού είναι Τούρκοι, το 19% Κούρδοι ενώ το 7% -12% αποτελείται από άλλες μειονότητες. Ανάλογη είναι και η χρήση των γλωσσών επικοινωνίας που χρησιμοποιούνται στην Τουρκία με την τουρκική να είναι η επίσημη γλώσσα. Το 99,8% των κατοίκων είναι μουσουλμάνοι (κυρίως σουνίτες) ενώ το υπόλοιπο 0,2% είναι κυρίως χριστιανοί και Εβραίοι. Ο ρυθμός γεννήσεων του πληθυσμού για το 2017, είναι στο 0,52% (#158) με 2,01 παιδιά ανά μητέρα (#115).

Τα παραπάνω στοιχεία αποτυπώνονται συγκεντρωτικά και σε σχέση με τα αντίστοιχα της Ρωσίας στα Διαγράμματα του Παραρτήματος «Α».

Τουρκία - Ηγεσία &Διοίκηση

Το επίσημο όνομα της Τουρκίας είναι "Δημοκρατία της Τουρκίας" και το πολιτικό της σύστημα, από το 2017, είναι προεδρική κοινοβουλευτική δημοκρατία. Πρωτεύουσα της χώρας είναι η Άγκυρα με πληθυσμό 5,3 εκατ (2015) αλλά η μεγαλύτερη πόλη της είναι η Κωνσταντινούπολη με πληθυσμό 14,8 εκατ (2016). Πρόεδρος της χώρας, από τον Αύγουστο του 2014, είναι ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, του οποίου το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) έλαβε στις τελευταίες εκλογές ποσοστό 51,8%. Η επιρροή όμως και η συμμετοχή του συγκεκριμένου ηγέτη εκτείνεται καθ΄ όλη τη διάρκεια των τελευταίων 17 περίπου ετών που ως ηγέτης του AKP και πρωθυπουργός της χώρας από το 2002, επηρέασε βαθιά την πορεία της χώρας του, τόσο στην οικονομία όσο και στην πολιτική και διπλωματία.

Τουρκία - Ενέργεια

Η παραγωγή της χώρας σε ακατέργαστο πετρέλαιο για το 2015 ήτανε 50.000 βαρ/ημ (#57), οι εξαγωγές της 62.000 βαρ/ημ (#43) και οι εισαγωγές της 500.000 βαρ/ημ (#19). Τα διαθέσιμα αποθέματα της, το 2016,υπολογίστηκαν σε 334 εκατομμύρια βαρέλια (#58). Το 2015 η Τουρκία παρήγαγε 432.000 βαρέλια πετρέλαιο ημερησίως (#38) ενώ κατανάλωνε σχεδόν 500.000 την ημέρα (#34). Οι εξαγωγές για το ίδιο έτος ήταν στα 217.000 ανά ημέρα (#34) και οι εισαγωγές στις 300.000 (#24).

Το 2015, η παραγωγή του φυσικού αερίου ήταν στα 400 εκατομμύρια κυβικά μέτρα (#74) ενώ η κατανάλωση στα 48 δισκ.μ. (#17). Οι εξαγωγές ανήλθαν στα 624 εκατομμύρια (#42) και εισαγωγές σχεδόν στα 50 δισκ.μ. (#8). Τα διαθέσιμα αποθέματα σε φυσικό αέριο της χώρας ανήλθαν στα 3,7 εκατομμύρια κ.μ. (#97). Το 2015 η χώρα παρήγαγε 262 δις κιλοβατώρες (#17), κατανάλωσε 217 δις (#20), εξήγαγε σχεδόν 3 δις κιλοβατώρες (#39) και εισήγαγε 7,4 δις (#30). Οι συνολικές δυνατότητες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας της χώρας ανέρχονται στα 73 εκατομμύρια κιλοβατώρες (#16) με το 68% αυτή να προέρχεται από ορυκτά καύσιμα, το 25% από υδροηλεκτρικά εργοστάσια και 6,5% από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Τα παραπάνω στοιχεία αποτυπώνονται συγκεντρωτικά και σε σχέση με τα αντίστοιχα της Ρωσίας στον Πίνακα 1 του Παραρτήματος «Α».

Αγωγοί: Η Τουρκία φιλοδοξεί να παίξει ρόλο κεντρικού διακομιστικού κόμβου μεταφοράς φυσικού αερίου και πετρελαίου από τις όμορες παραγωγές χώρες, που διαθέτουν περίπου το 70% των παγκόσμιων αποθεμάτων, προς την Ευρώπη (Ρωσία, Αζερμπαϊτζάν, Ιράν και Ιράκ). (βλ. Παράρτημα «Β»)

Τουρκία - Οικονομία

Η οικονομία της Τουρκίας είναι κατά κύριο λόγο ανοιχτή στις αγορές, μια ελεύθερη δηλαδή οικονομία, κινητήριοι μοχλοί της οποίας είναι η βιομηχανία (κυρίως κατασκευές, ορυκτά, πετροχημικά) καθώς και ο ανερχόμενος τομέας της παροχής υπηρεσιών. Οι τομείς αυτοί έχουν ήδη ξεπεράσει σε αξία παραδοσιακού τύπου βιομηχανίες (όπως στα υφάσματα και το ρουχισμό) παρότι υπάρχουν και περιπτώσεις όπως η αγροτικές καλλιέργειες που συνεχίζουν να απασχολούν μεγάλο μέρος του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού (περίπου 25%).

Από το 2001 που η χώρα αντιμετώπισε μία μεγάλη οικονομική κρίση και χρειάστηκε την παρέμβαση του ΔΝΤ, η Τουρκία μέχρι και το 2011 και παρά την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008, κατάφερε να πετύχει πολύ υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, της τάξης 6 έως 9%. Από το 2014 όμως και έπειτα, η παραγωγικότητα και η ανάπτυξη έχουν επιβραδυνθεί, αποκαλύπτοντας σημαντικά δομικά προβλήματα στην οικονομία της χώρας και δημιουργώντας ανασφάλεια και αβεβαιότητα για το μέλλον. Σε αυτό συνέβαλε και μια σειρά από πρόσφατες παρεμβάσεις της κρατικής εξουσίας, για πολιτικούς κυρίως λόγους, που έχουν υπονομεύσει την εμπιστοσύνη των αγορών στις προοπτικές της τουρκικής οικονομίας.

Η οικονομία της χώρας βασίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στις εισαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου. Για το λόγο αυτό η χώρα, τα τελευταία χρόνια, επιχειρεί προσπάθειες απεξάρτησης με την χρησιμοποίηση περισσότερων εγχώριων φυσικών πόρων όπως ο άνθρακας, χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας αλλά και σχέδια για απόκτηση πυρηνικής ενέργειας ενώ επιδιώκει και την εξασφάλιση νέων εναλλακτικών προμηθευτών πέραν των παραδοσιακών (Ρωσία, Ιράν). Σημαντικό επίσης ρόλο στην ανάπτυξη της Τουρκικής οικονομίας παίζει και η τουριστική βιομηχανία που έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα καθ' όλη τη διάρκεια των τελευταίων 15 ετών. Τα τελευταία όμως δύο έτη έχει πληγεί σημαντικά εξαιτίας μιας σειράς από λόγους όπως πολιτική αβεβαιότητα στη χώρα (βλ. πραξικόπημα Ιουλίου 2016), τρομοκρατικές επιθέσεις, επιβολή κυρώσεων από τη Ρωσία και ένταση στις σχέσεις της με ΗΠΑ και ΕΕ κυρίως Γερμανία).

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της χώρας το 2014 είχε φτάσει τα 950 δις $, «πιάνοντας» το μέγιστο μιας περιόδου συνεχούς ανόδου από το 2000, με εξαίρεση το 2009 λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Από το 2014 και μετά, το ΑΕΠ της χώρας μειώνεται συνεχώς και το 2016 «έκλεισε» στα 857,75 δις $ (#14). (βλ. Παράρτημα «Β» - Διάγραμμα 7) Ο ρυθμός ανάπτυξης της Τουρκικής οικονομίας παρουσιάζει σχετικά ανάλογη συμπεριφορά, με το 2010 να βρίσκεται στο πολύ υψηλό 11,11% και το 2016 να έχει πέσει στο 2,88%.(βλ. Παράρτημα «Β» - Διάγραμμα 8) ενώ το εξωτερικό χρέος της αυξάνει σταδιακά και με σταθερό ρυθμό από το 2011 και μετά (βλ. Παράρτημα «Β» - Διάγραμμα 9). Το εργατικό δυναμικό το 2016 ήταν 30,55 εκατομμύρια εργαζόμενοι (#19) με το 20% αυτού να απασχολείται στις αγροτικές καλλιέργειες, το 26,6% στη βιομηχανία και το 54,9% στην παροχή υπηρεσιών. Το ποσοστό της ανεργίας από το 10,3% το 2015 αυξήθηκε ελαφρώς στο 10,9% το 2016 (#137) ενώ το 21,9% του πληθυσμού της χώρας το 2015 ζούσε κάτω από το όριο της φτώχειας. Το εξωτερικό τέλος, χρέος το 2015 ήταν 293 δισεκατομμύρια δολάρια ενώ το 2016 έφτασε τα 306 δισεκατομμύρια. (βλ. Παράρτημα «Β» - Διάγραμμα 3)

Τουρκία-Άμυνα

Η Τουρκία από το 2012 μειώνει σταδιακά σταθερά τις δαπάνες για στρατιωτικές ανάγκες. Έτσι, από το 2,05% του ΑΕΠ το 2012, έφτασε το 2016 στο 1,73%. Από το 2002 που ανέλαβε την εξουσία το κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης του Ταγίπ Ερντογάν, ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων της Τουρκίας στα πολιτικά

πράγματα της χώρας έχει μειωθεί αισθητά. Οι τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις εδώ και αρκετά χρόνια είναι προσηλωμένες στις απειλές που προέρχονται από τον εμφύλιο πόλεμο στη Συρία, την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία όπως και τις ενέργειες και κινήσεις του κουρδικού εργατικού κόμματος (PKK) και των συμμάχων αυτού που αφορούν κυρίως τις προσπάθειες αυτονόμησης κουρδικών περιοχών στο Ιράκ και στη Βόρεια Συρία[100].

Ανθρώπινο Δυναμικό: Η Τουρκία επί συνολικού πληθυσμού 80 περίπου εκατομμυρίων, διαθέτει δυναμικό 41 εκατομμυρίων ατόμων. Τα 35 εκατομμύρια εξ αυτών είναι κατάλληλοι για στρατιωτική θητεία ή υπηρεσία ενώ αλλά 1,37 εκατομμύρια σύντομα θα είναι σύντομα σε ηλικία εκπλήρωσης στρατιωτικών υποχρεώσεων. Οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας διαθέτουν συνολικό δυναμικό 743.000 ατόμων με τους 383.000 να είναι ενεργό δυναμικό και το υπόλοιπο 361.000 να αποτελούν τις εφεδρείες.

Αεροπορική ισχύς: Η Τουρκία διαθέτει συνολικά 1129 στρατιωτικά αεροσκάφη εκ των οποίων414μαχητικά, 439 μεταφορικά και 276 εκπαιδευτικά. Ακόμη διαθέτει 455 ελικόπτερα εκ των οποίων τα 70 είναι επιθετικά.

Άρματα μάχης και πυροβολικό: η χώρα θα διαθέτει 2.445 άρματα μάχης, 7.550 θωρακισμένα οχήματα μάχης,1.013 αυτοκινούμενα και 697 ρυμουλκούμενα συστήματα πυροβολικού καθώς και 811 εκτοξευτήρες.

Ναυτικές δυνάμεις: Οι ναυτικές δυνάμεις της χώρας αποτελούνται από 194 συνολικά μέσα εκ των οποίων οι 16 είναι φρεγάτες, 9 κορβέτες, 12 υποβρύχια, 34 περιπολικά σκάφη και 27 πλοία ναρκοπολέμου.

Πυρηνικά όπλα: Η Τουρκία δεν διαθέτει πυρηνικά όπλα.

Άλλη Υποστήριξη (Logistics): Η Τουρκία διαθέτει συνολικά 30 εκατομμύρια εργατικό δυναμικό, εμπορικό στόλο 629 πλοίων, 9 μεγάλα και σημαντικά λιμάνια, οδικό δίκτυο 352.000 χιλιομέτρων, σιδηροδρομικό δίκτυο 8700 χιλιομέτρων, 98 αεροδρόμια και διαθέτει αμυντικό προϋπολογισμό περίπου 8,2 δισεκατομμύρια δολάρια (βλ. Παράρτημα «Β» - Διάγραμμα 20 & 21). Η Τουρκία έχει κάνει τα τελευταία χρόνια σημαντικές προσπάθειες ανάπτυξης της αμυντικής βιομηχανίας της, προκειμένου να ενισχύσει την οικονομία της αλλά και να μειώσει την εξάρτηση της

[100]GFP (Global FirePower), Turkey Military Strength, 2017

από άλλες χώρες όπως οι ΗΠΑ, Ευρώπη κτλ. Στο πλαίσιο αυτό και προκειμένου να αυξήσει τη τεχνογνωσία των τοπικών φορέων, κάθε συμφωνία προμήθειας ή υποστήριξης αμυντικού υλικού στην οποία εμπλέκονται ξένοι φορείς προβλέπει και την μεταφορά τεχνογνωσίας στη χώρα, συνήθως μέσω συμπαραγωγής.

Τουρκία - Διεθνείς Σχέσεις, Συμμετοχή σε Δ.Ο.

Η Τουρκία συμμετέχει στους εξής Διεθνείς Οργανισμούς: ΟΗΕ (Ιδρυτικό μέλος), Organization of Islamic Cooperation ,Organization for Security and Co-operation in Europe, μέλος του συμβουλίου της Ευρώπης (1949), μέλος του NATO (1952), από το 2005 υποψήφια προς ένταξη χώρα στην ΕΕ και μέλος της ομάδας G20. Είναι επίσης μέλος του World Trade Organization (WTO) ενώ από το 1992, μαζί με 10 άλλες χώρες συμμετέχει στο Black Sea Economic Cooperation Business Council[101]. Τέλος, από το 2000 τέλος, συμμετέχει ως παρατηρητής στο Association of Caribbean States (ACS).

[101]Black Sea Economic Cooperation Business Council: Τουρκία, Ρωσία, Ελλάδα, Αλβανία, Βουλγαρία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Γεωργία, Μολδαβία, Ρουμανία, Σερβία και Ουκρανία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Στα προηγούμενα κεφάλαια παρουσιάστηκαν γεγονότα, εξελίξεις και άλλα δεδομένα που αφορούν τις δύο χώρες, Ρωσία και Τουρκία την τελευταία κυρίως διετία αλλά και όπου κρίθηκε απαραίτητο και ακόμη πιο πίσω. Έτσι, είδαμε τα σημαντικότερα, κατά την άποψη του γράφοντα, γεγονότα που έλαβαν χώρα μεταξύ των δύο χωρών, ανατρέξαμε πίσω στο παρελθόν τους προκειμένου να διερευνήσουμε τις σχέσεις τους σε παλαιότερες εποχές και καταγράψαμε σημερινά ποσοτικά κυρίως στοιχεία των δύο δρώντων αναφορικά με την οικονομία και την ενέργεια, τον πληθυσμό καθώς και την στρατιωτική τους ισχύ.

Όλα τα παραπάνω αφορούν στην παρατήρηση του υπό εξέταση φαινομένου, στην προκειμένη περίπτωση των Ρωσοτουρκικών σχέσεων κατά την περίοδο 2015-2017, με βάση πραγματικά συμβάντα Είναι γνωστό άλλωστε στις Διεθνείς Σχέσεις ότι η σχεδιασμένη και προγραμματισμένη επανάληψη ενός φαινομένου κάτω από ελεγχόμενες συνθήκες, το πείραμα δηλαδή, που χρησιμοποιείται ευρέως στις θετικές επιστήμες εδώ δεν αποτελεί επιλογή. Δεν μπορείς δηλαδή να βάλεις δύο χώρες να προκαλέσουν ή να επαναλάβουν έναν πόλεμο ή μια κρίση μεταξύ τους μόνο και μόνο για να παρατηρήσεις επιστημονικά το φαινόμενο του πολέμου ή να εμβαθύνεις θεωρητικά στο ζήτημα των σχέσεων μεταξύ των εμπλεκόμενων. Είσαι λοιπόν υποχρεωμένος να αναζητήσεις γεγονότα και δεδομένα τα οποία έχουν ήδη συμβεί (αν αυτά είναι επαναλαμβανόμενα ακόμη καλύτερα) και μέσα από την καταγραφή και εξέταση τους να προσπαθήσεις να εξάγεις χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με το «γιατί» των σχέσεων, τους φυσικούς νόμους που τις διέπουν[102] καθώς και τις εκτιμήσεις («προβολές στο μέλλον») για το τι είναι πιθανό να συμβεί μελλοντικά στο υπό εξέταση φαινόμενο.

Δεν φτάνει όμως μόνο η παρατήρηση ενός φαινομένου προκειμένου μια εργασία να διαθέτει επιστημονική αξιοπιστία και χρησιμότητα. Εξίσου σημαντική είναι και η επακόλουθη ανάλυση των δεδομένων που έχουν προκύψει μέσω της παρατήρησης και η οποία τελικά θα οδηγήσει στην εξαγωγή και διατύπωση τεκμηριωμένων συμπερασμάτων και εκτιμήσεων.

[102]Η. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Ποιότητα, 2010

Προς την κατεύθυνση αυτή και προκειμένου να προχωρήσουμε στην αξιοποίηση των μέχρι τώρα καταγεγραμμένων στοιχείων που αφορούν τις Ρωσοτουρκικές σχέσεις την περίοδο 2015-2017, χρειαζόμαστε πρώτα από όλα το κατάλληλο θεωρητικό υπόβαθρο. Μια συγκροτημένη θεωρητική δηλαδή πλατφόρμα πάνω στην οποία θα στηρίξουμε την ανάλυση των δεδομένων, θα αναζητήσουμε θεωρίες ερμηνείας, θα τεκμηριώσουμε συμπεράσματα και θα διακινδυνεύσουμε τις εκτιμήσεις μας για το μέλλον. Τα παραπάνω θα αναζητηθούν στις «Θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων». Πριν όμως μιλήσουμε για αυτές ας ξεκαθαρίσουμε τι εννοούμε με τον όρο Διεθνείς Σχέσεις. Έτσι, σύμφωνα με τον καθηγητή Κουσκουβέλη, ο όρος διεθνείς σχέσεις νοημαδοτεί σχέσεις μεταξύ των κρατών.

«Πρόκειται για σχέσεις κυρίως πολιτικές και στρατιωτικές, σχέσεις που ονομάσθηκαν «υψηλής πολιτικής» («high politics»), αλλά και κατά καιρούς, όπως στο δεύτερο μισό του 19ου και στον 20ό αιώνα, σχέσεις οικονομικές, οι οποίες ονομάσθηκαν αντιστοίχως «χαμηλής πολιτικής» («low politics»). Οι διεθνείς σχέσεις ως όρος που περιγράφει ένα φαινόμενο είναι, συνεπώς, ευρύτερος του όρου «διεθνής πολιτική» («international politics»), ο οποίος περιγράφει αποκλειστικά σχέσεις ισχύος, δηλαδή σχέσεις πολιτικές και στρατιωτικές.» (Κουσκουβέλης, 2010)

4.1 Θεωρήσεις Διεθνών Σχέσεων

Οι θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων είναι *«ομαδοποιήσεις αξιωμάτων που εκφράζουν δογματικά απόψεις περί λειτουργίας της διεθνούς πολιτικής και των σχέσεων μεταξύ των παραγόντων του διεθνούς συστήματος»* (Κουσκουβέλης, 2010)

Οι σημαντικότερες θεωρήσεις είναι ο Πολιτικός ή Κλασσικός Ρεαλισμός, ο Δομικός Ρεαλισμός ή Νεορεαλισμός, ο Πλουραλισμός και ο Μαρξισμός ενώ υπάρχει και μια σειρά θεωρητικών δομών που αποτελούν προτάσεις βελτίωσης των θεωρήσεων αυτών όπως πχ ο Τροποποιημένος Δομικός Ρεαλισμός και ο Θεσμικός Διακυβερνητισμός. Η ανάλυση των Ρωσοτουρκικών σχέσεων, ως φαινομένου των διεθνών σχέσεων, θα γίνει λοιπόν στη βάση μίας εκ των ανωτέρω αναφερόμενων θεωρήσεων. Η αναλυτική παρουσίαση τους βέβαια ξεφεύγει του σκοπού της παρούσας εργασίας. Είναι όμως απαραίτητη μια ελάχιστη αναφορά στο τι πρεσβεύει η κάθε μια εξ αυτών, προκειμένου, να επιλεγεί η πλέον κατάλληλη για την περίπτωση της μελέτης των Ρωσοτουρκικών σχέσεων 2015-2017.

Κλασσικός Ρεαλισμός.[103](Πολιτικός Ρεαλισμός, Παραδοσιακή Θεώρηση)

Πρόκειται για την παλαιότερη των θεωρήσεων και την περισσότερο διαδεδομένη και διαχρονικά αποδεκτή. Σύμφωνα με αυτή, τα κράτη είναι οι σημαντικότεροι παράγοντες ενός άναρχου και για αυτό ανταγωνιστικού Διεθνούς Συστήματος (ΔΣ) και λειτουργούν μέσα σε αυτό ως ορθολογικές οντότητες-ενότητες, με βάση το «εθνικό» συμφέρον τους. Υπέρτατο εθνικό συμφέρον των κρατών είναι η ασφάλεια και η επιβίωση τους που επιτυγχάνεται μέσω της ισχύος και δη της στρατιωτικής. Μια πολεμική σύγκρουση για τους Κλασσικούς Ρεαλιστές δεν γίνεται ποτέ από λάθος αλλά από επιλογή προκειμένου να εξυπηρετηθεί το εθνικό συμφέρον ενώ οι κανόνες του Διεθνούς Δικαίου (ΔΔ) και οι Διεθνείς Οργανισμοί (ΔΟ) αποτελούν εργαλεία στα χέρια των ισχυρών του ΔΣ, εξυπηρετούν αποκλειστικά τα συμφέροντα τους και είναι αποτέλεσμα συγκυριακής σύμπτωσης συμφερόντων. Για τους Κλασσικούς Ρεαλιστές, ο κόσμος είναι μια ζούγκλα όπου επικρατεί το δίκιο του ισχυρότερου.

Δομικός Ρεαλισμός[104] (Νεορεαλισμός)

Η θεώρηση αυτή που αποτελεί ουσιαστικά εξέλιξη του Κλασσικού Ρεαλισμού, υιοθετεί τα περισσότερα από τα αξιώματα του αλλά προσθέτει και μια νέα, πολύ σημαντική παράμετρο: αυτή του ρόλου του Διεθνούς Συστήματος (ΔΣ). Κατά τον R. Jervis ένα σύστημα υπάρχει όταν οι σχέσεις μεταξύ των στοιχείων του είναι τέτοιες που οποιαδήποτε αλλαγή στο ένα προκαλεί αλλαγή και στα άλλα ενώ παράλληλα η συνολική συμπεριφορά του διαφέρει από τις επιμέρους συμπεριφορές των μερών του, τις προσδοκίες και τις επιδιώξεις τους.[105] Ο Raymont Aron όρισε το Διεθνές Σύστημα (ΔΣ) ως «*το σύνολο που αποτελείται από πολιτικές οντότητες, οι οποίες διατηρούν μεταξύ τους σχέσεις τακτικές και οι οποίες είναι δυνατόν να εμπλακούν όλες μαζί σε έναν γενικό πόλεμο*[106]» ενώ αναφέρει την «κατανομή ισχύος» σε αυτό ως τη σημαντικότερη ιδιότητα του.

---

[103]«Πατέρας» του Κλασσικού Ρεαλισμού θεωρείται ο Θουκυδίδης που με το μνημειώδες έργο του «Ιστορίαι» κατέγραψε, ανέλυσε και τεκμηρίωσε για πρώτη στην ιστορία με επιστημονικό τρόπο έναν μεγάλο πόλεμο, τον Πελοποννησιακό Πόλεμο μεταξύ των δύο μεγάλων δυνάμεων της εποχής Αθήνα και Σπάρτη (431 – 404 πΧ)

[104]«Πατέρας» του Δομικού Ρεαλισμού θεωρείται ο Kenneth Waltz με τα έργα του «Άνθρωπος – Κράτος – Πόλεμος» (1959) και «Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής» (1979).

[105]Robert Jervis, *Systems theories and diplomatic history*, Free Press, N. York, 1979

[106]Aron Raymond, *Paix et guerre entre les Nations*, Calmann- Levy, Paris, 1962

Ένα σύστημα καθορίζεται από τρία βασικά στοιχεία: α) τις αρχές διάρθρωσης του (δηλαδή την αναρχία για το ΔΣ), β) το χαρακτήρα των μονάδων και γ) την κατανομή της ισχύος σε αυτό[107]. Στον Νεορεαλισμό, ο ρόλος του ΔΣ είναι καταλυτικός για τη συμπεριφορά των κρατικών οντοτήτων και οι εσωτερικές διεργασίες ή τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους δεν παίζουν ουσιαστικά κανένα ρόλο. Η συνολική τους συμπεριφορά καθορίζεται αποκλειστικά από τις πιέσεις της δομής του ΔΣ που θέτει αυστηρούς περιορισμούς στις επιλογές και τις δράσεις τους. Στον Δομικό Ρεαλισμό, οι ΔΟ και οι κανόνες του ΔΔ, παρότι παραμένουν εργαλεία στα χέρια των ισχυρών, αντανακλούν συσχετισμούς δυνάμεων που έχουν διαμορφωθεί μεταξύ των δομικών στοιχείων του ΔΣ και δεν είναι αποτέλεσμα συγκυριακών συμπτώσεων όπως στον Πολιτικό Ρεαλισμό.

Πλουραλισμός[108] (Φιλελευθερισμός, Ιδεαλισμός)

Η συγκεκριμένη θεώρηση, που αποτελεί ουσιαστικά μια προσπάθεια σύγκλισης διαφορετικών θεωρήσεων, απόψεων και ρευμάτων των Διεθνώς Σχέσεων, προσθέτει ως παράγοντες του ΔΣ, επιπλέον των κρατών και τους διεθνείς, κυβερνητικούς και μη οργανισμούς καθώς και τις μορφές περιφερειακής οργάνωσης και ολοκλήρωσης. Για τους πλουραλιστές, η ισχύς δεν είναι μόνο στρατιωτική αλλά και οικονομική ή θεσμική ενώ η έννοια του εθνικού συμφέροντος και ο ορθολογισμός και η ενότητα των κρατών δεν αναγνωρίζονται όπως στο Ρεαλισμό αλλά αποκτούν διαφορετικό νόημα σε σχέση με τις δύο προηγούμενες θεωρήσεις. Έτσι, το εθνικό συμφέρον εκτός από την επιβίωση και την ασφάλεια μπορεί να είναι και άλλου τύπου όπως πχ οικονομικό (ευμάρεια, κοινωνική πρόνοια, αναβάθμιση βιοτικού επιπέδου κτλ). Ο ανταγωνισμός στο ΔΣ δεν είναι απόλυτος και οι πιθανότητες σύγκρουσης είναι μικρότερες εξαιτίας της συνεργασίας και της ολοένα αυξανόμενης αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών κυρίως σε πολιτικό, οικονομικό και θεσμικό επίπεδο. Οι Διεθνείς Θεσμοί (ΔΘ) είναι αποτέλεσμα συνεργασίας μεταξύ των κρατών και ρυθμίζουν τις σχέσεις τους μεταβάλλοντας σταδιακά το ΔΣ σε μια δομή όπου δεν επικρατεί απόλυτο χάος αλλά σχετική τάξη. Έτσι τα κράτη, κυρίως τα λιγότερο ισχυρά, μέσα από τη συμμετοχή τους στους ΔΟ έχουν πλέον τη δυνατότητα πρόσβασης σε διαφορετικές και εναλλακτικές πηγές ισχύος από αυτές που αναγνωρίζει ο Ρεαλισμού (δηλαδή κυρίως τη στρατιωτική

[107] Kenneth Waltz, *Man, the State and War*, 1959

[108]Κύριος εκφραστής του Ιδεαλισμού που αποτελεί την πρώτη μορφή του Πλουραλισμού (και που σήμερα έχει ουσιαστικά εκλείψει), θεωρείται ο πρόεδρος των ΗΠΑ Γ. Γουίλσον, οι ιδέες του οποίου αποτυπώθηκαν στο καταστατικό χάρτη της Κοινωνίας των Εθνών. (Κουσκουβέλης, 2010)

ισχύ) ενώ οι κανόνες του Διεθνούς Δικαίου παίζουν σημαντικό ρόλο. Τέλος, για τους πλουραλιστές, τα κράτη πιέζονται από το ΔΣ όχι τόσο εξαιτίας της κατανομής ισχύος σε αυτό (Νεορεαλισμός) αλλά κυρίως λόγω των «*συστημικών δεσμών συνεργασίας και αλληλεξάρτησης.*» (Κουσκουβέλης, 2010)

Ενδιαφέρουσα θεωρία στη βάση της πλουραλιστικής θεώρησης είναι η Θεωρία της Αλληλεξάρτησης[109] που επιχειρεί να ερμηνεύσει φαινόμενα σύνδεσης της πολιτικής με την οικονομία που όλο και περισσότερο συναντάμε στις διεθνείς σχέσεις την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Αλληλεξάρτηση καλείται η αμοιβαία εξάρτηση μεταξύ χωρών ή άλλων παραγόντων, δηλαδή οι δεσμεύσεις και οι περιορισμοί που αναλαμβάνονται ή τίθενται ως αποτέλεσμα διεθνών ανταλλαγών και προϋπόθεση για την ύπαρξη της είναι το κόστος που επιφέρει η αθέτηση συμφωνιών και η παραβίαση δεσμεύσεων. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή οι δρώντες υπολογίσουν πάντα τα κοινά οφέλη/κόστη που συνεπάγεται η αμοιβαία εξάρτηση τους πριν την οποιαδήποτε κίνηση τους στο ΔΣ ενώ η περίπτωση της σύγκρουσης παρότι δεν αποκλείεται, περιορίζεται σημαντικά. Μα άλλα λόγια, ο πόλεμος παρότι όχι απίθανος, σε κάποιες περιπτώσεις απλά «δεν συμφέρει».

Μια σημαντική συνέπεια της έννοιας της αλληλεξάρτησης είναι ότι, επειδή δεν μπορεί να υπάρξει στην ουσία μια «συμμετρική» εξάρτηση, δηλαδή εξάρτηση διαμοιρασμένη εξίσου μεταξύ δύο δρώντων, η μεριά που είναι λιγότερο εξαρτημένη έχει τη δυνατότητα να εκμεταλλεύεται προς όφελος της τη σχέση αυτή μια και η οποιαδήποτε αλλοίωση της έχει για αυτή μικρότερο κόστος από ότι στην άλλη μεριά. Σε αυτή τη περίπτωση η αλληλεξάρτηση, για την λιγότερο εξαρτημένη πλευρά, λειτουργεί και ως πηγή ισχύος. Δύο σημαντικές τέλος, έννοιες στην αλληλεξάρτηση είναι αυτές της «Ευαισθησίας» και της «Ευπάθειας». Η πρώτη αναφέρεται στην ταχύτητα με την οποία αλλαγές που επιβάλλονται από ένα κράτος αυξάνουν το κόστος σε ένα άλλο και η δεύτερη στο κατά πόσο ένα κράτος έχει την ικανότητα για εναλλακτικές δράσεις προκειμένου να αντιμετωπίσει αλλαγές που έχουν επιβληθεί έξωθεν και έχουν μεγάλη διάρκεια.

[109]R. O. Keohane – J. S. Nye, *Power and Interdependence*, Little & Brown, 1977

Τροποποιημένος Δομικός Ρεαλισμός[110]

Αποτελεί προσπάθεια σύγκλισης διαφορετικών πεδίων και των τριών προαναφερθεισών θεωρήσεων προκειμένου να καλυφθούν τα κενά που αυτές παρουσίασαν ως μεμονωμένες θεωρητικές οντότητες. Ο Τροποποιημένος Δομικός Ρεαλισμός στηρίζεται κυρίως στο Δομικό και εν μέρει στο Κλασσικό Ρεαλισμό, δανειζόμενος όμως στοιχεία και από τον Πλουραλισμό. Σύμφωνα με αυτόν, τα κράτη συνεχίζουν να λειτουργούν ορθολογικά και να παραμένουν οι κυριότεροι δρώντες του ΔΣ αλλά με ενισχυμένο το ρόλο των ΔΟ, Καθεστώτων και Θεσμών. Η μεγιστοποίηση της στρατιωτικής ισχύος δεν είναι μονόδρομος για τα κράτη και όταν είναι εφικτό, αυτά μπορούν να κατευθυνθούν και σε άλλους στόχους όπως πχ οικονομικούς. Όλες οι πηγές ισχύος δεν είναι το ίδιο αποτελεσματικές και κάθε φορά μπορεί να επιλεχθούν διαφορετικοί συνδυασμοί, ανάλογα με τους στόχους ενώ τα κράτη που είναι ισχυρά σε ένα τομέα και αδύναμα σε κάποιο άλλο μπορούν να διασυνδέσουν τους τομείς μεταξύ τους προκειμένου να επιτύχουν καλύτερα αποτελέσματα (linkage). Τα συμφέροντα των κρατών στον Τροποποιημένο Δομικό Ρεαλισμό καθορίζονται από τις πιέσεις του ΔΣ αλλά και από εσωτερικούς παράγοντες ενώ και οι διεθνείς θεσμοί παίζουν σημαντικό ρόλο.

Μαρξισμός

Στον αντίποδα όλων των προηγούμενων «ρεαλιστικών» θεωρήσεων βρίσκεται η θεώρηση του Μαρξισμού η οποία έχει ως βάση της μια τελείως διαφορετική προσέγγιση: Εδώ, η οικονομία είναι αυτή που παίζει τον κυρίαρχο ρόλο και ο έλεγχος των μέσων παραγωγής είναι ο σημαντικότερος στόχος για τον οποίο ανταγωνίζονται οι διαφορετικές κοινωνικές τάξεις προκαλώντας αντιπαλότητα («πάλη των τάξεων») για το ποια θα είναι η «άρχουσα τάξη». Στόχος της κάθε άρχουσας τάξης είναι η διατήρηση της ως τέτοια και το κράτος (ταξικό κράτος) ουσιαστικά δημιουργείται μέσα από αυτή τη διαδικασία και για το σκοπό αυτό. Στον πυρήνα των διεργασιών αυτών βρίσκεται για τους μαρξιστές η έννοια της επανάστασης μέσω της οποίας επιτελείται η πάλη των τάξεων. Στον Μαρξισμό, οι κύριοι δρώντες του ΔΣ δεν είναι πια τα κράτη αλλά οι κοινωνικές τάξεις (πχ η καπιταλιστική και η εργατική τάξη) και ο

[110]Την πρόταση αυτή διατύπωσαν οι Robert O. Keohane και Joseph Nye το 1977, στο βιβλίο τους *Power and Interdependence*.

ανταγωνισμός μεταξύ των μελών συμβαίνει μόνο μεταξύ των καπιταλιστικών χωρών ενώ σε όσες έχει επικρατήσει η εργατική τάξη, ανταγωνισμός δεν υφίσταται. Φυσικά, σε μια τέτοια κατάσταση δεν μπορούμε να μιλάμε για εθνικό συμφέρον, παρά μόνο για ταξικό ενώ η οικονομία και η παραγωγή παίζει ασφαλώς τον σημαντικότερο ρόλο.

Επιθετικός Ρεαλισμός

Πρόκειται για μια προσπάθεια σύγκλισης του Δομικού με τον Κλασσικό Ρεαλισμό θέτοντας στον πυρήνα το ζήτημα την έννοια της ισχύος μέσω δύο βασικών ερωτημάτων: γιατί τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ και πόση ισχύ τελικά θέλουν; Διατυπώθηκε το 1999 από τον John J. Mearsheimer με το βιβλίο του «Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων[111]» και βασίστηκε στο αξίωμα ότι τα κράτη (οι μεγάλες δυνάμεις κυρίως) δεν είναι ποτέ ικανοποιημένες με το υφιστάμενο status quo (καθεστηκυία τάξη) και επιδιώκουν σταθερά την μεγιστοποίηση της ισχύος τους με τελικό σκοπό την παγκόσμια ηγεμονία. Τα κράτη όμως αντιλαμβανόμενα πως κάτι τέτοιο είναι αδύνατο, λόγω της «ανασχετικής δύναμης του νερού» αναγκάζονται να περιοριστούν σε ρόλους περιφερειακού ηγεμόνα, λειτουργώντας ως αναθεωρητικές δυνάμεις ακόμη κι αν στην πραγματικότητα δεν είναι και ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την ισχύ εμποδίζοντας παράλληλα και κάθε άλλη δύναμη να πράξει το ίδιο.

Αυτό ακριβώς το αξίωμα είναι και η τομή με την οποία ο Mearsheimer διαχωρίζει τον Δομικό Ρεαλισμό σε Αμυντικό (του Kenneth Waltz) και Επιθετικό. Ο Επιθετικός Ρεαλισμός (ΕΡ) υιοθετεί τη θέση του Κλασσικού για το πόση ισχύ θέλουν τα κράτη (τη μέγιστη) ενώ από την άλλη το ρόλο του ΔΣ, όπως ακριβώς τον θέλει ο Δομικός. Τα κράτη όμως δεν επιδιώκουν την μεγιστοποίηση της ισχύος τους γιατί είναι εκ φύσεως επιθετικά και άπληστα (όπως υποστηρίζει ο Κλασσικός Ρεαλιστής Hans Morgenthau) αλλά γιατί είναι υποχρεωμένα να το κάνουν προκειμένου να μεγιστοποιήσουν τις πιθανότητες τους για επιβίωση.

Η άναρχη φύση του ΔΣ καθώς και η δομή του, δηλαδή η κατανομή ισχύος σε αυτό παίζουν το σημαντικότερο ρόλο για τον ΕΡ. Ο Mearsheimer θεωρεί πως οι μεγάλες δυνάμεις είναι αυτές που έχουν τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο στη διεθνή αρένα και ότι οι δράσεις τους είναι αυτές που καθορίζουν ουσιαστικά τις εξελίξεις - χαρακτηρίζονται δε ως τέτοια κυρίως με βάση τη στρατιωτική ισχύ που διαθέτουν.

[111] John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton & Company N.Y., 2001

Τα κράτη (οι μεγάλες δυνάμεις) εξ αιτίας της θεμελιώδους ιδιότητας της αναρχίας του ΔΣ που προκαλεί ανασφάλεια, αβεβαιότητα και φόβο, είναι υποχρεωμένα να διατηρούν πάντα μια κάποια σημαντική στρατιωτική ισχύ η οποία τους προσδίδει και μια ανάλογη επιθετική ικανότητα ενώ παράλληλα δεν είναι ποτέ σίγουρα για τις προθέσεις των άλλων. Έτσι, είναι αναγκασμένα να προσπαθούν συνεχώς να μεγιστοποιούν την ισχύ τους προκειμένου να πετύχουν συνθήκες ασφάλεια τέτοιες που να εξασφαλίζουν την επιβίωση τους έναντι των άλλων. Αυτή όμως η συμπεριφορά ενός κράτους προκαλεί ακριβώς την ίδια αντίδραση και για τους ίδιους λόγους από κάποιο άλλο οδηγώντας έτσι τους δρώντες του ΔΣ σε ένα διαρκή ανταγωνισμό ισχύος και μοιραία σε ολοένα και υψηλότερα επίπεδα ισχύος, φαινόμενο που ο J. Hertz, ονόμασε «Δίλλημα Ασφαλείας[112]».

Στον ΕΡ, τα κράτη συμπεριφέρονται ορθολογικά, λαμβάνουν πάντα υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ΔΣ και τις αλληλεπιδράσεις που έχουν αναπτυχθεί σε αυτό, υπολογίζουν τις συνέπειες των πράξεων τους και μεγιστοποιήσουν όχι την απόλυτη αλλά τη σχετική[113] τους ισχύ επιλέγοντας ακόμη και την απεμπόληση κερδών στην ισχύ τους προκειμένου να εμποδίσουν κέρδη στην ισχύ των άλλων. Τέλος, τα κράτη, λόγω απουσίας παγκόσμιας ανώτατης αρχής τηρούν την αρχή της «αυτοβοήθειας», φροντίζουν δηλαδή για την επιβίωση τους από μόνα τους και στηριζόμενα στις δικές τους δυνάμεις, χωρίς να υπολογίσουν σε κανενός άλλου τη βοήθεια σε περίπτωση ανάγκης. Το «σύμπαν» του Mearsheimer είναι περισσότερο «δυστοπικό» από αυτό του Waltz μια και η αδιάκοπη μεγιστοποίηση της ισχύος των κρατών οδηγεί κάποια στιγμή σε σύγκρουση.

Η επιλογή

Είναι σημαντικό εδώ να σημειωθεί ότι καμία θεώρηση από μόνη της δεν μπορεί να καλύψει πλήρως ένα θέμα τόσο πολύπλοκο όσο οι σχέσεις δύο χωρών, της Ρωσίας και της Τουρκίας στην προκειμένη περίπτωση. Η αλληλεξάρτηση, κυρίως η οικονομική, μεταξύ των δύο χωρών είναι τέτοια που έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη εξέλιξη των σχέσεων μεταξύ τους ενώ σε κάποιες περιπτώσεις φαίνεται πως διαμόρφωσε και σημαντικές εξελίξεις, όπως δείχνει το παράδειγμα της θεαματικής βελτίωσης των ρωσοτουρκικών σχέσεων μετά την κατάρριψη του ρώσικου μαχητικού,

[112]John H. Herz, *Political Realism and Political Idealism; A Study in Theories and Realities* ,University of Chicago Press, 1951
[113]Δηλαδή η ισχύς ενός κράτους σε σχέση με αυτή κάποιου άλλου.

το Νοέμβριο του 2015. Ακόμη, οι εσωτερικές διεργασίες στα ίδια τα κράτη και κυρίως στην Τουρκία είναι συνεχείς και σημαντικές, όπως το πραξικόπημα του Ιουλίου του 2016 εναντίον του προέδρου Ερντογάν και είναι δύσκολο να θεωρήσει κανείς πως τέτοιου μεγέθους γεγονότα δεν επηρεάζουν τη συμπεριφορά των κρατών στο διεθνές προσκήνιο. Από την άλλη, πρέπει κανείς να είναι επιφυλακτικός με τα γεγονότα, ειδικά όταν αυτά είναι σε εξέλιξη κατά την διάρκεια της συγγραφής μιας εργασίας, όπως η παρούσα. Πόσο αλήθεια βαθιά και σταθερή είναι η βελτίωση των σχέσεων των δύο χωρών με όχημα την οικονομική αλληλεξάρτηση τους και τι διάρκεια μπορεί αυτή να έχει; Είναι σε θέση αυτή η σημαντική, ομολογουμένως, αλληλεξάρτηση να «διασκεδάσει» τις σοβαρότατες διαφωνίες των δύο χωρών στο Συριακό ζήτημα και όχι μόνο καθώς και την ιστορική καχυποψία που διακατέχει τον ένα λαό έναντι του άλλου; Σε τι βαθμό οι σημαντικές εσωτερικές διεργασίες στην Τουρκία πρωτίστως, έχουν διαμορφώσει την συμπεριφορά της στο ΔΣ; Ποιος ο ρόλος των δύο ηγετών, Πούτιν και Ερντογάν που κυριαρχούν στην πολιτική σκηνή των χωρών τους για σχεδόν δύο ολόκληρες δεκαετίες; Που θα βρίσκονταν σήμερα οι δύο χώρες αν είχαν διαφορετικούς ηγέτες ή αν τα γεγονότα στο εσωτερικό τους ήταν διαφορετικά από ότι είναι σήμερα; Απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα δεν είναι δυνατό να δοθούν στη παρούσα χρονική στιγμή, μια και το υπό εξέταση φαινόμενο βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Άλλωστε, με όρους Επιθετικού Ρεαλισμού, η οικονομία, ο πληθυσμός και οποιοδήποτε άλλο οικονομικό, κοινωνιολογικό ή ψυχολογικό μέγεθος ενός κράτους υπηρετεί, άμεσα ή έμμεσα τη σκληρή του ισχύ, δηλαδή τη στρατιωτική, οπότε και υπό αυτή την έννοια δεν έχει ίσως νόημα να συζητάμε οτιδήποτε άλλο πλην της συγκεκριμένης θεώρησης.

Ο Επιθετικός Ρεαλισμός λοιπόν, εμπλουτισμένος πάντως με ορισμένα στοιχεία από τον Τροποποιημένο Δομικό Ρεαλισμό αναφορικά κυρίως με το ρόλο των κρατών στο ΔΣ αλλά και την έννοια της Αλληλεξάρτησης από τον Πλουραλισμό, θεωρώ ότι αποτελεί μια ικανοποιητική θεωρητική βάση που δύναται να υποστηρίξει σε ικανοποιητικό βαθμό το σκοπό της εργασίας αυτής, χωρίς πάντως να μπορεί να υποστηριχθεί πως μπορεί να το καλύψει και πλήρως.

4.2 Ισχύς

Στις θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων και ειδικότερα στο Ρεαλισμό, η ισχύς (κυρίως στρατιωτική) ενός κράτους παίζει καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του στο Διεθνές Σύστημα. Μέσω αυτής άλλωστε, οι δρώντες επιδιώκουν να εξασφαλίσουν πρωτίστως το υπέρτατο εθνικό συμφέρον τους που είναι η ασφάλεια και η επιβίωση τους ενώ επίσης με βάση αυτή αποτιμούν και κάθε άλλο συμφέρον τους,[114] όπως άλλωστε διατυπώνει και ο πατέρας του Κλασσικού Ρεαλισμού Θουκυδίδης: *«στις ανθρώπινες σχέσεις το δίκαιο έχει αξία, όταν ίση υπάρχει ισχύς για την επιβολή του, και πως όταν αυτό δεν συμβαίνει, οι δυνατοί κάνουν όσα τους επιτρέπει η ισχύς τους κι οι αδύναμοι αποδέχονται ό,τι τους επιβάλλει η αδυναμία τους[115]».*

Η ισχύς των κρατών δεν αφορά μόνο τα κράτη που τη φέρουν ή την επιδιώκουν αλλά και το ίδιο το διεθνές σύστημα το οποίο καθορίζεται και προσδιορίζεται με βάση την κατανομή της (δομή) μεταξύ των δομικών του στοιχείων, δηλαδή των κρατών που το αποτελούν. Έτσι, ανάλογα με τους δρώντες που μοιράζονται την ισχύ, έχουμε μονοπολικά, διπολικά ή πολυπολικά ΔΣ που σύμφωνα κυρίως με τον Νεορεαλισμό, διαμορφώνουν με τη σειρά τους τη συμπεριφορά των κρατών που δραστηριοποιούνται σε αυτό.

Τι ακριβώς εννοούμε όμως με τον όρο «ισχύς» κράτους; Υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί ορισμοί, τόσοι που ο R. Gilpin (1981) αναφέρει ότι «*προκαλούν αμηχανία*» στους πολιτικούς επιστήμονες ενώ και ο K. Waltz υποστήριζε το 1986 ότι ο σωστός ορισμός της αποτελούσε ακόμη αντικείμενο διαμάχης. *«Ο Hans Morgenthau[116] ορίζει σαν ισχύ οτιδήποτε εδραιώνει και διατηρεί τον έλεγχο ενός κράτους πάνω σ' ένα άλλο είτε με καταναγκαστικό είτε με συνεργατικό τρόπο, εξισώνοντας το εθνικό συμφέρον με την αναζήτηση της ισχύος»* ενώ ο Mearsheimer παραλληλίζει τον ρόλο της ισχύος στις Διεθνείς Σχέσεις με αυτόν των χρημάτων στην Οικονομία λέγοντας πως «*η ισχύς είναι το νόμισμα της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων και τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους γιαυτή*.[117]»

Η ισχύς μπορεί να λάβει, υπό προϋποθέσεις, διαφορετικές έννοιες. Έτσι, μπορεί να έχει την έννοια της ικανότητας ελέγχου και επιρροής επί άλλων ή αυτή της κατοχής

[114]Η. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Ποιότητα, 2010
[115]Θουκυδίδου «Ιστορίαι»
[116]Hans Morgenthau - Kenneth Thompson, *Politics Among Nations*, New York: McGraw-Hill, 1985
[117]John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton & Company N.Y., 2001

συγκεκριμένων δυνατοτήτων και υλικών μέσων και πόρων από ένα κράτος ενώ για τον Waltz και τον Mearsheimer είναι μέσο επίτευξης στόχων και όχι αυτοσκοπός όπως στον Morgenthau και δεν θα πρέπει να εξισώνεται με το αποτέλεσμα (Mearsheimer, 2001). Η ισχύς μπορεί ακόμη να έχει την έννοια της εξουσίας. Σε αυτή την περίπτωση μιλάμε για εκείνη την ηθική και πολιτική δυνατότητα που επιτρέπει και νομιμοποιεί την άσκηση της εξουσίας, όπως για παράδειγμα είναι η κρατική εξουσία. Επιστρέφοντας στον Mearsheimer, η ισχύς ενός κράτους είναι κυρίως η στρατιωτική ισχύς των ενόπλων δυνάμεων της αλλά όχι μόνο. Ισχύς αποτελεί και οτιδήποτε δύναται να αυξήσει εμμέσως ή αμέσως την στρατιωτική ισχύ, όπως λχ οικονομο-κοινωνικά μεγέθη όπως η οικονομία το μέγεθος του πληθυσμού του[118]. Οι δύο αυτές μορφές ισχύος, στρατιωτική και οικονομο-κοινωνική, είναι στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους και όσο μεγαλύτερο πλούτο και πληθυσμό διαθέτει ένα κράτος τόσο μεγαλύτερο και ισχυρότερο στρατό έχει τη δυνατότητα να διαθέτει.

Ισορροπία Ισχύος: Έννοια στενά συνδεδεμένη με την ισχύ είναι και η Ισορροπία Ισχύος που αφορά το ίδιο το ΔΣ και τη δομή του, δηλαδή το πώς είναι κατανεμημένη η ισχύς μεταξύ των δυνάμεων (κυρίως των μεγάλων). Ισορροπία ισχύος μπορεί να είναι μια υφιστάμενη κατάσταση του ΔΣ ή μια πολιτική που εφαρμόζει μια μεγάλη δύναμη προκειμένου να εκπληρώσει κάποιο στόχο ή να επιτύχει μια επιθυμητή κατανομή ισχύος. Ακόμη, μπορεί να είναι μια σταθερή κατάσταση (status quo) την οποία ορισμένα κράτη επιθυμούν να διατηρήσουν ενώ άλλα να ανατρέψουν ενώ μπορεί ακόμη να ισοδυναμεί και με ενέργειες για εξισορρόπηση της ισχύος μεταξύ των κρατών. (Κουσκουβέλης, 2010)

Η ισχύς ενός κράτους σχετίζεται άμεσα με τις πηγές από τις οποίες αυτή προκύπτει, δηλαδή τους Συντελεστές Ισχύος. Κάθε κράτος διαθέτει τέτοιες πηγές και διαφορετικά κράτη μπορούν να έχουν είτε παρόμοιους είτε διαφορετικούς συντελεστές ισχύος ενώ οι λεγόμενες μεγάλες δυνάμεις προσδιορίζονται και αναγνωρίζονται ως τέτοιες διότι διαθέτουν περισσότερους από ότι οι μικρότερες. Μια συνήθης κατηγοριοποίηση, μεταξύ πολλών στη διεθνή βιβλιογραφία, είναι και αυτή που τους κατατάσσει σε τρεις κατηγορίες: τους Υλικούς ή Αντικειμενικούς, τους Λειτουργικούς και τους Υποκειμενικούς. (Κουσκουβέλης, 2010)

[118]Latent Power

Υλικοί (Αντικειμενικοί) Συντελεστές Ισχύος είναι η γεωγραφία, ο πληθυσμός, οι πλουτοπαραγωγικές πηγές και οι ένοπλες δυνάμεις που διαθέτει ένα κράτος.

Η γεωγραφία περιλαμβάνει τις διαστάσεις της έκτασης τους εδάφους, της μορφολογίας του, τη θέση της χώρας σε σχέση με άλλες χώρες στην περιφέρεια της και στο ΔΣ καθώς και το κλίμα της. Είναι γενικά παραδεκτό ότι μια, μεγάλη, σε έκταση χώρα είναι δύσκολο να κατακτηθεί ή να παραδοθεί λόγω ύπαρξης «στρατηγικού» βάθους που της επιτρέπει, όταν οι συνθήκες το επιβάλουν, να υποχωρεί, να ανασυντάσσεται και να ανεφοδιάζεται. Στρατηγικό βάθος μπορεί επίσης να αποκτήσει μια χώρα όχι μόνο εξ αιτίας της έκτασης της αλλά και της επιρροής της εκτός επικράτειας της. Στον αντίποδα, μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι μια μεγάλης έκτασης χώρα έχει και μεγαλύτερες απαιτήσεις σε δίκτυα επικοινωνιών και συγκοινωνιών καθώς και σε θέματα οργάνωσης που σε περίοδο πολέμου είναι κρίσιμης σημασίας.

Η μορφολογία του εδάφους μπορεί επίσης να είναι θετικός ή αρνητικός παράγοντας, ανάλογα με το είδος και την έκταση των επιχειρήσεων, λαμβάνοντας υπόψη την ανασχετική δύναμη ορεινών όγκων, ποταμών, θαλασσών κτλ ή από την άλλη, την ευκολία πρόσβασης των πεδιάδων και άλλων ομαλών εδαφών.

Η θέση της χώρας έχει να κάνει περισσότερο με τη γειτνίαση της προς φιλικές -σύμμαχες, ουδέτερες ή εχθρικές χώρες καθώς βέβαια και με την απόσταση που τη χωρίζει από τον κύριο αντίπαλο της. Σήμερα βέβαια θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος ότι με την εξέλιξη της τεχνολογίας των στρατιωτικών μέσων, η απόσταση δεν έχει την ίδια βαρύτητα, ως πρόβλημα, με αυτή που είχε στο παρελθόν. Ο αντίλογος σε αυτή την περίπτωση και λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία που δίνει ο Mearsheimer κυρίως στις χερσαίες δυνάμεις, είναι ότι η θέση μιας χώρας παραμένει κρίσιμος παράγοντας λόγω της μικρής σχετικά ταχύτητας που μπορούν να αναπτύξουν μεγάλα χερσαία τμήματα ενώ και οι απαιτήσεις οργάνωσης για μεταφορά σε μεγαλύτερες αποστάσεις, μέσων και ανεφοδιασμού αυξάνουν σημαντικά.

Πληθυσμός: Το μέγεθος του πληθυσμού αποτελεί κρίσιμο παράγοντα ισχύος για τα κράτη, αφενός γιατί μεγάλα σε πληθυσμό κράτη μπορούν να οργανώσουν και να συντηρήσουν μεγάλους σε μέγεθος στρατούς καθώς και τις απαραίτητες εφεδρείες αυτών, αφετέρου γιατί οι παραγωγικές δυνατότητες τους, παράγοντας κρίσιμος σε μια σύρραξη, είναι αυξημένες σε σχέση με έναν υποδεέστερο, αριθμητικά, αντίπαλο.

Πλουτοπαραγωγικές πηγές: Με τον όρο αυτό εννοούμε κυρίως την ύπαρξη ή όχι πρώτων υλών, εργατικού δυναμικού, βιομηχανίας και τεχνολογίας που εξασφαλίζουν μεγάλες παραγωγές και εισροή εσόδων. Ζητούμενο σε αυτή την περίπτωση είναι, μέσω της χρήσης των πλουτοπαραγωγικών πηγών και στο βαθμό που αυτές υφίστανται, η επίτευξη όσο το δυνατόν μεγαλύτερης αυτάρκειας και αυτονομίας μιας χώρας, παράγοντες που είναι αποφασιστικής σημασίας κυρίως σε περίπτωση πολέμου. Σήμερα, η παγκοσμιοποίηση και αλληλεξάρτηση των οικονομιών σε διεθνές επίπεδο έχει περιορίσει σχεδόν σε όλες τις χώρες τους διαθέσιμους βαθμούς ελευθερίας, σε σχέση με άλλες εποχές και συνεπώς όσες περισσότερες είναι οι πηγές πλούτου που διαθέτει μια χώρα, τόσο μικρότερη η εξάρτηση της και τόσο μεγαλύτερη η ισχύς της.

Ένοπλες δυνάμεις: Είναι ο σημαντικότερος συντελεστής ισχύος διότι αυτές (οι ΕΔ) είναι που τελικά θα κληθούν να «βγάλουν τα κάστανα από τη φωτιά» και να δώσουν την τελική λύση, όταν και εφόσον απαιτηθεί. Η συνολική δύναμη πυρός, το μέγεθος (σε ανθρώπινο δυναμικό και μέσα) καθώς και η ποιότητα του (εκπαίδευση, τεχνολογία και οργάνωση) είναι παράγοντες που διαφοροποιούν μια συμβατική στρατιωτική δύναμη από μια άλλη και της δίνουν το συγκριτικό πλεονέκτημα ή μειονέκτημα. Εξίσου όμως σημαντικό, αν όχι μεγαλύτερο, ρόλο παίζει και το αν μια χώρα διαθέτει στρατηγικά όπλα στην κατοχή της, όπλα δηλαδή που μπορεί να κρίνουν το αποτέλεσμα μιας σύρραξης από μόνα τους (όπλα μαζικής καταστροφής πχ πυρηνικά, βιολογικά κτλ).

Λειτουργικοί Συντελεστές Ισχύος: πολιτικό σύστημα, διοίκηση, ικανότητα στρατιωτικής κινητοποίησης και θέση του κράτους στο ΔΣ,

Πολιτικό σύστημα: Το πολιτικό σύστημα συνδέεται άμεσα με την εσωτερική τάξη και την οργάνωση ενός κράτους καθώς και με την εμπιστοσύνη των πολιτών προς αυτό αλλά και με το ηθικό ενός πληθυσμού. Ανάλογα με το είδος του πολιτικού συστήματος που διαθέτει μια χώρα μπορεί να πλεονεκτεί ή να μειονεκτεί έναντι του αντιπάλου σε ορισμένους τομείς. Π.χ. ένα περισσότερο αυταρχικό κράτος δύναται να κινητοποιεί γρηγορότερα τους απαραίτητους, σε καιρούς κρίσεως, συντελεστές ισχύος και κρατικούς μηχανισμούς του σε σχέση με ένα δημοκρατικό (λόγω μικρότερης «ευαισθησίας» του σε θέματα νομιμοποίησης, διαφάνειας και δημοκρατικών διαδικασιών) αλλά μπορεί να διακινδυνεύσει σε μεγαλύτερο βαθμό την δημιουργία

σημαντικών προβλημάτων, για τους ίδιους λόγους, για το ίδιο το πολιτικό σύστημα στο κοντινό μέλλον.

Ικανότητα στρατιωτικής κινητοποίησης: Αφορά την ικανότητα κινητοποίησης, όχι των ενόπλων δυνάμεων αλλά όλων των άλλων μηχανισμών του κράτους ώστε να είναι σε θέση να λειτουργήσουν αποτελεσματικά σε περίπτωση κρίσης ή σύρραξης και να καταφέρουν να οργανώσουν, διαχειριστούν και συντονίσουν μέσα, πληθυσμό και διαδικασίες, με αποτελεσματικό τρόπο.

Θέση του κράτους στο ΔΣ: Σχετίζεται με την πολιτική, οικονομική και στρατηγική θέση που κατέχει ένα κράτος στο ΔΣ και τεκμηριώνεται κυρίως από τη συμμετοχή του σε διεθνείς θεσμούς, διαδικασίες, οργανισμούς και συμμαχίες που αποτελεί και παράγοντα δημιουργίας επιπλέον πηγών ισχύος.

***Υποκειμενικοί Συντελεστές Ισχύος*:** ηγεσία, κύρος.

Ηγεσία: Οι πολιτική δύναμη, οι ικανότητες και η προσωπικότητα του ηγέτη που βρίσκεται στο τιμόνι μιας χώρας έχει παίξει καταλυτικό ρόλο, διαχρονικά, στην εξέλιξη της ίδιας της ιστορίας. Τα παραδείγματα είναι πολλά αν και σήμερα, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και της αλληλεξάρτησης όπου η κατανομή ισχύος του ΔΣ παίζει το σημαντικότερο ρόλο σύμφωνα με τους νεορεαλιστές, ο ρόλος του ηγέτη ίσως να μην είναι πια και τόσο καθοριστικός. Σε κάθε περίπτωση παραμένει σημαντικός παράγοντας κυρίως λόγω της ιδιότητας του να λειτουργεί ως λήπτης αποφάσεων που καθορίζουν εξελίξεις τόσο στο εσωτερικό του κράτους όσο και έξω από αυτό.

Κύρος: Σημαντικός συντελεστής ισχύος που αφορά κυρίως τις ικανότητες, την ισχύ και τον τρόπο συμπεριφοράς ενός κράτους του σε διεθνές κυρίως επίπεδο. Τα κράτη συμπεριφέρονται, συμμετέχουν, εκπροσωπούνται και αντιπροσωπεύονται ανάλογα με το κύρος που νιώθουν ότι έχουν αλλά και αντιμετωπίζονται με βάση το κύρος που πιστεύουν οι άλλοι ότι διαθέτουν. Το κύρος ενός κράτους σχετίζεται βέβαια και με τη φήμη του η οποία συνδέεται με τη σειρά της με τη συμπεριφορά του κατά το παρελθόν. Έτσι, η φήμη ενός κράτους μπορεί να είναι είτε καλή είτε κακή ενώ η διαφύλαξη της αποτελεί πολύ σημαντικό ζήτημα για όλα τα κράτη. Ένας κράτος λοιπόν που διαθέτει κύρος και φήμη τέτοια ώστε να μην μπορεί να αγνοηθεί από τους συνομιλητές του διαθέτει σίγουρα ένα πολύ σημαντικό συντελεστή ισχύος στο οπλοστάσιο του.

4.3 Στρατηγικές Κρατών

Τα κράτη, στο άναρχο και ανταγωνιστικό ΔΣ προσπαθούν πρωτίστως να επιβιώσουν, Στην προσπάθεια τους αυτή έχουν στην διάθεση τους ορισμένες στρατηγικές που μπορούν να ακολουθήσουν όπως την ουδετερότητα, την απομόνωση ή αυτό που τα περισσότερα κράτη επιλέγουν, την συμμετοχή τους στο ΔΣ ως ενεργοί «παίκτες». Σε αυτή την περίπτωση, που είναι και αυτή που μας ενδιαφέρει περισσότερο, τα κράτη έχουν τρεις επιλογές: την ηγεμονία, την εξισορρόπηση και την υποχωρητικότητα.

Η επιδίωξη της ***ηγεμονίας***[119] από ένα κράτος προϋποθέτει, πάνω από όλα, την μεγιστοποίηση της ισχύος του. Αυτή η αύξηση μπορεί να επιτευχθεί είτε με «εσωτερική ενδυνάμωση» (ενίσχυση συντελεστών ισχύος με ίδια μέσα και εσωτερική κινητοποίηση), είτε με τη σύναψη συμμαχιών ή/και την εφαρμογή της στρατηγική του «διαίρει και βασίλευε[120]», είτε τέλος με την καταφυγή σε επιθετικό πόλεμο. Η ηγεμονία είναι, σύμφωνα με τον Επιθετικό Ρεαλισμό, η αναγκαστική επιλογή των μεγάλων δυνάμεων, στη προσπάθεια τους να μεγιστοποιήσουν τη σχετική τους ισχύ.

Η επιδίωξη της ***εξισορρόπησης***, που είναι μια μάλλον αμυντική στάση,[121] προϋποθέτει επίσης αύξηση της ισχύος που μπορεί να γίνει είτε με εσωτερική ενδυνάμωση και υιοθέτηση αμυντικού δόγματος, είτε με εξωτερική ενδυνάμωση (σύναψη συμμαχιών) ή/και εφαρμογή του «διαίρει και βασίλευε», είτε τέλος με την πρόκληση πολέμου, άμεσου ή συγκαλυμμένου (στρατηγική του «πειθαναγκασμού[122]»)

Η επιδίωξη της ***υποχωρητικότητας***, η μόνη από τις τρεις που δεν προϋποθέτει αύξηση ισχύος, οδηγεί είτε στη σύμπλευση με τον αντίπαλο είτε στον κατευνασμό αυτού. Ο S. Walt[123] περιγράφει τη σύμπλευση ως αντίθετη της εξισορρόπησης μια και στην πρώτη περίπτωση το κράτος συμμαχεί με τον κράτος-απειλή ενώ στη δεύτερη με τον ασθενέστερο (ώστε να εξισορροπήσει την ισχύ του

---

[119]«*Η ηγεμονία είναι η άσκηση της ηγεσίας επί μίας μικρής ή μεγάλης ομάδας κρατών, επί ενός πόλου, μικρού ή μεγάλου, του διεθνούς συστήματος. Προκύπτει κυρίως από την υπεροχή ισχύος που παρουσιάζει το ηγεμονικό κράτος και ως αποτέλεσμα είτε της άσκησής της είτε συγκυριών του διεθνούς συστήματος. Η συνηθέστερη συγκυρία που οδηγεί στην ανάδειξη ενός ηγεμόνα είναι ένας μεγάλος ή συστημικός πόλεμος*.» (Κουσκουβέλης, 2010)

[120]Στρατηγική που περιλαμβάνει τρεις επιλογές: α) επιθετική προσέγγιση (bait and bleed), β) αμυντική προσέγγιση (buck-passing) και γ) Αποτροπή Συμμαχίας (Κουσκουβέλης, 2010)

[121]Η. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Ποιότητα, 2010

[122]«*Ο πειθαναγκασμός είναι η χρησιμοποίηση της βίας κατά λανθάνοντα τρόπο με σκοπό τον επηρεασμό των αποφάσεων του αντιπάλου. Συνεπώς, η επιτυχημένη άσκηση του πειθαναγκασμού ως επιλογής στις διεθνείς σχέσεις ε- ξαρτάται από τη μη προσφυγή στον πόλεμο.» (Κουσκουβέλης, 2010)*

[123]Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1987

κράτους-απειλής). Η επιλογή αυτή σημαίνει ότι το κράτος αναγνωρίζοντας την υπεροχή του αντιπάλου και προσπαθώντας να κερδίσει χρόνο υπέρ του, επιδιώκει την ανοχή και τον εξευμενισμό του ενώ ενδεχομένως να επενδύει και σε κάποια μελλοντικά κέρδη. Ο κατευνασμός από την άλλη σημαίνει ότι το κράτος ουσιαστικά «ενδίδει στις διαθέσεις» του αντιπάλου, ελπίζοντας σε πιθανή τροποποίηση τους στο μέλλον μια και με τον τρόπο αυτό ελπίζει ουσιαστικά να περιορίσει την ανασφάλεια του (του αντιπάλου κράτους). Η επιλογή του κατευνασμού γίνεται συνήθως από δρώντες που δεν έχουν τη δυνατότητα να ακολουθήσουν κάποια από τις παραπάνω επιλογές, δεν έχουν προετοιμαστεί επαρκώς ή, σε κάποιες περιπτώσεις, δεν έχουν απλά τη διάθεση να το κάνουν[124]. Ο Κουσκουβέλης αναφέρει ότι ο κατευνασμός και η σύμπλευση, παρά την ευκολία εφαρμογής τους, είναι «*προσωρινά μόνο χρήσιμες*» και συνήθως δεν αποβαίνουν επιτυχώς για το κράτος που τις επιλέγει, διότι τα κράτη σπάνια δείχνουν μετριοπάθεια στις απαιτήσεις τους και η συνεχής υποχωρητικότητα του ενός αυξάνει τις «ορέξεις» του άλλου.

4.4 Τα Τρία Επίπεδα Ανάλυσης (Εικόνες)

Σκοπός των Διεθνών Σχέσεων είναι ο η μελέτη του πολέμου. Να διερευνήσει δηλαδή το αν και υπό ποιες συνθήκες ένα κράτος μπορεί αν εμπλακεί σε πόλεμο με ένα άλλο ή αντιστρόφως, το πώς θα μπορούσαν να επεκταθούν χρονικά τα διαστήματα ειρήνης μεταξύ πολεμικών συγκρούσεων. Ο Kenneth Waltz υποστηρίζει ότι ο καλύτερος τρόπος να εξεταστούν τα προβλήματα της διεθνούς πολιτικής θεωρίας είναι να τεθεί ένα κεντρικό ερώτημα και να εντοπιστούν οι απαντήσεις που μπορεί να δοθούν σε αυτό. Ένα τέτοιο ερώτημα για τον ίδιο είναι και το «*που μπορούν να εντοπιστούν τα κυριότερα αίτια του πολέμου; Οι απαντήσεις μπορούν να ταξινομηθούν στις ακόλουθες τρεις επικεφαλίδες: εντός του ανθρώπου, εντός της δομής των διαφόρων κρατών, εντός του συστήματος των κρατών.*[125]» Ο Waltz ονόμασε τα τρία αυτά αίτια «εικόνες[126]» (συχνά αναφέρονται και ως «επίπεδα ανάλυσης») και ως τέτοια χρησιμοποιούνται έκτοτε ευρέως από κάθε μελετητή των διεθνών φαινομένων.

Σύμφωνα με την πρώτη «εικόνα», το σημαντικότερο αίτιο του πολέμου είναι η φύση και η συμπεριφορά του ανθρώπου, δηλαδή ζητήματα κυρίως ψυχολογικού και

[124]Πχ Γαλλία και Μ. Βρετανία τις παραμονές του Β' ΠΠ έναντι της ναζιστικής Γερμανίας
[125]Kenneth Waltz, *Man, the State and War*, 1959 – σελ 32
[126]Η τρίτη εικόνα, δηλαδή το διεθνές σύστημα αποτελεί μια από τις μεγάλες συνεισφορές του Waltz στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων, αναφορικά με τον τρόπο ανάλυσης των αιτιών του πολέμου.

κοινωνιολογικού επιπέδου όπως εγωισμός, επιθετικότητα, πάθη, φιλοδοξία, ματαιότητα ακόμη και η ηλιθιότητα που διακρίνει πολλές φορές τους ανθρώπους και μάλιστα αυτούς που κατέχουν ηγετικές θέσεις ή είναι οι ίδιοι ηγέτες. Το δεύτερο αίτιο αφορά στη συμπεριφορά των κρατών στο ΔΣ βάσει εσωτερικών λειτουργιών και διεργασιών ή μια πεποίθησης ότι έχουν αδικηθεί ή πως θα έπρεπε να έχουν περισσότερα. Σε κάθε περίπτωση, το αίτιο αυτό σχετίζεται τελικά περισσότερο με τα «φυσικά» ελαττώματα των κρατών που ενίοτε είναι αυτά που τα οδηγούν σε πολέμους μεταξύ τους . Το τρίτο αίτιο αφορά το ίδιο το διεθνές σύστημα και τις πιέσεις που αυτό ασκεί στις μονάδες του, δηλαδή τα κράτη, διαμορφώνοντας τη συμπεριφορά τους όπως λόγου χάριν η επιδίωξη για μεγιστοποίηση της ισχύος που απορρέει από την αναρχία που επικρατεί σε αυτό, σύμφωνα με τους νεορεαλιστές. Αναρχία, ανταγωνισμός, ανασφάλεια, μεγιστοποίηση ισχύος, επιδίωξη ηγεμονίας είναι όλα όροι της ίδιας εξίσωσης που πηγάζουν απευθείας από τη φύση του ΔΣ ενώ αναλόγως των συνθηκών οδηγούν τα κράτη σε διαρκείς συγκρούσεις ακόμη και σε εμπόλεμες συρράξεις μεταξύ τους.

Σε κάθε περίπτωση, τα τρία επίπεδα ανάλυσης του Waltz, αν δεν κατανοηθούν επαρκώς μπορεί να οδηγήσουν σε λάθος αναλύσεις και εκτιμήσεις. Για παράδειγμα, αν επιχειρήσει κάποιος να αναζητήσει τα αίτια ενός πολέμου ή μιας κρίσης κοιτάζοντας μέσα από το πρίσμα «άνθρωπος», η εικόνα που θα δει θα είναι διαφορετική από το αν το κάνει μέσα από το πρίσμα «κράτος» ή «διεθνές σύστημα». Μολονότι οι επιμέρους εικόνες δεν θα είναι λάθος αυτές καθαυτές, το τελικό συμπέρασμα δεν θα είναι πλήρες και ολοκληρωμένο αλλά αποσπασματικό και υποκειμενικό γιατί εκτός των άλλων θα αντικατοπτρίζει σε μεγάλο βαθμό και την προσωπική άποψη του αναλυτή. «*Η τρίτη εικόνα περιγράφει το πλαίσιο της διεθνούς πολιτικής, αλλά χωρίς την πρώτη και τη δεύτερη εικόνα δεν μπορεί να υπάρχει γνώση των δυνάμεων που προσδιορίζουν την πολιτική· η πρώτη και η δεύτερη εικόνα περιγράφουν τις δυνάμεις που υφίστανται στη διεθνή πολιτική, αλλά χωρίς την τρίτη εικόνα είναι αδύνατο να εκτιμηθεί η σημασία ή να προβλεφθούν τα αποτελέσματα αυτών των δυνάμεων.*» (Waltz, 1959)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΑΝΑΛΥΣΗ

Με βάση τα γεγονότα που έλαβαν χώρα τη διετία 2015-17, το ιστορικό των σχέσεων και τα αριθμητικά (και άλλα) στοιχεία των κρατών όπως αυτά παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα τρία κεφάλαια, μπορούμε τώρα να περάσουμε στην επόμενη φάση, αυτή δηλαδή της ανάλυσης των δεδομένων αυτών υπό το πρίσμα πάντα της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων, στοιχεία της οποίας παρουσιάστηκαν στο τέταρτο κεφάλαιο.

Οι Άξονες

Η πρώτη διαπίστωση αφορά τους άξονες πάνω στους οποίους κινούνται οι ρωσοτουρκικές σχέσεις κατά την διετία 2015-2017 και προκύπτει άμεσα από τα γεγονότα του πρώτου κεφαλαίου. Τα γεγονότα αυτά καταδεικνύουν ότι οι άξονες αυτοί είναι κυρίως τρεις: Οικονομία, Ενέργεια και Εξωτερική πολιτική - Ασφάλεια. Στη συνέχεια θα αναλύσουμε τον καθένα από αυτούς ξεχωριστά προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα το πώς αυτοί διαμόρφωσαν και επηρέασαν τις σχέσεις των δύο αυτών κρατικών δρώντων.

5.1 Ενέργεια

Η Τουρκία δεν διαθέτει η ίδια σημαντικούς πόσους σε φυσικό αέριο και πετρέλαιο ενώ οι ανάγκες της είναι ιδιαίτερα μεγάλες λόγω πληθυσμού και οικονομικής ανάπτυξης που για σειρά ετών ήταν ανοδική. Όπως έχουμε ήδη δει στα προηγούμενα κεφάλαια, η χώρα που εισάγει το 99% των αναγκών της σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο, κυρίως από τη Ρωσία (56%) και το Ιράν (19%), με στοιχεία του 2015, είναι ιδιαίτερα εξαρτημένη ενεργειακά. Το γεγονός αυτό είναι επόμενο να επηρεάσει και τις σχέσεις της με αυτές τις δύο χώρες και κυρίως τη Ρωσία για την οποία η εξάρτηση αυτή λειτουργεί με δύο τρόπους: από τη μια προσφέρει σημαντικά έσοδα στη χώρα ενώ από την άλλη αποτελεί ένα σημαντικό μοχλό πίεσης και ένα κύριο μέσο επιρροής και προώθησης της στρατηγικής της ευρύτερη περιοχή και φυσικά στην Τουρκία. Η Ρωσία εξάλλου έχει δείξει κατά το παρελθόν ότι εννοεί ακριβώς έτσι το θέμα αυτό, αν θυμηθούμε και το ενεργειακό εμπάργκο που επέβαλε το 2006 και το 2009 στην Ουκρανία προκειμένου να ασκήσει πολιτικές πιέσεις όχι μόνο σε αυτή αλλά και στην Ευρώπη, μια και η χώρα αυτή είναι κόμβος αγωγών μεταφοράς.[127]

[127]Α. Γουργιώτη (Powerpolitics.eu), *Ουκρανία: παίζοντας «Ρώσικη ρουλέτα» με το φυσικό αέριο*, 2017

Έτσι η Τουρκία, αντιλαμβανόμενη πλήρως το υψηλό ρίσκο που κρύβει η ασύμμετρη ενεργειακή αλληλεξάρτηση της με τη Ρωσία, που συνιστά ουσιαστική εξάρτηση και έχοντας επίγνωση της ανάγκης για μείωση της «τρωτότητας» και της «ευπάθειας» που εμφανίζει, κινείται προκειμένου να αναπτύξει εναλλακτικές επιλογές, όπως δείχνει μεταξύ άλλων και η απόφαση για την κατασκευή του πρώτου της εργοστασίου πυρηνικής ενέργειας και οι προσπάθειες της να καταστεί χώρα «transit» των δικτύων μεταφοράς φυσικού αερίου και πετρελαίου που ξεκινούν όχι μόνο από τη Ρωσία αλλά και άλλες χώρες – παραγωγούς σε Κεντρική Ασία και Μέση Ανατολή και προορίζονται για τις αγορές κυρίως της Ευρώπης[128].

Η Ρωσία από την άλλη είναι ένας παγκόσμιος «ενεργειακός ηγέτης» που κινείται στις πρώτες θέσεις της παγκόσμιας κατάταξης αναφορικά με την παραγωγή και εξαγωγή πετρελαίου και παραγώγων του καθώς και φυσικού αερίου ενώ σημαντικό μέρος των αναγκών της καλύπτεται και από την πυρηνική ενέργεια. Για τη χώρα αυτή, οι ενεργειακές της δυνατότητες αποτελούν ουσιαστικό παράγοντα ισχύος για δύο λόγους: πρώτον γιατί συνεισφέρουν τα μέγιστα στην οικονομία και δεύτερον διότι, όπως είδαμε πιο πάνω, αποτελούν μέσο άσκησης και εφαρμογής της πολιτικής - στρατηγικής της στο Διεθνές Σύστημα. Με όρους θεωρίας αλληλεξάρτησης, η Ρωσία εκμεταλλεύεται την αλληλεξάρτηση της με την Τουρκία προς όφελος της γιατί η απώλεια της κοστίζει περισσότερα στην άλλη πλευρά. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η χώρα έχει λυμένα τα προβλήματα της ή ότι δεν εξαρτάται και αυτή από δεσμευτικούς και πιεστικούς παράγοντες. Ένας τέτοιος παράγοντας για παράδειγμα είναι η Ουκρανία η οποία τα προηγούμενα χρόνια αποτελούσε ουσιαστικά τη κύρια χώρα «transit» μέσω της οποίας η Ρωσία μετέφερε το πετρέλαιο και το φυσικό της αέριο στην Ευρώπη[129]. Αυτή η στρατηγική, λόγω πολιτικών ζητημάτων[130], έχει αλλάξει εσχάτως και η Ρωσία αναγκάζεται πλέον να κινείται προς άλλες κατευθύνσεις, παρακάμπτοντας την Ουκρανία και επιλέγοντας την απευθείας μεταφορά (πχ σε Γερμανία) ή την Τουρκία ως εναλλακτικές οδούς.

Δεν είναι όμως αυτό το μόνο της πρόβλημα. Η χώρα επηρεάζεται και από ένα παράγοντα που δεν εξαρτάται άμεσα από την ίδια και που ενώ αποτέλεσε τα προηγούμενα χρόνια αιτία μεγάλης οικονομικής ανάπτυξης, σήμερα προκαλεί ακριβώς

[128]Global Security, Russia-Turkey Relations, 2017
[129]Η Ρωσία αποτελεί τον κύριο προμηθευτή της ΕΕ σε ποσοστό 41%
[130]Βλ. προσάρτηση Κριμαίας το 2014, κεφ. 2

το αντίθετο φαινόμενο. Ο παράγοντας αυτός δεν είναι άλλος από τις τιμές του πετρελαίου οι οποίες τα τελευταία χρόνια βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα και έχουν επιφέρει αποφασιστικό πλήγμα στην οικονομία της Ρωσίας, με το ΑΕΠ της να έχει μειωθεί δραματικά από το 2014 και μετά.

Η ενέργεια αποτελεί λοιπόν σημαντικό παράγοντα πίεσης και διαμόρφωσης της πολιτικής των δύο χωρών επηρεάζοντας ανάλογα και τις μεταξύ τους σχέσεις αν και οι δρώντες κατέχουν τελείως διαφορετικές θέσεις στο χάρτη αυτό. Σήμερα, η Ρωσία παρότι ενεργειακός «γίγαντας», χρειάζεται την Τουρκία όχι μόνο ως «πελάτη» αλλά και ως διακομιστή των ενεργειακών της προϊόντων προς την Ευρώπη ενώ η Τουρκία, ένας ενεργειακός «νάνος» σε σχέση με τη Ρωσία, σήμερα είναι εξαρτημένη ενεργειακά από τη Ρωσία και διαισθανόμενη τον κίνδυνο που σημαίνει μια τέτοια σχέση προσπαθεί να αναπτύξει εναλλακτικές επιλογές. Όπως έδειξαν πάντως τα γεγονότα της διετίας αλλά και το πρόσφατο ιστορικό, πολύ δύσκολα οι δύο χώρες θα ρισκάρουν μια ρήξη των σχέσεων τους σε τέτοιο βαθμό που θα επηρέαζε με τρόπο μη αναστρέψιμο την συνεργασία τους σε αυτό τον τομέα. Κυρίαρχος του παιχνιδιού πάντως παραμένει η Ρωσία ενώ ενδεχόμενη βελτίωση της οικονομίας της (πχ λόγω μελλοντικής αύξησης των τιμών του πετρελαίου) θα αυξήσει ακόμη περισσότερο τη σχετική ισχύ της έναντι της Τουρκίας και θα μεταβάλει την σημερινή ισορροπία προς όφελος της.

5.2 Οικονομία

Τα δύο κράτη έχουν αναπτύξει σημαντικά τις σχέσεις τους και στον οικονομικό τομέα. Αυτές οι σχέσεις ξεκίνησαν να αναπτύσσονται ουσιαστικά μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και κυρίως κατά τη δεκαετία του 2000. Έτσι το 2005, οι εμπορικές συναλλαγές έφταναν στα 15 δις δολάρια, το 2006 στα 21 δις. δολ. και το 2007 τα 25 δις $, το εμπόριο δηλαδή μεταξύ των δύο χωρών μέσα σε δύο μόλις χρόνια αυξήθηκε κατά 67%. Η Τουρκία έτσι έγινε ο δεύτερος πιο σημαντικός εμπορικός εταίρος της Ρωσίας (μετά τη Γερμανία) ενισχύοντας σημαντικά τη ρωσική οικονομία κυρίως χάριν των πωλήσεων στον τομέα της ενέργειας. Σήμερα, οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των δύο χωρών έχουν φτάσει στο σημαντικό ύψος των 36 δις $/έτος, αναδεικνύοντας την «οικονομία» σε σημαντικό παράγοντα αλληλεξάρτησης και διαμόρφωσης των σχέσεων μεταξύ τους. Αυτό, μεταξύ άλλων, φάνηκε το 2016, μετά το γεγονός της κατάρριψης του ρωσικού αεροσκάφους από την τουρκική αεράμυνα το Νοέμβριο του 2015. Η αλληλεξάρτηση μπορεί να υιοθετηθεί σε κάποιο βαθμό και σε αυτή την περίπτωση κατά παρόμοιο τρόπο με την «ενέργεια» που είδαμε

πιο πάνω, λαμβάνοντας υπόψη και την αντίδραση της Ρωσίας στο περιστατικό, την επιβολή δηλαδή των κυρώσεων που όπως φαίνεται πιο κάτω είχε ως στόχο από την αρχή κυρίως την οικονομία της Τουρκίας αλλά ουσιαστικά το να εκμεταλλευτεί την αλληλεξάρτηση προς όφελος της.

Οι κυρώσεις αυτές δεν επιλέχθηκαν τυχαία και μαρτυρούν μια βαθιά οικονομική σχέση και διασύνδεση μεταξύ των δύο χωρών που περιγράφεται χαρακτηριστικά και από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD), σε έκθεση της το 2015: *«Η Τουρκία εισάγει το 99% των απαιτούμενων ποσοτήτων σε φυσικό αέριο με τη Ρωσία να αποτελεί για αυτή τον κύριο προμηθευτή ενέργειας με ποσοστό 56%.* (βλ. Παράρτημα «Α» - Διάγραμμα 1). *Οι ενεργειακές εισαγωγές της Τουρκίας από τη Ρωσία, συμπεριλαμβανομένου του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, ανήλθαν στα $16,5 δις το 2014, περίπου 2,1% του ΑΕΠ της Τουρκίας. Η Ρωσία είναι η 7η μεγαλύτερη αγορά για την Τουρκία και το 2014 οι εξαγωγές της αντιπροσώπευαν το 3,8% του συνόλου τους και το 0,7% του τουρκικού ΑΕΠ. (*(βλ. Παράρτημα «Β» - Διάγραμμα 3).*Οι τουρίστες από τη Ρωσία αντιπροσωπεύουν περίπου το 12% εκ των 37 εκατομμυρίων τουριστικών αφίξεων στην Τουρκία (2014), και δαπάνησαν περίπου $3 δις ή 0,4% του ΑΕΠ (*(βλ. Παράρτημα «Β» - Διάγραμμα 5). *Ακόμη, η συνολική αξία των νέων συμβάσεων στο χώρο των κατασκευών από Τούρκους εργολάβους στη Ρωσία κατά τα τρία έτη 2013, 2014 και 2015, υπολογίζεται σε $10-12 δις περίπου ή 1,4% του ΑΕΠ της Τουρκίας ενώ από τους περίπου 87.000 Τούρκους που εργάζονται στη Ρωσία, οι 55.000 υπολογίζεται ότι εργάζονται σε τουρκικές κατασκευαστικές εταιρείες. Τέλος, η Ρωσία ήταν ο 4ος μεγαλύτερος επενδυτής Ξένων Άμεσων Επενδύσεων (ΞΑΕ) στην Τουρκία το 2014 με τις ρωσικές εισροές ΞΑΕ στην Τουρκία να ήταν περίπου $730 εκατ. ή το 0,1% του ΑΕΠ της Τουρκίας το 2014. Πρόκειται για επενδύσεις που έχουν σχέση κυρίως με την απόκτηση περιουσιακών στοιχείων (real estate) από Ρώσους υπηκόους, οι οποίες εκτιμώνται σε $400-450 εκατ. ετησίως. Επιπλέον, υπάρχουν αρκετά μεγάλα έργα που προγραμματίζονται από τη Ρωσία στην Τουρκία, όπως το υπό κατασκευή πυρηνικό εργοστάσιο στο Ακούγιου και ο Τουρκικός αγωγός (Turkish Stream Pipeline)*[131]*.»*

Άμεση συνέπεια των ρωσικών κυρώσεων στη διάρκεια του πρώτου τετράμηνου του 2016 και προς επιβεβαίωση της αποτελεσματικότητας των κυρώσεων, ήταν οι

[131] Έδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», *Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας*, 2015

τουρκικές εξαγωγές στη Ρωσία να σημειώσουν δραματική πτώση, της τάξης του 62%, έναντι της αντίστοιχης περιόδου του 2015.[132] Σύμφωνα ακόμη με έκθεση του επιμελητήριου Μηχανολόγων Ηλεκτρολόγων (EMO – Elektrik Mühendisleri Odası) της Κωνσταντινούπολη, το 2015 οι διακοπές ρεύματος ξεπέρασαν τις 72 χιλιάδες ώρες με τις περισσότερες ώρες διακοπής να συμβαίνουν το μήνα Δεκέμβριο 2015, αμέσως μετά τον εκτροχιασμό των σχέσεων των δύο χωρών λόγω της κατάρριψης του ρωσικού Su-24 και με αυξητική τάση για το2016.[133])

Στον τομέα του εμπορίου, σε σχέση με το 2013 όπου η Ρωσία ήταν ο τέταρτος σε μέγεθος εισαγωγέας τουρκικών προϊόντων και ο δεύτερος μεγαλύτερος σε όγκο εμπορικών συναλλαγών, οι εξαγωγές μειώθηκαν κατά σχεδόν 50% ενώ ο όγκος συναλλαγών κατά 25%, αν και σε αυτή την κατάσταση ιδιαίτερο ρόλο παίζουν επιπλέον και οι κυρώσεις που έχει επιβάλει η Δύση προς τη Ρωσία και η υποτίμηση του ρωσικού νομίσματος. Ακόμη, μεταξύ Δεκεμβρίου 2015 και Φεβρουαρίου 2016 παρατηρήθηκε μεγάλη πτώση κατά 56% για τα τουρκικά προϊόντα με προορισμό τη Ρωσία, σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα 2014- 2015.

Ο τουρισμός είναι ακόμη ένας τομέας που μπήκε στο στόχαστρο της Μόσχα όπου οι Ρώσοι, μέχρι και την περίοδο της επιδείνωσης των σχέσεων με την Τουρκία, ήταν οι μεγαλύτεροι σε αριθμό «πελάτες» της τουρκικής τουριστικής βιομηχανίας. Το 2015 ο αριθμός των Ρώσων τουριστών που επισκέφτηκαν την Τουρκία ήταν 2,8 εκατ, σημαντικά δηλαδή μειωμένος σε σχέση με αυτόν του 2014 που ήταν 3,5 εκατ. Οι προβλέψεις για το 2016, που επιβεβαιώθηκαν στη συνέχεια, ήταν ακόμη χειρότερες δεδομένης και της προειδοποίησης του Πούτιν προς τους Ρώσους πολίτες να μην επισκέπτονται την Τουρκία για λόγους ασφαλείας. Επιπλέον, το 2016 στην τουριστική βιομηχανία της Τουρκίας αναμένονταν να χαθούν 500.000 θέσεις εργασίας και η μείωση των εσόδων να φτάσει το 30% (από το 15% που ήταν στο τέλος του 2015[134]).

Μετά το καλοκαίρι του 2016 και τη βελτίωση των σχέσεων των δύο κρατών, η Μόσχα άρει τις περισσότερες από τις κυρώσεις που είχε επιβάλει σχεδόν ένα χρόνο πριν. Ο λόγος της τόσο γρήγορης αποκατάστασης, σε σχέση πάντα με τη σοβαρότητα

---

[132]Η Καθημερινή, *Αποκαθίστανται πλήρως οι σχέσεις Ρωσίας – Τουρκίας*, 2016

[133]Briefingnews.gr, *Σε άθλια κατάσταση η οικονομία της Τουρκίας. Πόσα δις κόστισαν οι κυρώσεις από τη Ρωσία;,2015*

[134]Insideoutborders.com, *Πάγωσε την τουρκική αγορά η κατάρριψη του ρωσικού μαχητικού*, 2015

του περιστατικού που οδήγησε στην επιδείνωση του Νοέμβριο του 2015, δεν αποτελεί μυστήριο αν λάβει κανείς υπόψη του την οικονομική αλληλεξάρτηση των δύο χωρών, όπως αποτυπώνεται πιο πάνω. Ακόμη και οι ίδιες οι κυρώσεις ήταν προσεκτικά επιλεγμένες ώστε να μην επηρεάσουν σημαντικά συμβόλαια και έργα σε εξέλιξη, όπως το πυρηνικό εργοστάσιο στο Ακούγιου ή άλλα ενεργειακά ζητήματα. Όπως δηλαδή και στο θέμα της ενέργειας, η οικονομία αποτέλεσε τη γέφυρα που έφερε ξανά σε επαφή τα δύο μέρη όχι βέβαια γιατί ξαφνικά ξεχάστηκαν οι διαφορές των δύο δρώντων σε άλλους τομείς αλλά διότι προφανώς η αλληλεξάρτηση τους είναι τέτοια που κρίθηκε από τους λήπτες αποφάσεων ότι τη δεδομένη στιγμή το κόστος που θα επέφερε μια ρήξη θα ήταν μεγαλύτερο από το οποιοδήποτε όφελος, αν βέβαια υπήρχε τέτοιο.

Η χρονική συγκυρία δεν είναι τυχαία μια και τη δεδομένη περίοδο οι δύο χώρες αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα που είχαν ως αποτέλεσμα την μείωση του ρυθμού ανάπτυξης των οικονομιών καθώς και του ΑΕΠ τους σε σημαντικά επίπεδα. Μείωση όμως των παραγόντων αυτών σημαίνει και μείωση της συνολικής ισχύος τους, μια και η οικονομία μιας χώρας αποτελεί κρίσιμο συντελεστή ισχύος της. Πιθανότατα λοιπόν οι δύο χώρες στην προσπάθεια τους να σταθεροποιήσουν τις οικονομίες τους και να περιορίσουν τις απώλειες επέλεξαν να μην επιτρέψουν προς το παρόν τις μεταξύ τους διαφορές να αποτελέσουν εμπόδιο και να ξεκινήσουν ξανά να συνεργάζονται, προσδοκώντας άμεσα και μελλοντικά οφέλη. Το αίτημα της Τουρκίας προς την κατεύθυνση αυτή ήταν βέβαια περισσότερο επιτακτικό, μια και από τις δύο χώρες ήταν αυτή που επλήγη περισσότερο. Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος που ο πρόεδρος Ερντογάν κινήθηκε πρώτος προς την κατεύθυνση αυτή, ζητώντας ουσιαστικά συγνώμη την άνοιξη του 2016 από τη Ρωσία, για το περιστατικό της κατάρριψης. Η κίνηση αυτή βέβαια δεν ήταν αποτέλεσμα τύψεων του τούρκου προέδρου αλλά πιέσεων που ασκήθηκαν από τη Ρωσία όλο το προηγούμενο διάστημα και που οδήγησαν στη «συμμόρφωση» της Άγκυρας, σύμφωνα με τις επιθυμίες του Πούτιν. Η κίνηση αυτή της Τουρκίας αποτελεί έμμεση αλλά σαφή αναγνώριση της υπεροχής της Μόσχας στο «παιχνίδι» των μεταξύ τους σχέσεων, και της διαφορετικής θέσης που κατέχουν περιφερειακό υποσύστημα αλλά όχι μόνο: αποτελεί επιλογή «κατευνασμού» του αντιπάλου και είναι πιθανό να έχει σημαντικό αντίκτυπο στη θέση των δύο χωρών στο περιφερειακό σύστημα μια και όπως έχουμε δει σε προηγούμενο κεφάλαιο, η στρατηγική αυτή οδηγεί συνήθως σε αύξηση της ισχύος της άλλης πλευράς.

5.3 Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια

Παρότι όπως έχουμε μέχρι τώρα δει, σε θέματα ενέργειας και οικονομίας, οι δύο χώρες παρουσιάζουν μια αξιοπρόσεκτη συνέπεια, ανοχή και αντοχή στη συνεργασία τους, τα πράγματα είναι διαφορετικά στα ζητήματα που άπτονται της εξωτερικής τους πολιτικής και της «ασφάλειας», του πρωταρχικού δηλαδή σκοπού ενός κράτους του ΔΣ. Η κατάρριψη του ρωσικού αεροσκάφους από την τουρκική αεροπορία τον Νοέμβριο του 2015 ανέδειξε το συριακό θέμα ως το σημαντικότερο πρόβλημα για τις σχέσεις των δύο χωρών αναφορικά με ζητήματα εθνικής ασφάλειας στην περιοχή αν και αυτό βέβαια δεν ήταν κάτι καινούργιο για όσους ασχολούνται με τις εξελίξεις στην περιοχή, πολιτικούς, αναλυτές, θεωρητικούς κτλ.

Παρότι κυριάρχησε, δεν είναι όμως το συριακό ζήτημα το μοναδικό «αγκάθι» στις σχέσεις των δύο χωρών. Καθ' όλη την τρέχουσα δεκαετία αλλά και την προηγούμενη, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι δύο χώρες αναμετρήθηκαν και ανταγωνίστηκαν σε περισσότερες της μία περιπτώσεις και σε πολλά άλλα μέτωπα: το 2016 η αναζωπύρωση της διαμάχης του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (που έχει τις ρίζες της στο 1991), το 2015 οι εκδηλώσεις μνήμης για τη γενοκτονίας των Αρμενίων, το 2014 η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία και το 2008 η απόσχιση Ν. Οσσετίας και Αμπχαζίας από τη Γεωργία αποτέλεσαν αιτίες που δοκίμασαν έντονα τις σχέσεις των δύο χωρών, εκθέτοντας προβλήματα και φέρνοντας τους κάποιες φορές ακόμη και αντίπαλους σε «πόλεμο δια αντιπροσώπων» (πχ Συρία, Γεωργία, Αρμενία). Σε άλλες βέβαια περιπτώσεις, η ένταση παρέμεινε σε διπλωματικό ή λεκτικό επίπεδο (πχ Ουκρανία) ενώ σε κάποιες άλλες, όπως στον δεύτερο πόλεμο της Τσετσενίας το 1999 και στην απόπειρα ανατροπής του προέδρου Ερντογάν το 2016, οι δύο χώρες λειτούργησαν ουδέτερα ή και υποστηρικτικά η μία προς την άλλη.

Το Συριακό Ζήτημα

Μπορεί κάποιος να υποστηρίξει εύλογα ότι η επιδίωξη των δύο χωρών στη Συρία είναι κοινή: η επίτευξη δηλαδή της ειρήνης και η σταθεροποίηση μιας διαλυμένης χώρας, που παίζει όμως σημαντικό ρόλο στα σχέδια τους. Ο τρόπος όμως με τον οποίο αντιλαμβάνεται κάθε χώρα ότι πρέπει να επιτευχθεί αυτή η ειρήνη είναι τελείως διαφορετικός, προκαλώντας έντονη διαμάχη μεταξύ τους. Στο επίκεντρο αυτής της διαμάχης βρίσκεται ο Σιίτης πρόεδρος της Συρίας, Μπασάρ Αλ Άσαντ και η υποστήριξη που του παρέχει η Ρωσία από τη μια και η επιθυμία της Τουρκίας για

απομάκρυνση του από την εξουσία από την άλλη. Ας δούμε όμως το γιατί συμβαίνει αυτό.

Η Συρία, από το 2011 αποτελεί ένα πεδίο μάχης στο οποίο έχουν εμπλακεί άμεσα ή έμμεσα πολλοί και διαφορετικοί «παίκτες». Στην ουσία, δεν πρόκειται μόνο για μια εμφύλια διαμάχη αλλά και για μια πραγματική περιφερειακή σύγκρουση όπου οι αντίπαλοι και οι σύμμαχοι δεν είναι πάντα ξεκάθαρα διακριτοί εκτός ίσως από δύο: τη Ρωσία και τις ΗΠΑ[135]. Γενικά πάντως μπορούμε να πούμε ότι από τη μια βρίσκεται ο πρόεδρος Άσαντ που υποστηριζόμενος από Ρωσία, Ιράν, Λίβανο (Χεζμπολά) και Ιράκ, μάχεται τους αντικαθεστωτικούς - αντάρτες της αντιπολίτευσης που υποστηρίζονται από ΗΠΑ, Τουρκία, Σαουδική Αραβία και Κατάρ. Στο χώρο, δραστηριοποιείται και το Ισλαμικό Κράτος που μάχεται όμως για λογαριασμό του, εκμεταλλευόμενο οποιαδήποτε θετική εξέλιξη προς όφελος του αν και μετά τις συνεχόμενες ήττες του το τελευταίο έτος δεν διαθέτει ποια τη δυναμική των προηγούμενων ετών. Τέλος, για λογαριασμό τους κινούνται και οι κουρδικές δυνάμεις της βόρειας Συρίας και του βόρειου Ιράκ που συμμαχώντας με Ρωσία αλλά και ΗΠΑ, αντιμετωπίζουν επιτυχώς το ΙΚ και έχουν αναβαθμίσει σημαντικά τη θέση τους προκαλώντας μεγάλη ανασφάλεια στην Τουρκία που τους θεωρεί εχθρούς, «χτυπώντας» τους σε κάθε ευκαιρία.

5.3.1 Τουρκία

Η στάση της Τουρκίας έναντι του Μπασάρ Αλ Άσαντ είναι λοιπόν αντίθετη αυτής της Ρωσίας αλλά και του Σιιτικού Ιράν, χώρες που αποτελούν τους ισχυρότερους συμμάχους του Σύριου προέδρου στην περιοχή ενώ από την άλλη βρίσκεται θεωρητικά στην ίδια πλευρά με τις ΗΠΑ. Εδώ όμως υπάρχει ένα παράδοξο: παρότι σύμμαχοι στο ΝΑΤΟ και αμφότεροι εναντίον του Άσαντ, Τουρκία και ΗΠΑ διανύουν σήμερα μια από τις χειρότερες περιόδους στις σχέσεις τους και το συριακό ζήτημα κρύβει έναν από τους λόγους που συμβαίνει αυτό: τους Κούρδους της Συρίας και του Ιράκ.

---

[135] *«Υπάρχει μια κλιμάκωση των συγκρούσεων που δεν φαίνεται να είναι διαχειρίσιμη……Αυτό που παρατηρείται είναι μια κλασική διαμάχη ισχύος μεταξύ υπερδυνάμεων που θα μπορούσε να εξελιχθεί σε μια πολύ επικίνδυνη κατάσταση.»* (2016, Σαλμάν Σαίκχ, πολιτικός σύμβουλος της Ομάδας «Shaikh» που λαμβάνει μέρος στις προσπάθειες διαμεσολάβησης για τον τερματισμό του Συριακού πολέμου - Κ. Κουλαξής (Η Εφημερίδα), *Ανάλυση για τη Συρία*, 2016)

Το 2014, οι ΗΠΑ παρείχαν αεροπορική υποστήριξη στους Κούρδους της Συρίας, που υπό την ηγεσία του PYD[136] ηγήθηκαν της αντίστασης στην επίθεση του Ισλαμικού Κράτους (ΙΚ) στην πόλη Κομπάνι. Η υποστήριξη αυτή ενίσχυσε σημαντικά την ισχύ και τη θέση των κούρδων μαχητών και οδήγησε ουσιαστικά στην εγκαθίδρυση μίας de facto κυβέρνησης στη Βόρεια Συρία, κάτι το οποίο η Τουρκία θεώρησε μείζονα απειλή για την ασφάλειά και την εδαφική ακεραιότητα της. Στην προσπάθεια της να αντιδράσει σε αυτή την απειλή ενέτεινε τη συνεργασία της με τη Σαουδική Αραβία και ενίσχυσε την παροχή όπλων και χρημάτων σε Άραβες και Τουρκμένους αντικαθεστωτικούς ενώ αρνήθηκε να συμμετάσχει και σε συμμαχικές επιχειρήσεις εναντίον του Ισλαμικού Κράτους διότι προϋπέθεταν την παροχή βοήθειας στους Κούρδους της Συρίας.

Έτσι όταν η Ρωσία επενέβη δυναμικά στο συριακό θέατρο το Σεπτέμβριο του 2015, προκειμένου να διασώσει το συριακό καθεστώς από την διαφαινόμενη ήττα εξαιτίας και της επέλασης του ΙΚ, ο πρώτος της στόχος της δεν ήταν το ίδιο το ΙΚ αλλά αυτές οι αντιστασιακές ομάδες που, με την υποστήριξη Τουρκίας και Σαουδικής Αραβίας, είχαν ήδη σημειώσει σημαντικές επιτυχίες εναντίον του Άσαντ στη Βόρεια Συρία. Οι συνέπειες της ρωσικής αυτής παρέμβασης ήταν καταστροφικές για τις επιδιώξεις της Τουρκίας: Ο Άσαντ ισχυροποιήθηκε και οι Κούρδοι της βόρειας Συρίας, υποστηριζόμενοι φανερά από ΗΠΑ και Ρωσία ενισχύθηκαν ακόμη περισσότερο[137]. Αποτέλεσμα αυτών ήταν ότι το Μάρτιο του 2016 «*οι Κούρδοι μαχητές ελέγχουν μια συνεχή ζώνη, μήκους περίπου 400 χιλιομέτρων, κατά μήκος των τουρκικών συνόρων, από τα σύνορα με το Ιράκ, στα ανατολικά, μέχρι τον ποταμό Ευφράτη, στα δυτικά. Αυτή η συνεχής εδαφική έκταση υποδιαιρείται στα κουρδικά «καντόνια» της Τζαζίρα και του Ευφράτη. Οι Κούρδοι μαχητές ελέγχουν άλλον ένα θύλακο, το «καντόνι» του Αφρίν, στη βορειοδυτική Συρία. Ανάμεσα στις δύο υπό κουρδικό έλεγχο περιοχές παρεμβάλλεται μια λωρίδα μήκους περίπου 100 χιλιομέτρων, η οποία ελέγχεται σε μεγάλο βαθμό από τους τζιχαντιστές*[138].» Σαν να μην έφτανε αυτό, τον ίδιο μήνα, *«μία συνέλευση εκπροσώπων των Κούρδων, Αράβων, Ασσυρίων και Τουρκομάνων, ανακήρυξε πανηγυρικά την ίδρυση της «Δημοκρατικής Ομοσπονδίας της Ροτζάβα» («Ομόσπονδου Κράτους της Βόρειας Συρίας»), υπό την ηγεσία του Κόμματος Δημοκρατικής Ένωσης (PYD). Ή Άγκυρα και η*

[136]Το PYDκαι άλλες Κουρδικές οργανώσεις και ομάδες της περιοχής σχετίζονται άμεσα με το κουρδικό PKK που βρίσκεται σε μόνιμη στρατιωτική και πολιτική αντιπαράθεση με το τουρκικό κράτος από το 1984 και που η Τουρκία θεωρεί τρομοκρατική οργάνωση.
[137]S. Ozel, *The Crisis in Turkish-Russian Relations*, Center for American Progress, 2016
[138]Η Καθημερινή, *Κουρδική Ομοσπονδία στη Συρία*, 2016

εξόριστη αντιπολίτευση της Συρίας με έδρα την Κωνσταντινούπολη, η οποία τελεί υπό την κηδεμονία του οικοδεσπότη της, κατηγόρησαν το PYD για αποσχιστικές βλέψεις. Το PYD άνοιξε τον Απρίλιο δύο ακόμη διπλωματικά γραφεία στην Στοκχόλμη και στην Πράγα, πυροδοτώντας έτι περαιτέρω την οργή της Άγκυρας που ισχυρίστηκε πως η πράξη δημιουργίας «ομόσπονδου κράτους» δεν έχει καμία ισχύ[139]*.»* Μπρος στον μεγάλο αυτό κίνδυνο, τον Αύγουστο του 2016 και με την υποστήριξη ΗΠΑ και την ανοχή της Ρωσίας και του Ιράν, η Τουρκία εισβάλει στη βόρεια Συρία με σκοπό να εμποδίσει την ένωση των δύο Κουρδικών τμημάτων που βρίσκονται στα νότια των συνόρων της[140] πριν αυτά δημιουργήσουν μια de facto «ζώνη αποκλεισμού» ολόκληρης της περιοχής των νότιων συνόρων της. *«Προφανώς οι ΗΠΑ το έκαναν σε μία λογική κατευνασμού του Ερντογάν και επιβράβευσης του αναφορικά με τον πόλεμο κατά του ΙΚ, στον οποίον η Τουρκία επιτέλους εμπλέκεται ενεργά. Ωστόσο, σε αυτό το σημείο, δεν είναι δυνατόν να μη γίνουν δύο παρατηρήσεις. Πρώτον, ότι ο κατευνασμός στις διεθνείς σχέσεις είναι μία στρατηγική με εξαιρετικά βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα, οδηγώντας μάλλον στην ενίσχυση του κατευναζόμενου. Δεύτερον, οι ΗΠΑ θέτουν σε κίνδυνο έναν ή μάλλον τον μοναδικό, στρατιωτικά ικανό και πραγματικό τους σύμμαχο στη Συρία, τους Κούρδους. Όσο για τη Ρωσία τα πράγματα είναι περισσότερο προφανή για δύο λόγους: ο πρώτος είναι ότι δημιουργείται πρόβλημα στη στρατηγική της Δύσης, καθώς γνωρίζει ότι αργά ή γρήγορα οι δύο σύμμαχοι των ΗΠΑ, Τουρκία και Κούρδοι, θα συγκρουσθούν. Ο δεύτερος όμως είναι σημαντικότερος: μία χώρα του ΝΑΤΟ, η Τουρκία, εισβάλοντας στη Συρία, επαναλαμβάνει την συμπεριφορά της Ρωσίας στην Κριμαία. Ποιος θα επιπλήξει πλέον τη Ρωσία επειδή παραβιάζει το Διεθνές Δίκαιο στην Κριμαία,*[141]*»*

Ένα ακόμη σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Άγκυρα είναι και η προσπάθεια των Κούρδων του Βορείου Ιράκ για ανεξαρτησία της Κουρδικής Αυτόνομης Περιοχής (ΚΑΠ), μέσω δημοψηφίσματος το Σεπτέμβριο του 2017. Το αποτέλεσμα είναι συντριπτικό υπέρ της ανεξαρτητοποίησης αλλά η ηγεσία της ΚΑΠ και κάτω από πολύ μεγάλη εξωτερική πίεση ξεκαθαρίζει πως δεν προτίθεται να ανακοινώσει ανεξαρτησία. Αυτό όμως δεν μπορεί να «διασκεδάσει» τους φόβους της Τουρκίας που ουσιαστικά νιώθει πως πρόκειται για το πρώτο επεισόδιο της δημιουργίας ενός ανεξάρτητου Κουρδικού Κράτους ακριβώς στα σύνορα της με το Ιράκ, η ύπαρξη του οποίου αποτελεί απειλή για την ασφάλεια της χώρας. *«Εμπρός στην*

---

[139]Εδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», *Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας*, 2016
[140]Δηλ. στη βόρεια Συρία και στο βόρειο Ιράκ.
[141]Η. Κουσκουβέλης (Onalert.gr), *Συρία: Το πριν και το μετά την εισβολή της Τουρκίας – Ανάλυση,* 2016

απειλή αυτή, η Άγκυρα έσπευσε να την αντιμετωπίσει συνάπτοντας στενότερες σχέσεις με τις χώρες της περιοχής που κινδυνεύει επίσης η εδαφική τους ακεραιότητα. Στην λογική λοιπόν της δημιουργίας συμμαχιών για την αποτροπή της απειλής, η Άγκυρα επιχείρησε να συντονιστεί και να συνεργαστεί με την άμεσα ενδιαφερόμενη πρωτεύουσα της περιοχής την Βαγδάτη. Μια ανεξαρτητοποίηση της Κουρδικής Αυτόνομης Περιοχής από την κεντρική διοίκηση του Ιράκ, σημαίνει ότι θα υπάρξουν μια σειρά από επιπτώσεις στο περιφερειακό υποσύστημα της Μέσης Ανατολής και κινδύνων για την ασφάλεια της Τουρκίας, όπως: αλλαγή συνόρων του Ιράκ, πιθανή διεκδίκηση εδαφών από γειτονικά κράτη προκειμένου να επιτευχθεί η εθνική ολοκλήρωση των Κούρδων, ένταση και ένοπλη σύγκρουση μεταξύ κουρδικών δυνάμεων και υφιστάμενων κυρίαρχων δρώντων που θα προασπιστούν την εδαφική ακεραιότητά τους, πιθανή σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ τοπικών κουρδικών ηγεσιών για την διεκδίκηση ηγετικού ρόλου σε εθνικό επίπεδο, πιθανή διεκδίκηση ανεξαρτησίας άλλων οντοτήτων στην περιοχή, όπως οι Σιίτες του Ιράκ καθώς και ανταγωνισμός για απόκτηση επιρροής στην περιοχή από δυνάμεις τόσο εντός όσο και εκτός περιφερειακού υποσυστήματος.[142] »

Το σημαντικότερο πρόβλημα λοιπόν της Τουρκίας, στο πλαίσιο του συριακού ζητήματος, είναι οι Κούρδοι στα νότια σύνορά της. Για το λόγο αυτό, η Άγκυρα και παρά την έντονη επιθυμία της για απομάκρυνση του Άσαντ από τη Συρία, είναι υπέρ της εδαφικής ακεραιότητας της όπως επίσης και αυτής του Ιράκ διότι η δημιουργία μορφωμάτων που θα μπορούσαν στο μέλλον να εξελιχθούν σε ανεξάρτητες οντότητες, σε συνδυασμό με το υπάρχον εσωτερικό κουρδικό μέτωπο, θα αποτελούσαν μεγάλη απειλή για την ασφάλεια της (Έδρα «Θουκυδίδης», 2016). Επιπλέον, το συριακό ζήτημα, το προσφυγικό πρόβλημα, η αυταρχική συμπεριφορά του προέδρου Ερντογάν (βλ. διώξεις υπόπτων ως υποστηρικτών του πραξικοπήματος του 2016) αλλά και η ενδεχόμενη προμήθεια του ρωσικού αντιπυραυλικού συστήματος S-400, επιδείνωσαν σοβαρά τις σχέσεις της Τουρκίας όχι μόνο με τη Ρωσία, τουλάχιστον μέχρι το καλοκαίρι του 2016, αλλά και με τις ΗΠΑ, το ΝΑΤΟ και την ΕΕ γεγονός που ασκεί προφανώς μεγάλες πιέσεις στη χώρα.

5.3.2 Ρωσία

Η Ρωσία δεν έχει σύνορα με τη Συρία αλλά ούτε και την Τουρκία. Παρόλα αυτά η παρουσία της στην περιοχή είναι διαρκής, έντονη και έχει μεταβάλει αποφασιστικά

[142] Έδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», *Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας*, 2017

την ισορροπία ισχύος προς όφελος του τωρινού προέδρου της Μπασάρ Αλ Άσαντ, ο οποίος χωρίς την υποστήριξη της Ρωσίας είναι αμφίβολο για πόσο χρονικό διάστημα θα μπορούσε να παραμείνει στη θέση του. Προφανώς τα κίνητρα της Ρωσίας δεν είναι αλτρουιστικά και η χώρα υπερασπίζεται εθνικά της συμφέροντα. Σε αντίθεση όμως με τη Τουρκία, τα συμφέροντα αυτά δεν έχουν να κάνουν με ασφάλεια συνόρων αλλά μάλλον με εξασφάλιση σφαιρών επιρροής και ελέγχου περιοχών που αποτελούν χαρακτηριστικά γνωρίσματα της πολιτικής μιας περιφερειακής δύναμης που θέλει να αναδειχθεί σε περιφερειακό ηγεμόνα.

Σίγουρα το ζήτημα της προστασίας του αγωγού φυσικού αερίου που διατρέχει Ιράν, Ιράκ και Συρία και αφορά τη Ρωσία είναι ένας σοβαρός λόγος αλλά δεν όχι ικανός για να δικαιολογήσει το τόσο έντονο ενδιαφέρον της στη Συρία. Η ύπαρξη, από την άλλη, της ρωσικής ναυτικής βάσης στο Ταρτούς (βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτης 10) που είναι και η μοναδική της στη Μεσόγειο είναι ένας άλλος σημαντικός λόγος ενώ ένας τρίτος, πιο απλοϊκός, θα μπορούσε να είναι το ότι η Μόσχα απλά θέλει να συνεχίζει να πουλά όπλα στον Άσαντ κερδίζοντας περισσότερα χρήματα. Σίγουρα οι λόγοι είναι πολλοί και φαίνεται πως συνιστούν μάλλον μια στρατηγική επέκτασης της γεωπολιτικής της επιρροής στον Καύκασο, την Κεντρική Ασία και τη Μέση Ανατολή, εκμεταλλευόμενη προφανώς τα κενά ισχύος που έχουν παρουσιαστεί κυρίως μετά την αποχώρηση των ΗΠΑ από το Ιράκ. Αυτό γίνεται φανερό να παρατηρήσουμε πιο προσεκτικά τη επεκτατική συμπεριφορά της Ρωσίας τις τελευταίες δύο δεκαετίες και τις επεμβάσεις - παρεμβάσεις της σε Αρμενία και Αζερμπαιτζάν, Τσετσενία, Γεωργία, Ουκρανία και τέλος Συρία[143].

Η Ρωσία στηρίζει επίσης τον Άσαντ γιατί μια «νέα Λιβύη» στην περιοχή ενδιαφερόντων της, δηλαδή ένα αποτυχημένο κράτος, χωρίς κεντρική εξουσία και δομές που θα μπορούσε να αποτελέσει καταφύγιο ριζοσπαστικών ισλαμιστών ή τρομοκρατών θα αποτελούσε απειλή για την ασφάλεια και τα συμφέροντα της στην περιοχή. Προφανώς αρνητική για τα συμφέροντα αυτά θα ήταν και οποιαδήποτε αλλαγή στην διοίκηση της χώρας. Η αντίθεση αυτή της Ρωσίας δεν έχει μόνο οικονομικά, ενεργειακά ή γεωπολιτικά κίνητρα αλλά υποκρύπτει και τον «φόβο» της Ρωσίας πως μια ανατροπή θα μπορούσε να φέρει στο προσκήνιο κάποιο ριζοσπαστικό

[143] Γ. Χαραλαμπίδης, *Πως οι αγωγοί του πετρελαίου έβαλαν φωτιά στη Συρία και στην Ε.Ε*, 2016

ισλαμιστικό φορέα εξουσίας, τύπου ΙΚ. Η ίδια η Ρωσία διαθέτει στην επικράτεια της μουσουλμανικούς πληθυσμούς που σήμερα βρίσκονται στο 12,3% και αναμένεται να πλησιάσουν το 15% μέχρι το 2030 και οποιαδήποτε επιπλέον νέα πηγή επιρροής είναι λίαν ανεπιθύμητη[144].

Η ακύρωση της απόπειρας παρέμβασης που επιχείρησε η Τουρκία στο συριακό ζήτημα, επιδεικνύοντας με τη σειρά της ηγεμονικές προθέσεις και φιλοδοξίες (στο πλαίσιο των νέο-οθωμανιστικών τάσεων που τη διακατέχουν), αποτέλεσε πιθανά έναν από τους στόχους της ρωσικής πολιτικής στη Συρία προκειμένου να εμποδίσει, μεταξύ άλλων, οποιαδήποτε ενδεχόμενη πολιτική και στρατηγική της επιτυχία που θα μπορούσε να αυξήσει την ισχύ της και να μεταβάλει τις ισορροπίες δυνάμεων στο περιφερειακό υποσύστημα. Η παρέμβαση της Ρωσίας έκανε αδύνατη την ανατροπή του Άσαντ και αποδυνάμωσε τις αντιστασιακές δυνάμεις που υποστηρίζονται μεταξύ άλλων και από την Τουρκία ανατρέποντας ουσιαστικά ολόκληρο το σχεδιασμό της και δημιουργώντας επιπλέον νέα σοβαρά θέματα ασφάλειας για αυτήν.

Μια άλλη διάσταση της εμπλοκής της Ρωσίας στο συριακό πιθανότατα αφορά την προηγούμενη επέμβαση της στην Ουκρανία και την προσάρτηση της Κριμαίας το 2014. Είδαμε στην προηγούμενη ενότητα ότι η Τουρκία, με την ανοχή και της Ρωσίας, εισέβαλε τον Αύγουστο του 2016 στη Συρία με σκοπό να εμποδίσει τη δημιουργία κουρδικής «ζώνης αποκλεισμού» στα νότια σύνορα της. Έτσι, όπως αναφέρει και ο καθηγητής Κουσκουβέλης, «*μία χώρα του ΝΑΤΟ, η Τουρκία, εισβάλοντας στη Συρία, επαναλαμβάνει την συμπεριφορά της Ρωσίας στην Κριμαία. Ποιος θα επιπλήξει πλέον τη Ρωσία επειδή παραβιάζει το Διεθνές Δίκαιο στην Κριμαία;*»[145]

Δεν είναι ξεκάθαρο το αν η Τουρκία με την ενέργεια της κατάρριψης του ρωσικού μαχητικού είχε σκοπό να φέρει τη Ρωσία αντιμέτωπη με ολόκληρο το ΝΑΤΟ, σε μια προσπάθεια εφαρμογής της στρατηγικής του buck-passing, μεταβιβάζοντας το κόστος μιας ενδεχόμενης εμπλοκής σε τρίτους. Σε κάθε περίπτωση η ζυγισμένη και ψύχραιμη αντίδραση της Ρωσίας δεν συνέβαλε στο ελάχιστο προς την κατεύθυνση αυτή. Ανάλογα ψύχραιμη όμως ήταν και η αντίδραση των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ που παρότι υποστηρικτική προς την Τουρκία, δεν άφηνε περιθώρια για ελπίδες περαιτέρω

[144]R. Menon (huffingtonpost), *What's Russia Doing in Syria and Why*, 2016

[145]Η. Κουσκουβέλης (Onalert.gr), *Συρία: Το πριν και το μετά την εισβολή της Τουρκίας – Ανάλυση,* 2016

εμπλοκής στο ζήτημα που από την αρχή αντιμετωπίστηκε ως διμερές και μη σχετιζόμενο με τη συριακή κρίση.

Το κουρδικό ζήτημα ακόμη, ήταν ένα από τα «δυνατά χαρτιά» στα χέρια της Ρωσίας που είχε λάβει υπόψη της ότι πρόκειται για θέμα εξαιρετικά ευαίσθητο για την ίδια τη Τουρκία. Έτσι, υποστηρίζοντας φανερά ή κρυφά τους κούρδους μαχητές (μαζί με τις ΗΠΑ) και με δικαιολογία το πόλεμο κατά του ΙΚ, ενίσχυσε τη θέση και την ισχύ τους σε τέτοιο σημείο ώστε όχι μόνο αυτοί να καταφέρουν ν απωθήσουν τις δυνάμεις του ΙΚ αλλά και να αποτελούν έκτοτε παράγοντες άσκησης έντονης πίεσης στα νότια σύνορα της Τουρκίας αλλά και, κατά συνέπεια, στο εσωτερικό της (βλ. PKK)[146].

Η Ρωσία στο θέμα της Συρίας, αποτελεί τον έναν εκ των δύο μεγάλων παικτών του ΔΣ (ο άλλος είναι οι ΗΠΑ) και οι κινήσεις της δείχνουν πως η χώρα ακολουθεί στρατηγική ηγεμονίας ενώ έχει καταφέρει να ακυρώσει στην πράξη τις περισσότερες από τις επιδιώξεις της Άγκυρας, απομακρύνοντας την ακόμη περισσότερο από τη Δύση. Παρόλα αυτά, η «ψυχροπολεμική» περίοδος που διανύουν οι σχέσεις της με ΗΠΑ και ΕΕ καθώς και τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει τα τελευταία χρόνια, ασκούν μεγάλες πιέσεις στη χώρα αυτή, χωρίς να διαφαίνεται επί του παρόντος κάποια πιθανότητα αλλαγής.

5.4 Περιφερειακό Υποσύστημα

Ας προσπαθήσουμε τώρα να εντοπίσουμε το περιφερειακό υποσύστημα της περιοχής ξεκινώντας από την γεωγραφική περιοχή μέσα στην οποία δραστηριοποιούνται Ρωσία και Τουρκία. Στη βιβλιογραφία και αναφορικά με τις δύο χώρες ερχόμαστε συχνά σε επαφή με ονομασίες περιοχών όπως, Μέση Ανατολή, Καύκασος, πρώην Σοβιετική Ένωση, Κασπία και Μαύρη Θάλασσα αλλά και με ένα όρο που ουσιαστικά υπονοεί ένα κοινό χώρο δράσης που περιλαμβάνει τμήματα τόσο της Ευρώπης όσο και της Ασίας και που αποκαλείται Ευρασία. Ας δούμε λοιπόν τι σημαίνουν όλα αυτά.

Σύμφωνα με τη γεωγραφική τους θέση, η Τουρκία ανήκει στην Μέση Ανατολή (ΜΑ) και η Ρωσία στη Κεντρική-βόρεια Ασία. Ως Μέση Ανατολή (βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτης 3) συνηθίζεται να ορίζουμε μια ευρεία γεωγραφική περιοχή που

[146]Δεν είναι λίγες οι πληροφορίες που αναφέρουν ότι πιθανότατα το PKK υποστηρίζεται κρυφά από την Ρωσία (όπως γινόταν και τη δεκαετία του 90) ενώ υπάρχουν ενδείξεις ότι αυτό γίνεται και για την αδελφή οργάνωση του, το PYD, στη βόρεια Συρία. (S. Ozel, *The Crisis in Turkish-Russian Relations-Center for American Progress*, 2016)

εκτείνεται από τη βόρεια Αφρική μέχρι και πέραν της Αραβικής χερσονήσου, περιλαμβάνοντας χώρες όπως Λιβύη, Αίγυπτος, Ισραήλ, Σουδάν, Υεμένη, Σαουδική Αραβία, Λίβανος, Ομάν, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Μπαχρέιν, Κουβέιτ, Αφγανιστάν, Ιράκ, Ιράν, Συρία και φυσικά Τουρκία[147].

Η περιοχή του Καυκάσου (βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτης 6) βρίσκεται μεταξύ δύο θαλασσών: της Κασπίας δυτικά και της Μαύρης ανατολικά και περιλαμβάνει τις χώρες Γεωργία, Αρμενία και Αζερμπαϊτζάν. Στα βόρεια βρίσκεται η Ρωσία ενώ νοτιοδυτικά η Τουρκία και νότια το Ιράν. Πριν το 1991, η περιοχή ανήκε στην Σοβιετική Ένωση[148] και αποτελούσε τα σύνορα της με την Τουρκία. Η Κασπία Θάλασσα (βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτης 9), πριν την διάλυση της ΕΣΣΔ «έβρεχε» μόνο δύο χώρες: το Ιράν και την ίδια τη ΕΣΣΔ. Σήμερα, με τη θάλασσα αυτή, που ουσιαστικά είναι λίμνη και μάλιστα η μεγαλύτερη του κόσμου, συνορεύουν πέντε χώρες: Ρωσία, Καζακστάν, Αζερμπαϊτζάν, Τουρκμενιστάν και Ιράν. Η Μαύρη Θάλασσα ή αλλιώς Εύξεινος Πόντος (βλ. Παράρτημα «Β» - Χάρτης 7) περικλείεται από τις χώρες Βουλγαρία, Ουκρανία, Ρουμανία, Γεωργία, Τουρκία και Ρωσία.

Η Ρωσία σχεδόν σε ολόκληρο το δυτικό της τμήμα, συνορεύει με χώρες της Ευρώπης, αρκετές από τις οποίες ήταν πρώην σοβιετικές επαρχίες, ενώ αποτελεί κύριο προμηθευτή της γηραιάς ηπείρου σε φυσικό αέριο (σε ποσοστό 41%). Από την άλλη, η Τουρκία «πατά» με περίπου 3% της επικράτειας της στην Ευρώπη (Ευρωπαϊκή Τουρκία) ενώ βρίσκεται σε καθεστώς υποψήφιας προς ένταξη χώρας στην ΕΕ, από το 2005. Τα ανωτέρω προσθέτουν μερικές ακόμη παραμέτρους στο ζήτημα του προσδιορισμού του χώρου μέσα στον οποίο δραστηριοποιούνται και αλληλοεπιδρούν οι δύο χώρες ενδιαφέροντος μας, πέραν του γεωγραφικού: τον οικονομικό, πολιτικό και ενεργειακό.

Ο όρος «Ευρασία» αποτελεί γεωγραφικό προσδιορισμό της περιοχής της Ευρώπης και της Ασίας μαζί και χρησιμοποιείται συχνά στη διεθνή πολιτική για να καταδείξει κυρίως την εδαφική αλλά και την πολιτισμική, ιστορική και οικονομική «συνέχεια» του τεράστιου αυτού χώρου. Παρότι βέβαια το σύνολο της Ευρασίας δεν

---

[147]C. Grannan (Britannica), *Are the Middle East and the Near East the Same Thing?*

[148]Η Σοβιετική Ένωση (ΕΣΣΔ) που διαλύθηκε το 1991 σε 15 κράτη, αποτελούνταν από τις: Ρωσία, Ουκρανία, Λευκορωσία, Αζερμπαϊτζάν, Αρμενία, Γεωργία, Ουζμπεκιστάν, Τουρκμενία, Τατζικιστάν, Καζακστάν, Κιργιζία, Μολδαβία, Λιθουανία, Λετονία και Εσθονία.

αποτελεί κοινό πεδίο δράσης Ρωσίας και Τουρκίας, ο όρος αυτός μάλλον περιγράφει καλύτερα το χώρο μέσα στον οποίο δραστηριοποιούνται οι δύο χώρες. Αξίζει να σημειωθεί πάντως ότι με καθαρά γεωγραφικούς όρους, Ρωσία και Τουρκία δεν έχουν σήμερα κοινά σύνορα και αν λάβει κανείς υπόψη του το δύσβατο του Καυκάσου (οροσειρές) και τη Μαύρη Θάλασσα, οι δύο χώρες δεν «μοιράζονται» κάποιο κοινό (γεωγραφικά) χώρο εντός της περιοχής της Ευρασίας. Κατά συνέπεια, και υπό αυτή την οπτική γωνία, η Ρωσία δεν θα έπρεπε να ανταγωνίζεται με την Τουρκία και αντίστροφα εκτός μόνο από μια περίπτωση: αυτή όπου η μία εκ των δύο χωρών (ή και οι δύο) ξεπερνώντας τα σύνορα και τους άμεσους γείτονες τους επιδιώκουν ευρύτερη επιρροή και έλεγχο, διεκδικούν δηλαδή ρόλο περιφερειακού ηγεμόνα.

Ποιοι όμως είναι οι υπόλοιποι δρώντες που δραστηριοποιούνται μέσα σε αυτή την γεωγραφική περιοχή, πέραν Ρωσίας και Τουρκίας; Τα στοιχεία που έχουν αντληθεί (βλ. πρώτο κεφάλαιο) υποδεικνύουν μια σειρά από χώρες, οργανώσεις και εθνοτικές ομάδες που παίζουν άμεσο ή έμμεσο ρόλο στις εξελίξεις αν και με διαφορετικές δυνατότητες και αποτελεσματικότητα η κάθε μία. Έτσι, οι ΗΠΑ, παρότι δεν συνορεύουν γεωγραφικά με καμία από αυτές τις περιοχές, δεδομένων των σχέσεων τους με τις ευρωπαϊκές χώρες, την ηγετική θέση τους στο ΝΑΤΟ, των στρατηγικών συμφερόντων που διατηρούν στην περιοχή και της συνολικής ισχύος που διαθέτουν είναι πάντα παρούσες διαδραματίζοντας κρίσιμο ρόλο και αποτελώντας μαζί με τη Ρωσία, τους μεγαλύτερους, με όρους ισχύος, «παίκτες» του περιφερειακού υποσυστήματος. Σημαντικός δρώντας, πλην Ρωσίας, Τουρκίας και ΗΠΑ είναι και το Ιράν, σύμμαχος του Άσαντ στη Συρία, που αποτελεί μαζί με την Τουρκία την ισχυρότερη χώρα στην περιοχή. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η ΕΕ η οποία διατηρεί σημαντικές σχέσεις και με τις δύο χώρες, με όρους όμως ήπιας ισχύος περισσότερο.[149]. Μικρότερη δύναμη αλλά σημαντική για τις εξελίξεις στην περιοχή, κυρίως σε σχέση με την Τουρκία, αποτελούν και οι Κούρδοι που δραστηριοποιούνται πολιτικά και στρατιωτικά εντός Τουρκίας αλλά κυρίως στα σύνορα της με Συρία και Ιράκ.

Έχοντας κατά νου τους, κατά R. Jervis και R. Aron, ορισμούς του Διεθνούς Συστήματος (βλ. τέταρτο κεφάλαιο) μπορούμε να πούμε πως η παραπάνω γεωγραφική περιοχή, με τους συγκεκριμένους κρατικούς και μη δρώντες και με βάση τις σχέσεις

[149]βλ. Παράρτημα «Β» - Διαγράμματα 11 & 14 και Πίνακας 2

που έχουν αναπτυχθεί μεταξύ τους συνιστούν ένα διεθνές σύστημα που όμως λόγω γεωγραφίας και ρωσοτουρκικού ενδιαφέροντος είναι περισσότερο δόκιμο για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας να αποκαλείται ως «περιφερειακό υποσύστημα Ρωσίας – Τουρκίας».

5.5 Ισχύς των Κρατών

5.5.1 Η Σύγκριση

Σύμφωνα με τον Επιθετικό Ρεαλισμό, τα κράτη επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της ισχύος τους σε σχέση με αυτή των ανταγωνιστών τους (δηλαδή τη σχετική τους ισχύ) προκειμένου να αυξήσουν τις πιθανότητες τους για επιβίωση. Το μέγεθος της ισχύος παίζει το σπουδαιότερο ρόλο, καθορίζει τη θέση ενός κράτους στο ΔΣ και πηγάζει από συγκεκριμένους παράγοντες, τους συντελεστές ισχύος.[150] Οι σημαντικότεροι εξ αυτών είναι η οικονομία, ο πληθυσμός και οι ένοπλες δυνάμεις. Εφόσον η συμπεριφορά των κρατών στο ΔΣ συνδέεται ευθέως με τις προσπάθειες τους για μεγιστοποίηση της σχετικής ισχύος τους, οι σχέσεις που αναπτύσσουν μεταξύ τους σχετίζονται άμεσα με το μέγεθος της ισχύος που διαθέτουν. Μια σύγκριση λοιπόν των παραπάνω συντελεστών ισχύος της Ρωσίας με τη Τουρκία, όπως αυτοί καταγράφηκαν στο τρίτο κεφάλαιο, θα συνδράμει θετικά προς μια καλύτερη κατανόηση της συμπεριφοράς και των σχέσεων των δύο κρατών.

5.5.2 Οικονομία

Για τον J. Mearsheimer, το ***Ακαθάριστο Εγχώριο Προιόν (ΑΕΠ)*** μιας χώρας είναι το απόλυτο μέτρο της «λανθάνουσας»[151] ισχύος μιας χώρας μια και μέσω της οικονομίας μια χώρα μπορεί να αυξήσει ή όχι και την ισχύ της και σε άλλους τομείς και κυρίως στον στρατιωτικό. Μεταβολές λοιπόν στα ΑΕΠ Ρωσίας και Τουρκίας, θα πρέπει να έχουν ασφαλώς άμεσες συνέπειες στην συμπεριφορά τους και να επηρεάζουν σημαντικά και τις μεταξύ τους σχέσεις. Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία του Διαγράμματος 7 του Παραρτήματος «Α», το 2000 οι δύο χώρες είχαν περίπου το ίδιο ΑΕΠ. Η συνέχεια όμως είναι τελείως διαφορετική. Η Ρωσία κατάφερε να αυξήσει το ΑΕΠ της με μεγαλύτερους ρυθμούς από ότι η Τουρκία και το 2009, μετά δηλαδή από 9 χρόνια, είχε καταφέρει να έχει ΑΕΠ σχεδόν διπλάσιο από αυτό της Τουρκίας. Στη

[150]βλ. κεφ. 4 « Η Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων»
[151]Latent Power

συνέχεια παρατηρούμε μια πτώση, το 2009, συνέπεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008, που όμως οι δύο χώρες ξεπέρασαν γρήγορα ξαναγυρνώντας σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης το 2010. Η συνέχεια είναι ακόμη πιο θετική για τη Ρωσία που το 2013 έχει πλέον ΑΕΠ υπερδιπλάσιο αυτού της Τουρκίας. Από το 2014 και έπειτα όμως το ρωσικό ΑΕΠ μειώνεται δραματικά: από 2230 σε 1283 δις $US, χάνοντας πάνω από 40% σε μόλις τρία χρόνια. Οι λόγοι έχουν ήδη αναφερθεί και σχετίζονται, μεταξύ άλλων, κυρίως με τις χαμηλές τιμές του πετρελαίου παγκοσμίως αλλά και τις οικονομικές κυρώσεις της Δύσης μετά τα γεγονότα της Κριμαίας το 2014. Η πορεία του τουρκικού ΑΕΠ το ίδιο χρονικό διάστημα είναι παρόμοια: αύξηση από το 2000 μέχρι και το 2014 (με εξαίρεση το 2009) και μείωση αμέσως μετά με σαφώς όμως μικρότερους ρυθμούς από τους ρωσικούς. Σήμερα το ΑΕΠ της Τουρκίας διαμορφώνεται στα 857 δις $ περίπου με το ρωσικό να είναι μεγαλύτερο κατά 33% περίπου.

Με όρους Επιθετικού Ρεαλισμού, μπορούμε να πούμε ότι και οι δύο χώρες, από το 2000 μέχρι και το 2014, είχαν καταφέρει να αυξάνουν συνεχώς την απόλυτη ισχύ τους αν και με διαφορετικούς ρυθμούς. Συνέπεια αυτού ήταν και η αύξηση της σχετικής ισχύος της Ρωσίας ως προς την Τουρκία που σε τουλάχιστον δύο περιπτώσεις έφτασε μέχρι και το διπλάσιο και υπερδιπλάσιο αυτής. Το φαινόμενο αυτό ενδεχομένως συνδέεται και με την εξέλιξη των μεταξύ τους σχέσεων για την ίδια χρονική περίοδο που πέραν της οικονομίας, της ενέργειας και του εμπορίου (όπου και οι δύο χώρες επωφελήθηκαν αν και σε διαφορετικό βαθμό), όπου οι γεωπολιτικές εξελίξεις ήταν περισσότερο θετικές για τη Ρωσία και αρνητικές για την Τουρκία.

Στη συνέχεια, από το 2014 και μέχρι σήμερα, οι μεγάλες απώλειες του ρωσικού ΑΕΠ (42%) δεν μπορούν να συγκριθούν με αυτές της Τουρκίας που είναι πολύ μικρότερες αλλά επίσης σημαντικές (8%). Η σχετική λοιπόν ισχύς της Ρωσίας έναντι της Τουρκίας μειώνεται σημαντικά και η μεταβολή αυτή επηρεάζει σημαντικά και τη συμπεριφορά τους και για έναν επιπλέον λόγο: επειδή δηλαδή συνδέεται άμεσα και με τη μείωση της απόλυτης ισχύος των δύο δρώντων, πάντα με όρους ΑΕΠ. Οι μεταβολές αυτές και κυρίως η μείωση της σχετικής ισχύος της Ρωσίας ως προς την Τουρκία είναι πιθανό να «επέτρεψαν» στη δεύτερη μια (αμφισβητούμενη σε κάθε περίπτωση) κίνηση προβολής ισχύος και αποφασιστικότητας, το Νοέμβριο του 2015 εναντίον της Ρωσίας (με την κατάρριψη του ρωσικού μαχητικού) χωρίς δραματικές συνέπειες για την ίδια αλλά και να επιτάχυναν την εν συνεχεία βελτίωση των σχέσεων, σε λιγότερο από ένα

χρόνο μετά. Κάτι τέτοιο μερικά χρόνια πριν και με βάση τους πριν το 2014 συσχετισμούς ισχύος θα ήταν μάλλον απίθανο να παρατηρηθεί, είτε γιατί η Τουρκία δεν θα αποτολμούσε μια τέτοια κίνηση, είτε γιατί η Ρωσία θα αντιδρούσε περισσότερο δυναμικά.

5.5.3 Ενέργεια

Στον τομέα της ενέργειας η κατάσταση είναι περισσότερο ξεκάθαρη. Ρωσία και Τουρκία βρίσκονται σε εντελώς αντιδιαμετρικές θέσεις, με την πρώτη να αποτελεί παγκόσμιο ενεργειακό ηγέτη και τη δεύτερη να είναι μια χώρα ενεργειακά εξαρτημένη και μάλιστα από την ίδια τη Ρωσία. Στον Πίνακα 1 του παραρτήματος «Α» αλλά και στο τρίτο κεφάλαιο μπορούμε να δούμε τα αριθμητικά στοιχεία που υποστηρίζουν τον παραπάνω ισχυρισμό σημειώνοντας πως μια τόσο μεγάλη διαφορά στον τομέα αυτό αποτελεί παράγοντα που αυξάνει σημαντικά τη σχετική ισχύ της ενεργειακά αυτόνομης Ρωσίας έναντι της ενεργειακά εξαρτημένης Τουρκίας, κάνοντας και την αλληλεξάρτηση τους στον τομέα αυτό να λειτουργεί περισσότερο προς όφελος της πρώτης.

5.5.4 Έκταση και Πληθυσμός

Η Ρωσία είναι μια αχανής σε έκταση χώρα στην οποία κατοικούν 140 εκατομμύρια άνθρωποι. Οι Τουρκία είναι σχεδόν είκοσι φορές μικρότερη σε έκταση και κατοικείται από περίπου 80 εκατομμύρια. Προφανώς και δεν τίθεται ζήτημα σύγκρισης μεταξύ των δύο χωρών σε αυτούς τους δύο τομείς, τουλάχιστον σε ότι αφορά τους απόλυτους αριθμούς, είτε εξετάζουμε το στρατηγικό βάθος τους είτε τη δυναμικότητα τους σε ανθρώπινο δυναμικό. Βέβαια, η ποσοτική προσέγγιση δεν είναι η μοναδική παράμετρος που παίζει ρόλο σε μια τέτοια περίπτωση. Υπάρχει και η ποιοτική που σχετίζεται περισσότερο με όχι και τόσο μετρήσιμα μεγέθη όπως δυνατότητες κινητοποίησης και προστασίας του πληθυσμού και υποστήριξης των ΕΔ σε θέματα παραγωγής πολεμικού υλικού και ανεφοδιασμού, αν και σύγκριση εδώ δεν μπορεί να γίνει λόγω έλλειψης στοιχειών. Ακόμη, οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, αεροδρόμια, εργοστάσια, δίκτυα επικοινωνιών και συστήματα διαχείρισης παρότι μετρήσιμα μεγέθη δεν μπορούν να συγκριθούν μεταξύ τους αν δεν ληφθούν υπόψη παράγοντες όπως η έκταση της κάθε χώρας καθώς και η λειτουργική και τεχνολογική κατάσταση που αυτά βρίσκονται. Έτσι, η σύγκριση αυτή μεταξύ των συντελεστών ισχύος των δύο χωρών περιορίζεται αναγκαστικά στην ποσοτική της μόνο διάσταση.

Ένα ακόμη στοιχείο που μπορεί να συζητηθεί σε αυτό το σημείο και έχει τη σημασία του, αν και όχι επί του παρόντος, είναι η προοπτική κάθε πληθυσμού, με δημογραφικούς όρους, τα επόμενα έτη. Είδαμε ήδη στο τρίτο κεφάλαιο ότι η Ρωσία καταρχήν, αντιμετωπίζει σοβαρό πρόβλημα συρρίκνωσης του πληθυσμού της. Το 1991 είχε σχεδόν 150 εκατομμύρια, σήμερα 142 και, αν δεν αλλάξει κάτι το 2050 αναμένεται να έχει πέσει στα 110 εκατομμύρια κατοίκους. Πρόκειται για μια δραματική μείωση 27% σχεδόν μέσα σε 60 περίπου χρόνια, δηλαδή πάνω από το ¼ του πληθυσμού της, που θα έχει σοβαρό αντίκτυπο τόσο στην εθνική οικονομία της χώρας όσο και στο διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό των ενόπλων δυνάμεων της, αν φυσικά δεν αλλάξει κάτι τα επόμενα χρόνια.

Η Τουρκία από την άλλη βρίσκεται σε καλύτερη κατάσταση στον τομέα αυτό. Με ρυθμό γεννήσεων 0,52% και σημαντικά μεγαλύτερο προσδόκιμο ζωής, στον ανδρικό πληθυσμό, αυξάνει σταθερά τον πληθυσμό της τα τελευταία ενενήντα χρόνια. Έτσι από τα 13,6 εκατομμύρια κατοίκους το 1927, έφτασε στα 81 εκατομμύρια σήμερα εξαπλασιάζοντας σχεδόν το μέγεθος του πληθυσμού της ενώ η αύξηση αυτή αναμένεται να συνεχιστεί, αν και με μειούμενο ρυθμό, έως το 2050 φτάνοντας τα 87 εκατομμύρια. Από το σημείο αυτό και πέρα, εκτιμάται πως ο πληθυσμός της χώρας θα αρχίσει να μειώνεται[152]. Έτσι, η αναλογία πληθυσμού Ρωσίας – Τουρκίας από το 1:1,75 που είναι σήμερα, αναμένεται να πέσει στο 1:1,26 το 2050.

5.5.5 Ένοπλες Δυνάμεις

Ανθρώπινο Δυναμικό

Το ανθρώπινο δυναμικό των ΕΔ μιας χώρας αποτελεί το σημαντικότερο πολλαπλασιαστή ισχύος της και το μέγεθος (μαζί ασφαλώς με την ποιότητα του) παίζουν τον πλέον καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ισχύος μιας χώρας. Η ποιότητα της στρατιωτικής ισχύος είναι παράγοντας που δεν μπορεί να υπολογιστεί εύκολα προκειμένου στη συνέχεια να γίνει σύγκριση μεταξύ των δύο χωρών. Το επίπεδο εκπαίδευσης και ηθικού του προσωπικού των ΕΔ ή η εμπειρία του σε πολεμικές επιχειρήσεις καθώς και η διαθεσιμότητα - αξιοπιστία των μέσων που διαθέτει ή το τεχνολογικό τους επίπεδο είναι παράγοντες για τους οποίους δεν υπάρχουν αξιόπιστα διαθέσιμα στοιχεία, λόγω και της υψηλής διαβάθμισης τους ως πληροφορίες. Παρόλα αυτά είναι πιστεύω ασφαλές να υποθέσουμε ότι η ποιότητα των

[152]Γ. Στάμκος (zenithmag.wordpress), *Το δημογραφικό μέλλον των βαλκάνιων*

ΕΔ των δύο κρατών είναι εξίσου υψηλή και αμφότεροι διαθέτουν σύγχρονους στρατούς, με εμπειρία, υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και αξιόπιστα μέσα. Άλλωστε η Ρωσία είναι διαχρονικά μια στρατιωτική υπερδύναμη που σχεδιάζει, παράγει αλλά και πουλά σε άλλες χώρες δικά της οπλικά συστήματα και στρατιωτικό υλικό ενώ η Τουρκία είναι μέλος του ΝΑΤΟ από το 1952 και επιπλέον τα τελευταία χρόνια έχει καταφέρει να αναπτύξει αξιοπρόσεχτη εγχώρια πολεμική βιομηχανία. Τέλος, οι δύο χώρες διαθέτουν πολεμική εμπειρία που αποκτήθηκε μέσω της εμπλοκής τους σε επιχειρήσεις στην ευρύτερη περιοχή τα τελευταία 30 χρόνια, με τη Ρωσία βέβαια να υπερτερεί σημαντικά σε αυτό το τομέα λόγω μεγαλύτερης και περισσότερο άμεσης συμμετοχής.

Η ποσοτική σύγκριση είναι μια ασφαλώς πιο εύκολη υπόθεση, λαμβάνοντας υπόψη και τα στοιχεία που παρατέθηκαν στο τρίτο κεφάλαιο και στο παράρτημα «Β». Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία αυτά, μπορούμε να παρατηρήσουμε σχεδόν αμέσως ότι σε ότι αφορά το ανθρώπινο δυναμικό, την ισχύ πυρός, τα οπλικά συστήματα, τη διοικητική μέριμνα (logistics) αλλά και τον αμυντικό προϋπολογισμό, η ποσοτική υπεροχή της Ρωσίας είναι ξεκάθαρη και κυμαίνεται από μεγάλη έως τεράστια. Η Ρωσία σε σχέση με τη Τουρκία διαθέτει σήμερα σχεδόν τριπλάσιες δυνάμεις σε ανθρώπινο δυναμικό και πολεμική αεροπορία και ασύγκριτα μεγαλύτερο πυροβολικό και σύνολο αρμάτων μάχης ενώ στις ναυτικές δυνάμεις η απόσταση αν και σαφώς μικρότερη για την Τουρκία αλλά επίσης εναντίον της. Μεγάλες είναι και οι διαφορές αναφορικά με τις αμυντικές δαπάνες και τον αντίστοιχο προϋπολογισμό: η Ρωσία δαπανά σχεδόν πέντε φορές περισσότερα χρήματα από ότι η Τουρκία με την τάση να βαίνει αυξανόμενη για την πρώτη και μειούμενη για τη δεύτερη. Αν σε όλα τα παραπάνω προστεθούν δύο ακόμη πολύ σημαντικά στοιχεία, η διαφορά μεγαλώνει ακόμη περισσότερο: α) η Ρωσία διαθέτει ένα αεροπλανοφόρο έναντι κανενός της Τουρκίας και β) διαθέτει σχεδόν τα μισά πυρηνικά όπλα του πλανήτη ενώ η Τουρκία δεν είναι καν πυρηνική δύναμη.

Η μεγάλη διαφορά στη στρατιωτική ισχύ των δύο κρατών δεν αποτελεί βέβαια έκπληξη. Η Ρωσία ως κληρονόμος και συνεχιστής της ΕΣΣΔ παραμένει στρατιωτική υπερδύναμη και μάλιστα η δεύτερη[153] μετά τις ΗΠΑ σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Τουρκία από την άλλη είναι μια ισχυρή στρατιωτικά χώρα, όγδοη στην παγκόσμια κατάταξη,

[153] Βλ. Παράρτημα «Β» - Πίνακας 2

αλλά η σχετική στρατιωτική της ισχύς ως προς τη Ρωσία είναι κατά πολύ υποδεέστερη σε συμβατικά μέσα και μηδενική σε πυρηνικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

Ο Παναγιώτης Ήφαιστος επισημαίνει ότι «*επιβάλλεται να αποφεύγουμε να αναλύουμε ειδήσεις γεγονότων που βρίσκονται σε πλήρη εξέλιξη και διαμόρφωση. Καθότι στην διεθνή πολιτική οι διαμορφωτικοί παράγοντες είναι πάντα πολλοί και συχνά αόρατοι. Συμπλέκονται αστάθμητα μέσα σε μια δίνη ηγεμονικών ανταγωνισμών και οι προβλέψεις δεν ενδείκνυνται διαφορετικά υπάρχει μεγάλη πιθανότητα οι βιαστικά συναγόμενες εκτιμήσεις να οδηγούνται σε λάθος συμπεράσματα.*»[154] Παρόλα αυτά, μετά τα προηγούμενα και με τη δέουσα προσοχή, είναι δυνατό να διατυπώσουμε ορισμένες συμπερασματικές σκέψεις και εκτιμήσεις που αφορούν τις ρωσοτουρκικές σχέσεις κατά την τρέχουσα περίοδο αναφορικά κυρίως με τον τρόπο που αυτές λειτουργούν σήμερα, το ρόλο του διεθνούς συστήματος καθώς και τον αντίκτυπο τους στην Ελλάδα.

Συνοπτικά, μπορούμε να πούμε πως οι σχέσεις των δύο χωρών περιστρέφονται γύρω από δύο άξονες: την οικονομία - ενέργεια και την εξωτερική πολιτική – ασφάλεια. Οι σχέσεις αυτές γνώρισαν μια σοβαρή επιδείνωση στο τέλος του 2015 καθώς και μια θεαματική βελτίωση ένα χρόνο μετά. Ανάλογες αν και όχι τόσο γρήγορες και εντυπωσιακές μεταβολές υπήρχαν καθ' όλη τη διάρκεια της τελευταίας σχεδόν εικοσαετίας όπου στο εσωτερικό πολιτικό σκηνικό των δύο χωρών κυριάρχησαν και κυριαρχούν δύο ισχυρές προσωπικότητες: ο Βλάντιμιρ Πούτιν και ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν. Οι δύο αυτοί άνδρες από τις αρχές του 2000 διάγουν παράλληλους πολιτικούς βίους που παρουσιάζουν πολλά κοινά μεταξύ τους, όπως πχ η πυγμή, ο προσωποκεντρισμός αλλά και η αυταρχικότητα με την οποία ασκούν την εξουσία, η πολιτική ισχύς που διατηρούν για τόσα πολλά χρόνια όπως επίσης και η κοινή απογοήτευση και δυσαρέσκεια που νιώθουν έναντι ΗΠΑ και ΕΕ. Και οι δύο ακόμη, ανέλαβαν την εξουσία στις χώρες τους σε πολύ δύσκολες εποχές για τις ίδιες και κατάφεραν σε μεγάλο βαθμό να αλλάξουν πολλά σε αυτές, βελτιώνοντας την οικονομία τους και αναβαθμίζοντας σε γενικές γραμμές τη διεθνή θέση τους, τουλάχιστον μέχρι και πριν μερικά χρόνια. Ακόμη, μέσα από δύσκολες διμερείς καταστάσεις και προστριβές (βλ. Ναγκόρνο-Καραμπάχ, Τσετσενία, Γεωργία, Ουκρανία, Συρία) που προκλήθηκαν κυρίως λόγω της ηγεμονικής συμπεριφοράς της μετα-σοβιετικής Ρωσίας και της νέο-οθωμανικής τάσης του ισλαμικού καθεστώτος της Τουρκίας κατάφεραν να αποφύγουν, και αυτό είναι ίσως το σημαντικότερο, μια

[154]Π. Ήφαιστος, *Ρωσία,, Τουρκία, ΗΠΑ. Ρευστά, εφήμερα, πάγια και μονιμότερα κριτήρια και παράγοντες*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2017

απευθείας ένοπλη σύρραξη μεταξύ των κρατών τους διατηρώντας την απαραίτητη ψυχραιμία όταν τα πράγματα έδειχναν πως οδηγούνται στα άκρα, τηρουμένων βέβαια και των αναλογιών λόγω ισχύος του καθενός. Πίσω από όλα αυτά και σε καθαρά ανθρώπινο επίπεδο, μπορεί κανείς να διακρίνει το περίγραμμα μιας ιδιαίτερης προσωπικής σχέσης που συνδέει ενδεχομένως τους δύο ηγέτες και που λειτουργεί θετικά όταν όλα τα άλλα δείχνουν να πηγαίνουν στραβά. Βέβαια σε καμία περίπτωση δεν υποστηρίζεται πως η διαμόρφωση των σχέσεων Ρωσίας και Τουρκίας είναι αποτέλεσμα των σχέσεων που έχουν αναπτύξει οι δύο ηγέτες, όσο ισχυροί και χαρισματικοί και αν αυτοί είναι. Ο ανθρώπινος παράγοντας, παρότι σημαντικός, δεν είναι αρκετός από μόνος του ώστε να εξηγήσουμε το «γιατί» των σχέσεων αυτών ή να ανακαλύψουμε τους νόμους που τις διέπουν. Η ίδια η φύση των κρατών και κυρίως το διεθνές σύστημα είναι εξίσου σημαντικοί παράγοντες με τον δεύτερο, στην περίπτωση της Ρωσίας και της Τουρκίας, να παίζει πιθανότατα το σημαντικότερο ρόλο.

Η δεύτερη «εικόνα», το κράτος δηλαδή, αποτελεί μια μάλλον διαφορετική περίπτωση και παρά τη σημασία της ως εργαλείου ανάλυσης των διεθνών σχέσεων, δεν φαίνεται να έπαιξε εξίσου σημαντικό ρόλο την τελευταία διετία. Ο λόγος είναι η πολιτική σταθερότητα που έχουν επιδείξει οι δύο χώρες τις τελευταίες δύο δεκαετίες υπό την έννοια του ότι οι ίδιες πολιτικές δυνάμεις και τα ίδια πολιτικά πρόσωπα, με μικρές αξιοσημείωτες εξαιρέσεις, βρίσκονται συνεχώς στο προσκήνιο, κυριαρχώντας σε οποιαδήποτε εκλογική ή άλλη αναμέτρηση (πχ δημοψηφίσματα). Οι εσωτερικές πολιτικές διεργασίες στο εσωτερικό των χωρών σίγουρα δεν έχουν σταματήσει όλο αυτό το διάστημα, ειδικά στην Τουρκία όπου μάλιστα είναι πολύ πιο έντονες ιδιαίτερα την τελευταία διετία, και ασφαλώς διαμορφώνουν ως ένα βαθμό τη συμπεριφορά των κρατών αυτών. Όμως μείζονα πολιτική αλλαγή δεν έχει ακόμη προκύψει ενώ ακόμη και η απόπειρα πραξικοπήματος το 2016 απέτυχε και μάλιστα εντός λίγων ωρών. Πάντως δεν πρέπει να διαφύγει της προσοχής μας η εσωτερική διαμάχη που έχει αναζωπυρωθεί εδώ και κάποια χρόνια μεταξύ της «κεμαλικής» και της «ισλαμικής» Τουρκίας ούτε όμως και να υποτιμηθεί το κουρδικό ζήτημα στο εσωτερικό της, ως παράγοντες που ενδέχεται να μεταβάλουν δραματικά το εσωτερικό σκηνικό της χώρας τα επόμενα χρόνια, επηρεάζοντας έτσι τη συμπεριφορά της καθώς και τις σχέσεις της με τη Ρωσία.

Περισσότερο ενδιαφέρουσα είναι η «τρίτη» εικόνα, αυτή δηλαδή του Διεθνούς Συστήματος και του ρόλου που παίζει στη διαμόρφωση των ρωσοτουρκικών σχέσεων.

Σύμφωνα με τον Π. Ήφαιστο και άλλους αναλυτές, το ΔΣ μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, βρίσκεται σε μία μεταβατική μονο-πολυπολική κατάσταση με τις ΗΠΑ να αποτελούν τη μεγαλύτερη δύναμη αλλά και με αρκετές άλλες περιφερειακές δυνάμεις και μάλιστα πυρηνικές να παίζουν σημαντικό ρόλο. Η συμπεριφορά, ειδικά, των ΗΠΑ μετά την εκλογή του νέου προέδρου της και η στρατηγική που θα ακολουθήσει θα παίξει πιθανότατα τον πρώτο ρόλο. «*Ο Πρόεδρος Τραμπ, όσον αφορά την εθνική στρατηγική των ΗΠΑ, εμφανίζεται ως κύριος εκφραστής αναζήτησης νέων προσανατολισμών και προσεγγίσεων και αυτό είναι το κύριο ζήτημα της στρατηγικής θεωρίας τους επόμενους μήνες και χρόνια.*» υποστηρίζει ο Π. Ήφαιστος εννοώντας πως το εάν συνεχίσει η νέα διοίκηση τον επεκτατισμό των προηγούμενων ή αν κινηθεί προς μια λογική ισορροπίας του συστήματος, είναι ζήτημα που θα αποτελέσει καταλύτη εξελίξεων στην περιοχή επιτρέποντας ίσως στη Ρωσία, στη δεύτερη περίπτωση, ακόμη και ρόλους που στο παρελθόν ήταν εκτός συζήτησης.

Καταρχήν η Ρωσία, σαφώς η ισχυρότερη δύναμη στην περιοχή Καυκάσου, Μέσης Ανατολής και Κεντρικής Ασίας, είναι μια κλασσική μεγάλη χερσαία δύναμη, του Επιθετικού Ρεαλισμού και ως τέτοια επιδιώκει βεβαίως την μεγιστοποίηση της ισχύος της και την ανάδειξη της σε περιφερειακό ηγεμόνα. Στο πλαίσιο αυτό και μέσα από παρεμβάσεις - επεμβάσεις της στην ευρύτερη περιοχή (βλ. διαμάχη Αρμενίας – Αζερμπαιτζάν, Τσετσενία, Γεωργία, Ουκρανία και φυσικά Συρία) εδώ και περισσότερο από είκοσι χρόνια, βλέπουμε τη χώρα να εφαρμόζει σταθερά μια επεκτατική στρατηγική που μοιραία την έχει φέρει σε αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ, την ΕΕ αλλά και την Τουρκία. Η Ρωσία βέβαια δεν βέβαια ασκεί μόνο πιέσεις αλλά και δέχεται. Οι πιέσεις αυτές προέρχονται κυρίως από το εξωτερικό της περιβάλλον, δηλαδή το διεθνές σύστημα και πολύ λιγότερο από το εσωτερικό όπου ο πρόεδρος της Πούτιν κυριαρχεί για σχεδόν 20 χρόνια. Πρώτα από όλα η Ρωσία πιέζεται από οικονομικά προβλήματα που σχετίζονται εν πολλοίς με τις χαμηλές τιμές του πετρελαίου παγκοσμίως αλλά και τις κυρώσεις της Δύσης λόγω Κριμαίας. Πέραν αυτού, ως παγκόσμιος ηγέτης στην παραγωγή φυσικού αερίου και πετρελαίου η χώρα έχει άμεση ανάγκη να εξασφαλίσει νέους τρόπους μεταφοράς των προϊόντων αυτών στην ευρωπαϊκή ήπειρο, ιδιαίτερα μετά το 2014 και την υποβάθμιση της Ουκρανίας ως διακομιστικού κόμβου, λόγω των γεγονότων της Κριμαίας. Ακόμη, οι προθέσεις των ΗΠΑ για επέκταση της αντιπυραυλικής ασπίδας του ΝΑΤΟ προς ανατολάς, πολύ κοντά δηλαδή στα σύνορα με τη Ρωσία, δημιουργεί ένα ακόμη σημαντικό παράγοντα πίεσης για τη χώρα αυτή

που θεωρεί τη συμμαχία απειλή για την ασφάλεια της. Έτσι, σήμερα και έπειτα από σχεδόν 30 χρόνια από την διάλυση της ΕΣΣΔ, Ρωσία και ΗΠΑ διανύουν μια νέα «ψυχροπολεμική περίοδο»[155] ενώ και οι σχέσεις της με την ΕΕ δεν είναι και πολύ καλύτερες, αν και η ενεργειακή εξάρτηση της δεύτερης από την πρώτη παίζει σημαντικό ρόλο ώστε να διατηρούνται αυτές σε κάποιο «κόσμιο» επίπεδο.

Η Τουρκία από την άλλη που είναι η δεύτερη πιο ισχυρή χώρα (μαζί με το Ιράν) στο περιφερειακό υποσύστημα και αποτελεί επίσης έναν σημαντικό παίκτη αν και σε καμία περίπτωση ο ρόλος της και η ισχύς της δεν μπορούν να συγκριθούν με αυτούς της Ρωσίας. Οι νέο-οθωμανικές άλλωστε τάσεις της, εμφανείς και ξεκάθαρες έναντι άλλων χωρών, δεν εκδηλώνονται ποτέ μπροστά στην Ρωσία και αν εξαιρέσει κανείς το περιστατικό της κατάρριψης του ρωσικού αεροσκάφους, η εν γένει συμπεριφορά της μπορεί να χαρακτηριστεί μάλλον ως υποχωρητική όταν οι εξελίξεις οδηγούνται στα άκρα με την υποχωρητικότητα αυτή να εκδηλώνεται άλλοτε με σύμπλευση και άλλοτε με κατευνασμό. Η στρατηγική των «μηδενικών προβλημάτων» των προηγούμενων ετών οδήγησε τη χώρα κάποια στιγμή σε μια κατάσταση μάλλον «μηδενικών φίλων» ενώ η συριακή κρίση την έφερε αντιμέτωπη τόσο με τη Ρωσία, όσο και με τις ΗΠΑ και την ΕΕ, αναγκάζοντας την πολλές φορές σε αναδίπλωση και με τις βασικές επιδιώξεις της να παραμένουν ανεκπλήρωτες και τα ζητήματα ασφαλείας στα σύνορα της ανοιχτά.

Οι σχέσεις της με ΕΕ και ΗΠΑ είναι πιθανότατα στο χαμηλότερο σημείο τους εδώ και αρκετά χρόνια και η χώρα μοιάζει να απομακρύνεται όλο και περισσότερο από την προοπτική ένταξης της στην ΕΕ ενώ εσχάτως οι εντάσεις με το ΝΑΤΟ έχουν κάνει μερικούς να μιλάνε ακόμη και για κίνδυνο αποχώρησης της από τη συμμαχία. Αν στα παραπάνω προσθέσει κανείς την ενεργειακή της εξάρτηση (κυρίως από Ρωσία και Ιράν), τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει τα τελευταία 2 χρόνια καθώς και τα εσωτερικά πολιτικά ζητήματα που την ταλανίζουν εσχάτως , δεν μπορεί παρά να καταλήξει σε ένα συμπέρασμα: η Τουρκία σήμερα βρίσκεται σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση και οι επιλογές της δείχνουν εξαιρετικά περιορισμένες.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας φαίνεται να σχετίζονται άμεσα με τις σχέσεις που διατηρεί κάθε μια ξεχωριστά με ΗΠΑ και ΕΕ αλλά με μια αντίστροφη λογική: επιδείνωση δηλαδή των σχέσεων τους με τη Δύση οδηγεί σε βελτίωση των μεταξύ τους δεσμών. Το συγκεκριμένο μοτίβο συναντάται

[155]Left.gr, *Ο Ντ. Μεντβέντεφ συνοψίζει την παγκόσμια κατάσταση: «Έχουμε εισέλθει σε έναν νέο Ψυχρό Πόλεμο»*, 2016

ιστορικά άλλη μια φορά, τις δεκαετίες του ’20 και του ’30 όταν οι δύο χώρες πιεζόμενες από σοβαρά εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα προσέγγισαν η μία την άλλη με σκοπό φυσικά την επιβίωση τους. Η προσέγγιση αυτή βέβαια δεν κράτησε πολύ και περί τα μέσα της δεκαετίας του ’30 οι δύο χώρες, που είχαν ήδη σταθεροποιηθεί, τράβηξαν ως γνωστό τελείως διαφορετικούς δρόμους που τις έφεραν σε αντίπαλα στρατόπεδα κατά τη περίοδο του ψυχρού πολέμου (βλ. κεφάλαιο 2). Έτσι και σε μια λογική εξισορρόπησης των απωλειών ισχύος που επιφέρουν τα προβλήματα αυτά, οι δύο χώρες δείχνουν να στρέφονται, σχεδόν αναγκαστικά, η μια προς την άλλη, ενισχύοντας τους δεσμούς τους και θέτοντας στην άκρη τα όποια σημαντικά ζητήματα ασφαλείας έχουν μεταξύ τους. Η αλληλεξάρτηση σε οικονομία και ενέργεια που φαίνεται προς το παρόν ικανή να οδηγήσει πιο μακριά τις δύο χώρες σε αυτή την προσέγγιση, μπορεί να αποτελέσει ενδεχομένως τον οδηγό και σε ζητήματα ασφαλείας, τουλάχιστον για κάποιο περιορισμένο χρονικό διάστημα μια και τα μεγάλα και σοβαρά προβλήματα του τομέα αυτού δεν έχουν σε καμία περίπτωση εκλείψει.

Πρόκειται άραγε για μια στρατηγική συμμαχία ή για μια παροδική «λυκοφιλία» ελλείψει εναλλακτικών επιλογών; Πόσο μπορεί να αντέξει αυτή η συνεργασία και πόσο πιθανό είναι να οδηγήσει την Τουρκία ακόμη πιο μακριά από τους κόλπους της ΕΕ ή ακόμη και του ίδιου του ΝΑΤΟ; Απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα δεν είναι εύκολο να δοθούν ειδικά μάλιστα όταν το φαινόμενο είναι σε πλήρη εξέλιξη. Η Ρωσία προς το παρόν χρειάζεται την Τουρκία όχι μόνο ως καλό «πελάτη» για το πετρέλαιο και το φυσικό της αέριο αλλά και ως κόμβο για τη μεταφορά του στην Ευρώπη. Ακόμη, η «προσάραξη» μιας χώρας - μέλος του ΝΑΤΟ στους κόλπους της μπορεί να αποτελέσει για αυτή μία στρατηγική νίκη εναντίον της μεγάλης απειλής που συνιστά για αυτή η Συμμαχία, αποδυναμώνοντας τη σε σημαντικό βαθμό σε περίπτωση αποχώρησης. Τέλος, η ίδια η Τουρκία μπορεί να αποτελέσει για τη Ρωσία ένα δυνατό διαπραγματευτικό «χαρτί» σε μελλοντικές συνομιλίες και διαπραγματεύσεις με τη Δύση και κυρίως τις ΗΠΑ, προκειμένου να πετύχει μεγαλύτερους και σημαντικότερους για αυτή στόχους.

Η Τουρκία από την άλλη δεν διαθέτει τόσες εναλλακτικές και όσο απομακρύνεται από τη Δύση, τόσο και θα αυξάνει όλο και πιο βαθιά την εξάρτηση της από τη Ρωσία που όπως έχουμε ήδη δει λειτουργεί κυρίως υπέρ της δεύτερης και μάλιστα ως παράγοντας αύξησης της ισχύος της. Η συνέχιση δε της υποχωρητικότητας της έναντι της Ρωσίας συνιστά μεγάλο κίνδυνο για την ίδια που κινδυνεύει έτσι να

καταβάλει μεγάλο τίμημα, όπως συμβαίνει συνήθως με τις χώρες που επιλέγουν ή αναγκάζονται να ακολουθήσουν αυτή τη μορφή της στρατηγικής. Η ενδεχόμενη δε αγορά του ρωσικού αντιπυραυλικού συστήματος θα φέρει την Τουρκία ακόμη πιο μακριά από τη Δύση και το ΝΑΤΟ και ακόμη πιο κοντά στη Ρωσία αν και δεν θα πρέπει ακόμη να αποκλείεται και η πιθανότητα, η εξέλιξη αυτή να αποτελεί προσπάθεια απόκτησης διαπραγματευτικού όπλου για την Τουρκία στις δικές της συνομιλίες της με τη Δύση.

Ελλάδα

Η Ελλάδα, με όρους ρεαλισμού, δεν αποτελεί μεγάλο «παίκτη» στο περιφερειακό υποσύστημα Ρωσίας – Τουρκίας, στην πραγματικότητα δεν έχει καν καμία εμπλοκή στο μεγάλο θέμα των τελευταίων ετών που είναι το συριακό ζήτημα. Παρόλα αυτά υφίσταται τις συνέπειες του σε δύο τουλάχιστον πεδία: το προσφυγικό ζήτημα και στις σχέσεις της με ΗΠΑ, ΕΕ και φυσικά Ρωσία και Τουρκία. Η συριακή κρίση προκάλεσε μια μεταναστευτική που εξελίχθηκε σε ανθρωπιστική και στη συνέχεια σε πολιτική και διπλωματική κρίση μέσα στην ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και στην Ελλάδα. Αυτή η κατάσταση εξομαλύνθηκε κάπως, μετά την αμφιλεγόμενη συμφωνία ΕΕ – Τουρκίας, το Μάρτιο του 2016 χωρίς όμως σε καμία περίπτωση να έχει αντιμετωπιστεί το πρόβλημα στο σύνολο του. Ακόμη περισσότερο, όταν η Τουρκία ενίοτε χρησιμοποιεί τη συμφωνία αυτή ως μέσο πίεσης απέναντι σε Ελλάδα και ΕΕ.

Από την άλλη οι σχέσεις της χώρας με τις ΗΠΑ και την ΕΕ βρίσκονται σε ένα από τα καλύτερα επίπεδα των τελευταίων αρκετών ετών. Η οικονομική κρίση που μαστίζει τη χώρα εδώ και οκτώ χρόνια, παρότι δεν έχει παρέλθει, φαίνεται πως κινείται σε πιο «ήσυχα νερά» με τις περισσότερες χώρες, αν όχι όλες, της Ευρώπης να έχουν μεταβάλει τη στάση τους απέναντι της ως προς το περισσότερο θετικό, τουλάχιστον σε επίπεδο δηλώσεων. Οι ΗΠΑ από την άλλη φαίνεται πως βλέπουν με καλό «μάτι» έναν περισσότερο αναβαθμισμένο ρόλο της Ελλάδος στην περιοχή, μετά ειδικά την συνεχόμενη επιδείνωση των σχέσεων τους με τη Τουρκία. Σε αυτή βέβαια την περίπτωση πρέπει κανείς να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός: αν η χώρα δεν «διαβάσει» και αναλύσει με μεγάλη προσοχή και σοφία την κατάσταση του συστήματος και τις ισορροπίες ισχύος στην περιοχή, μπορεί να βρεθεί στη μέση ενός σκληρού ανταγωνισμού μεταξύ δύο κλασσικών μεγάλων δυνάμεων: μια χερσαίας (Ρωσίας) και μιας ναυτικής (ΗΠΑ), με πιθανότατα καταστροφικά αποτελέσματα. Από την άλλη, αν

καταφέρει να ελιχθεί έξυπνα, ψύχραιμα, λαμβάνοντας υπόψη της τους διαμορφούμενους συσχετισμούς ισχύος και με γνώμονα πάντα ένα σαφώς καθορισμένο εθνικό στόχο, ίσως μπορέσει να λειτουργήσει δημιουργικά ως πόλος σταθερότητας σε μια ασταθή περιοχή αλλά και ως μια «*διπλωματική γέφυρα*» μεταξύ αντίπαλων δυνάμεων, αναβαθμίζοντας έτσι τη θέση της στο ΔΣ και αυξάνοντας έτσι την δική της ισχύ.

Η προσήλωση της Ελλάδος στην ενταξιακή πορεία της γείτονος στην ΕΕ θα πρέπει να συνεχίσει να είναι σταθερή όπως επίσης και στην συμμετοχή της στο ΝΑΤΟ, εφόσον προκύψει βέβαια ανάλογο ζήτημα (βλ. τελευταίες εξελίξεις αναφορικά με την αγορά των πυραύλων S-400). Ενδεχόμενη αποχώρηση της Τουρκίας από τη συμμαχία θα σήμαινε σημαντική ανατροπή στην ισορροπία ισχύος στο ΔΣ και πιθανή αποσταθεροποίηση της Τουρκίας, εξέλιξη που δεν είναι προς το συμφέρον της Ελλάδας, ιδιαίτερα σήμερα και έπειτα από 8 χρόνια οικονομικής κρίσης. Αποσταθεροποίηση στη γείτονα βέβαια μπορεί να προέλθει και από άλλους παράγοντες, όπως πχ πολιτική ανατροπή (βλ. απόπειρα πραξικοπήματος 2016), που δεν μπορούν να αποκλειστούν και σε κάθε περίπτωση η θέση της Ελλάδος πρέπει να είναι προσεκτική και πάντα προς την κατεύθυνση της σταθερότητας της γείτονος και της ισορροπίας του συστήματος.

Προσεκτικοί ελιγμοί, ψυχραιμία και διακριτική διαχείριση δεν σημαίνει βέβαια σε καμία περίπτωση υποχωρητικότητα δηλαδή σύμπλευση ή κατευνασμό οιουδήποτε. Η Ελλάδα, παρότι αδύναμη σήμερα με όρους ισχύος, διαθέτει δύο σημαντικές πηγές ισχύος που παίζουν σημαντικότατο ρόλο: τη ΕΕ και το ΝΑΤΟ τις οποίες μπορεί και πρέπει να «εκμεταλλεύεται» σε κάθε περίπτωση και με κάθε ευκαιρία χωρίς όμως, σε καμία περίπτωση, να επαναπαύεται σε αυτό. Η «αρχή της αυτοβοήθειας», πάνω και πριν από όλα και η εσωτερική πρωτίστως ενδυνάμωση της θα πρέπει να είναι οι πρώτες προτεραιότητες κάθε πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας ώστε σε συνδυασμό με την εξωτερική ενδυνάμωση της (συμμαχίες) να αποτελέσουν εκείνους τους παράγοντες που θα αυξήσουν όσο το δυνατό περισσότερο όχι μόνο τις πιθανότητες ασφάλειας και επιβίωσης της αλλά και της ευημερίας της μέσα στο άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το επίπεδο των σχέσεων Ρωσίας και Τουρκίας τώρα αλλά και στο μέλλον εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα και τη συμπεριφορά των μεγάλων δυνάμεων σε αυτό. Η δε ποιότητα τους, το αν δηλαδή είναι καλές ή κακές, μέχρι σήμερα σχετίζεται άμεσα με τις σχέσεις που αυτές οι χώρες διατηρούν κυρίως με τη Δύση. Έτσι, σήμερα που οι σχέσεις αυτές είναι σε ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο, οι δύο χώρες προσπαθούν να ισχυροποιήσουν τους δεσμούς μεταξύ τους, με όχημα την οικονομία και την ενέργεια, σε μια προσπάθεια εξισορρόπησης μέσω εξωτερικής ενδυνάμωσης. Το αν αυτή η προσέγγιση είναι μια στρατηγική συνεργασία ή απλά μια αναγκαστική συγκυριακή «λυκοφιλία» μεταξύ ιστορικά παραδοσιακών εχθρών είναι νωρίς να το κρίνει κανείς ακόμη. Τα γεγονότα είναι σε πλήρη εξέλιξη και οι κινήσεις των «παικτών» δεν έχουν γίνει ακόμη ξεκάθαρες. Φαίνεται πάντως πως μέχρι στιγμής, η Ρωσία είναι αυτή που επωφελείται περισσότερο της αλληλεξάρτησης που έχουν αναπτύξει οι δύο χώρες με την Τουρκία να έπεται, ακολουθώντας μέχρι στιγμής μάλλον μια στρατηγική υποχωρητικότητας έναντι της που αν δεν αλλάξει κάτι μοιραία θα έχει δυσάρεστες συνέπειες.

Το αν η Τουρκία είναι ένα «παιχνίδι» μεταξύ της ρώσικης «αρκούδας» και του αμερικανικού «αετού» ή απλά ένα διαπραγματευτικό χαρτί για συμφωνίες και «business» υψηλότερου επιπέδου θα φανεί επίσης στο μέλλον. Σε κάθε περίπτωση, η θέση της Τουρκίας, που με τις νέο-οθωμανικές εμμονές του ισλαμικού καθεστώτος Ερντογάν έχει βρεθεί στις συμπληγάδες δύο κλασσικών μεγάλων δυνάμεων του Ρεαλισμού, δεν είναι καθόλου ευχάριστη ούτε και ευοίωνη δείχνοντας πως η χώρα σήμερα μάλλον βρίσκεται σε στρατηγικό αδιέξοδο. Η αναζήτηση διεξόδου σε αυτή την κατάσταση είναι και ο μεγάλος κίνδυνος, όχι τόσο για τη Ρωσία όσο για ορισμένες άλλες χώρες τις περιοχής και κυρίως την Ελλάδα που θα πρέπει να βρίσκεται σε συνεχή ετοιμότητα και επιφυλακή αξιοποιώντας με σύνεση και σοφία κάθε διαθέσιμη πηγή ισχύος, εσωτερική και εξωτερική απέναντι σε ένα ισχυρό αλλά λαβωμένο γείτονα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία

Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, 1979

Kenneth Waltz, *Man, the State and War*, 1959

Θουκυδίδου "Ιστορίαι»

Aron Raymond, *Paix et guerre entre les Nations*, Calmann- Levy, Paris, 1962

R.O. Keohane, *Structural Realism and Beyond*, Columbia University Press, 1986

John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton & Company N.Y., 2001

Hans Morgenthau - Kenneth Thompson, *Politics Among Nations*, New York: McGraw-Hill, 1985

Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1987

R. O. Keohane – J. S. Nye, *Power and Interdependence*, Little & Brown, 1977

Robert Jervis, *Systems theories and diplomatic history*, Free Press, N. York, 1979

Paix et guerre entre les nations, Paris: Calmann-Lévy, 1962; *Peace and War*, London: Weidenfeld & Nicolson, 1966

Έδρα ΓΕΕΘΑ-ΠΑΜΑΚ «Θουκυδίδης», *Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας*, 2015

Η. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Ποιότητα, 2010

Η. Κουσκουβέλης, *Ποιος ευθύνεται για τη Συρία; Και ποιος πληρώνει;* 2015

Ilias Kouskouvelis, *The Problem with Turkey's Zero Problems*, 2013

Η. Κουσκουβέλης, (onalert.gr), *Το πριν και το μετά της εισβολής της Τουρκίας στη Συρία - Ανάλυση*, 2016

Global Security, Russia-Turkey Relations, 2017

Asli Aydintasbas, *With Friends Like These: Turkey, Russia and the end of an unlikely alliance*, European Council on Foreign Relations, 2016

S. Akturk, *A Realist Reassessment of Turkısh-Russıan Relatıons, 2002-2012*, Caspian Strategy Institute Center For Politics & International Relations Studies, 2013

CIA, The World Factbook, *Russia & Turkey*, 2017

GFP (Global FirePower), *Russia & Turkey Military Strength*, 2017

S. Ozel, *The Crisis in Turkish-Russian Relations*, Center for American Progress, 2016

F. Hill - O. Taspinar, *Turkey and Russia_Axis of the Excluded*, 2006

E. Hasan, *Turkish Russian Political and Economical Relations*, International Journal of Business and Social Science, 2013

.

T. Demiryol, *Political Economy of Russian-Turkish Energy Relations*, Bordeaux 2013

M. Zubair, *The Course Of Turkey Russia Relations In The Regional Perspective*, 2016

J. L. Shapiro (Geopolitics/Geopolitical Futures), Russia US Relations in 2017

E. Demir (Turkiye Bankasi), *Possible Implications of Russia's Sanctions on Turkish Economy*, 2015

Adam Balcer, *The future of Turkish-Russian Relations: A Strategic Percpective*

Russian International Affairs Council, *Report 28: New Stage of Russia – Turkey Economic Relations*, 2016

Stiftung Mercator GmbH, *Report: The Future of Turkey - EU Relations / 4 Scenarios for 2018*

J. Alvarez, *The Grand Strategy Of the Republic of Turkey*, Center for International Security and Cooperation, Stanford University, 2012

D. N. Göksel (FRIDE Policy Brief), *Turkey's Russia conundrum: To court or to curb?*, Sept 2014

A. T. Türker, *An Analysis of Turkish Russian Rapprochement: Trends and Prospects*, 2013

B. B. Coşkun, *The Post-Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy*, 2016

X. Wickett – J. Parakilas, *Transatlantic Rifts Averting a Turkey/Russia Conflict*, 2016

I. Delanoe (Turkish Policy Quarterly), *Russia & Turkey: Competitive Partners*, 2017

Harmoon Centre for Contemporary Studies, *Determinants and Prospects of the Russian-Turkish Relations*, 2017

Διαδίκτυο

https://www.theguardian.com/world/2017/apr/10/turkish-referendum-all-you-need-to-know

http://internationalrelations.orgakp-party-turkey - Ιστορία του κόμματος δικαιοσύνης και ανάπτυξης

http://aa.com.tr/en/economy/turkey-azerbaijan-georgia-seek-to-increase cooperation/69150

www.iefimerida.gr

https://www.reuters.com/article/us-turkey-ukraine/turkey-offers-50-million-loan-to-ukraine-urges-protection-of-crimean-tatars-idUSKBN0MG0VZ20150320

www.huffingtonpost.gr

http://armedia.am/eng/news/17627/erdo%C4%9Fan-declines-putins-invitation-to-moscow-ceremony.html

http://www.businessinsider.com/russia-macedonia-turkish-stream-gas-pipeline-2015-5

http://www.naftemporiki.gr

http://www.bbc.com/news/world-europe-34590561

http://www.trt.net.tr/greek/kosmos/2015/10/30/akarpe-apebe-e-tetrameres-sunantese-gia-te-suria-404236

www.wikipedia.com

https://www.dailysabah.com/syrian-crisis/2015/12/02/syrian-turkmens-bombed-by-russia-assad-regime-on-pretext-of-daesh-presence-in-villages

http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/9638/toyrkika-f-16-katerripsan-rosiko-polemiko-aeroskafos

https://www.theguardian.com/world/2015/nov/28/vladimir-putin-calls-for-greater-sanctions-against-turkey

http://gr.euronews.com/2016/12/31/trump-towers-over-the-globe-many-fear-the-shadow

https://www.thepressroom.gr/diethni/o-tagip-me-apeiles-sto-oval-ofis-o-leykos-oikos
https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-russia-turkey/russia-hosts-pro-kurdish-turkish-politician-who-condemns-ankara-idUSKBN0U60P2201512232016
http://www.naftemporiki.gr/story/1042203/thermo-epeisodio-rosias-tourkias-sto-aigaio
http://www.tanea.gr/news/world/article/5336424/yparktos-o-kindynos-enos-polemoy-metaksy-toyrkias-kai-rwsias-leei-o-olant/
http://www.kathimerini.gr/853247/article/epikairothta/kosmos/koyrdikh--omospondia-sth-syria
http://www.capital.gr/forum/thread/5580159
https://www.theguardian.com/world/2017/jan/06/russia-aircraft-carrier-mediterranean-syria-admiral-kuznetsov
https://thekurdishproject.org
http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/37263/syggnomi-toy-erntogan-ston-poytin-gia-tin-katarripsi-toy-maxitikoy
http://www.kathimerini.gr/866502/article/epikairothta/ellada/apoka8istantai-plhrws-oi-sxeseis-rwsias---toyrkias
http://www.naftemporiki.gr/story/1064899/diplomatiko-grafeio-sti-rosia-egkainiasan-oi-kourdoi-tis-surias
http://www.tanea.gr/news/politics/article/5344169/ayth-einai-h-symfwnia-eyrwpaikhs-enwshs-toyrkias-gia-toys-prosfyges-kai-metanastes
https://www.theguardian.com/world/2016/may/05/ahmet-davutoglus-future-turkish-prime-minister-balance
http://www.euro2day.gr/news/world/article/1436500/stratiotiko-praxikophma-sthn-toyrkia.html
http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/53439/h-toyrkia-apomakrynetai-apo-tin-eyropi-kai-i-eyropi-apomakrynetai-apo-tin-toyrkia
http://www.cnn.gr/focus/story/40661/h-toyrkia-to-praxikopima-kai-o-rosikos-paragontas
http://www.onalert.gr/stories/syria-to-prin-kai-to-meta-thn-eisbolh-ths-tourkias/51684 - Κουσκουβέλης
http://www.skai.gr/news/world/article/327243/rosia-kai-tourkia-upegrapsan-tin-kataskeui-tou-agogou-turkish-stream/
http://www.naftemporiki.gr/story/1186270/kremlino-epithesi-kata-tis-rosias-alla-kai-maxairia-stin-plati-tis-tourkias-i-dolofonia-karlof
http://www.huffingtonpost.gr/2016/12/19/eidiseis-diethnes-ti-eipan-erdogan-kai-putin-gia-ti-dolofonia-tou-rosou-presbi-stin-agkura-_n_13729058.html
http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/78486/dimopsifisma-toyrkia-ayta-einai-ta-telika-apotelesmata)
http://www.iefimerida.gr/news/330526/dimopsifisma-stin-toyrkia-ola-osa-prepei-na-gnorizete-gia-ti-psifizoyn-giati-ehei
http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/71241/oi-diloseis-toy-poytin-meta-tin-synantisi-toy-me-ton-erntogan)
http://www.iefimerida.gr/news/335224/poytin-oi-sheseis-rosias-toyrkias-apokatastathikan-pliros
http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/75401/sovares-exelixeis-meta-ti-thiriodia-me-ta-ximika-sti-syria-o-tramp-exetazei-stratiotiki-drasi

https://www.ft.com/content/38698b56-460c-11e7-8519-9f94ee97d996?mhq5j=e5
http://www.tovima.gr/world/article/?aid=867676
http://www.inewsgr.com/203/kineziko-pyravliko-amyntiko-systima-parangelnei-i-agkyra.htm
https://www.thinknews.gr/defence/meads-gia-tin-tourkia/
http://www.kathimerini.gr/928934/article/epikairothta/kosmos/epikindynos-xoros-meta-to-dhmoyhfisma-sto-koyrdistan
http://mignatiou.com/2017/11/i-ameriki-proidopii-ton-erntogan-i-s-400-sta-cheria-tis-tourkias-ine-apili-gia-tin-technologia-ton-f-35
http://www.skai.gr/news/world/article/360335/exallos-o-erdogan-i-tourkia-aposuretai-apo-askisi-tou-nato/#ixzz4z4RPFdrC
http://www.tanea.gr/news/world/article/5487963/syggnwmh-sthn-toyrkia-apo-ton-gg-toy-nato
http://www.topontiki.gr/article/247588/vomva-apo-toyrkia-exetazei-apohorisi-apo-nato
https://www.theguardian.com/world/2014/apr/11/ukraine-russia-crimea-sanctions-us-eu-guide-explaine
http://gr.euronews.com/2015/03/17/crimea-s-tatars-yearn-for-homeland-one-year-after-russian-annexation
http://gr.euronews.com/2016/09/16/nagorno-karabakh-a-time-bomb-in-the-caucasus
http://www.huffingtonpost.gr/2015/10/10/diethnes-syria-emfylios-sparagmos_n_8273882.html
http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iraq/1425507/US-troops-pack-up-and-go-as-Turkey-refuses-any-help.html
https://www.lawspot.gr/nomika-nea/toyrkia-pagonoyn-oi-entaxiakes-diapragmateyseis-stin-ee-ean-prohorisei-i-syntagmatiki
15 years of Vladimir Putin: 15 ways he has changed Russia and the world (https://www.theguardian.com/world/2015/may/06/vladimir-putin-15-ways-he-changed-russia-world
http://www.mixanitouxronou.gr/i-isvoli-ton-roson-sto-afganistan-15-chiliades-sovietiki-echasan-ti-zoi-tous-afinontas-ena-ekatommirio-nekrous-afganous-o-polemos-pou-dimiourgise-ton-osama-bin-lanten-ke-to-vietnam-tis-essd
http://www.newsbomb.gr/kosmos/news/story/653074/ola-osa-thelate-na-mathete-gia-to-mesanatoliko-se-40-xartes
http://mikrasiatikhekstrateia.gr/politiki/sovietikoi
http://www.ciaworldfactbook.com/
http://www.iefimerida.gr/news/278459/ta-praxikopimata-stin-istoria-tis-toyrkias
http://worldpopulationreview.com/countries/russia-population
http://masterrussian.com/russia/facts.htm
https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS
http://www.kathimerini.gr/875456/article/epikairothta/kosmos/rwsia-epikrathsh-gia-to-komma-toy-poytin-stis-voyleytikes-ekloges
http://www.tovima.gr/world/article/?aid=687594
http://www.ibtimes.com/russia-arms-exports-crossed-15b-2015-moscow-plans-similar-sales-2016-2243843
www.worldbank.org

https://www.globalfirepower.com/country-military-strengthdetail.asp?country_id=russia
https://www.investment-in-russia.com/site/en?view=RUSSIA-AS-A-MEMBER-OF-THE-WTO-AND-OTHER-INTERNATIONAL-UNIONS
https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/country/TUR/startyear/LTST/endyear/LTST/tradeFlow/Export/indicator/XPRT-TRD-VL/partner/WLD/product/Total
https://powerpolitics.eu/ουκρανία-παίζοντας-ρώσικη-ρουλέτα (Άρθρο της Αλεξάνδρα Γουργιώτη)
http://www.ebrd.com/news/2015/economic-implications-of-russias-sanctions-against-turkey.html
http://www.kathimerini.gr/866502/article/epikairothta/ellada/apoka8istantai-plhrws-oi-sxeseis-rwsias--toyrkias)
https://www.briefingnews.gr/kosmos/se-athlia-katastasi-i-oikonomia-tis-toyrkias-posa-dis-kostisan-oi-kyroseis-apo-ti-rosia#sthash.mg96Ipb5.dpbs
http://insideoutborders.com/2016/03/01/the-shooting-of-the-russian-fighter-plane-froze-the-turkish-market/
https://www.ft.com/content/38698b56-460c-11e7-8519-9f94ee97d996?mhq5j=e5)
http://www.iefimerida.gr/news/251154/i-kalyteri-analysi-gia-ti-syria-enas-mini-pagkosmios-polemos-ginetai-ekei-oloi-enantion
http://www.kathimerini.gr/853247/article/epikairothta/kosmos/koyrdikh--omospondia-sth-syria
https://www.huffingtonpost.com/rajan-menon/whats-russia-doing-in-syr_b_3375715.html
https://www.britannica.com/demystified/are-the-middle-east-and-the-near-east-the-same-thing
https://zenithmag.wordpress.com/2013/05/28/2060-το-δημογραφικο-μελλον-των-βαλκανιων
http://www.middleeasteye.net/columns/terms-which-cannot-be-ignored-govern-turkey-s-regional-policy-976887874
https://www.forbes.com/sites/johnmauldin/2016/12/27/low-oil-prices-will-make-russia-more-aggressive-in-2017/#6bdc7f947367
https://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-oil-and-gas-pipelines-in-the-middle-east/5492595
https://piotita.gr/2016/03/14/Δρ Γιάννος Χαραλαμπίδης
http://www.ifestosedu.gr/54MearheimerCritique.htm#Π
http://www.kathimerini.gr/937164/article/epikairothta/kosmos/emplekei-ton-tagip-erntogan-o-reza-zaramp
https://left.gr/news/o-nt-mentventef-synopsizei-tin-pagkosmia-katastasi-ehoyme-eiselthei-se-enan-neo-psyhro-polemo
https://piotita.gr/2017/03/11/π-ήφαιστος-ρωσια-τουρκια-ηπα-ρευστα
World Energy Atlas - https://www.iea.org/statistics/ieaenergyatlas/
Ministry of Energy and Natural Resources, TurkStat - http://www.turkstat.gov.tr/Start.do;jsessionid=Y8TRhh1LpNY8cLQlptvJFWm7D2pZ2F2GCtQQgPnG4t1g2hhhMy2J!-1633964586
TurkStat, Ministry of Culture and Tourism
Rosstat - http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/main/
IMF - http://www.imf.org/external/index.htm
Alphabank

Παγκόσμια Τράπεζα - http://www.worldbank.org/
Globalfirepower - https://www.globalfirepower.com/

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»

Ρωσία - Σύντομο Ιστορικό[156]

Η Ρωσία ιδρύθηκε τον 12ο αιώνα αλλά ουσιαστικά έγινε κυρίαρχο κράτος στον 15ο αιώνα, μετά την αποτίναξη του Μογγολικού ζυγού οποίος κράτησε διακόσια περίπου χρόνια. Η χώρα, από το σημείο αυτό και έπειτα, συνέχισε να επεκτείνεται σταδιακά ολοένα και περισσότερο, απορροφώντας αρχικά τα γειτονικά στη Μόσχα βασίλεια, και στις αρχές του δέκατου έβδομου αιώνα και τις περιοχές κατά μήκος της Σιβηρίας και μέχρι τον Ειρηνικό ωκεανό. Στις αρχές του δέκατου όγδοου αιώνα και κάτω από την ηγεσία του Πέτρου του Ι («Μεγάλος Πέτρος») τα σύνορα της χώρας επεκτείνονται ακόμη περισσότερο και φτάνουν μέχρι την Βαλτική θάλασσα. Από το σημείο αυτό και έπειτα η χώρα μετονομάζεται πλέον σε «Ρωσική Αυτοκρατορία». Κατά τη διάρκεια του δέκατου ένατου αιώνα, η αυτοκρατορία, επεκτείνεται ακόμη περισσότερο τόσο προς την Ευρώπη όσο και προς την Ασία ενώ το 1917 και μετά από αιώνες διακυβέρνησης και εξουσίας των τσάρων, το καθεστώς ανατρέπεται από την Επανάσταση των Μπολσεβίκων (Οκτωβριανή Επανάσταση) και γίνεται «σοσιαλιστικό», υπό την ηγεσία του Βλαντιμίρ Λένιν. Έτσι η Ρωσική Αυτοκρατορία γίνεται πλέον η «Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ)».

Κατά τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1939-1945) η Σοβιετική πλέον Ένωση παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στη νίκη κατά των Ναζί, αποτελεί μία εκ των δύο ισχυρότερων εξ αυτών (η άλλη είναι οι ΗΠΑ) και επεκτείνεται ακόμη περισσότερο προς την Ανατολική Ευρώπη όχι μόνο σε έκταση αλλά και σε επιρροή. Την εποχή αυτή η χώρα αναδεικνύεται πλέον σε παγκόσμια υπερδύναμη (μαζί και πυρηνική) και μαζί με τις Ηνωμένες Πολιτείες σφραγίζει ανεξίτηλα την μοίρα του πλανήτη για περισσότερο από 40 χρόνια (περίοδος Ψυχρού Πολέμου).

Το 1991 και μετά από μία σειρά μεταρρυθμιστικών προσπαθειών σε διοίκηση και οικονομία, που τελικώς απέτυχαν, η Σοβιετική Ένωση, έπειτα από 74 χρόνια κυριαρχίας, διαλύεται σε 15 ανεξάρτητα κράτη (συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας). Το 2000 και μετά από μία δεκαετία πολιτικής και οικονομικής κρίσης, στην εξουσία της χώρας ανέρχεται ο Βλαντιμίρ Πούτιν ο οποίος εφαρμόζοντας μία δυναμική, προσωποκεντρική και για πολλούς αυταρχική πολιτική, οδηγεί την Ρωσία στον νέο

[156]CIA, The World Factbook, *Russia*, 2017

αιώνα μέχρι και σήμερα, σφραγίζοντας με την παρουσία του και το προσωπικό του ύφος τα πρώτα σχεδόν 20 χρόνια του εικοστού πρώτου αιώνα για τη Ρωσία αλλά και το ίδιο το Διεθνές Σύστημα.

Τουρκία - Σύντομο Ιστορικό[157]

Η σημερινή Τουρκία, γεωγραφικά, αποτέλεσε τον πυρήνα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία ουσιαστικά «γεννήθηκε» μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1453 μΧ. Από τα μέσα του 17 μΧ αιώνα, η αυτοκρατορία άρχισε να παρακμάζει χάνοντας ισχύ και εδάφη, μεταξύ των οποίων και την Ελλάδα μετά την Επανάσταση του 1821. Η κατάσταση αυτή οδήγησε τελικά σε διάλυση της αυτοκρατορίας και τον σταδιακό περιορισμό της Τουρκίας στα σημερινά της σύνορα, με τη συνθήκη της Λοζάνης.

Η σύγχρονη Τουρκία ιδρύθηκε το 1923 από τα απομεινάρια της καταρρέουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και υπό την ηγεσία του Μουσταφά Κεμάλ που αργότερα ονομάστηκε σε «Ατατούρκ»[158]. Κατά τη διάρκεια της ηγεσίας του Κεμάλ, η χώρα υιοθέτησε μία σειρά από σημαντικές μεταρρυθμίσεις σε πολιτικό, κοινωνικό, νομικό και οικονομικό επίπεδο, στα πρότυπα των δυτικών χωρών, κυρίως της Ευρώπης. Καθ' όλη τη διάρκεια του περασμένου αιώνα, η πολιτική κατάσταση στην χώρα ήταν ασταθής και αρκετές φορές οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας, ο "θεματοφύλακας" όπως λέγεται των αρχών και παραδόσεων του εθνάρχη των τούρκων Ατατούρκ (κεμαλιστές), επενέβησαν (με πραξικόπημα) προκειμένου να ρυθμίσουν τις πολιτικές εξελίξεις ή να εμποδίσουν τους αντιπάλους του κεμαλικού κράτους, δηλαδή τους ισλαμιστές, να αποκτήσουν ισχύ και πρόσβαση στην εξουσία[159].

Η Τουρκία έγινε μέλος των Ηνωμένων Εθνών το 1945 και το 1952 μέλος του ΝΑΤΟ, ως αντίμετρο στο «φόβο» και την ανασφάλεια που ένιωθε λόγω της γειτνίασης της με την Σοβιετική Ένωση, αποτελώντας έτσι και την πρώτη γραμμή του μετώπου της Δύσης με την ΕΣΣΔ. Το 1974 εισέβαλε, κατά παράβαση των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου και του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, στο βόρεια τμήμα της Κύπρου και έκτοτε ασκεί καθήκοντα προστάτη μιας περιοχής που μόνο η ίδια έχει αναγνωρίσει. Από το 1985, σημαντικό ζήτημα ασφάλειας αποτελεί για την Τουρκία ο

[157]CIA, The World Factbook, *Turkey*, 2017
[158]Που σημαίνει "Πατέρας των Τούρκων".
[159]Στρατιωτικά πραξικοπήματα στην Τουρκία: 1960, 1971, 1980, 1993, 1997 και 2016.
(Η Εφημερίδα, *Τα πραξικοπήματα στην ιστορία της Τουρκίας*, 2016)

απελευθερωτικός αγώνας της οργάνωσης PKK (εργατικό κόμμα του Κουρδιστάν), το οποία η ίδια χαρακτηρίζει ως τρομοκρατική οργάνωση και η διαμάχη με το οποίο έχει κοστίσει μέχρι σήμερα σχεδόν 40.000 θύματα εκατέρωθεν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Β»

Χάρτες

Χάρτης 1: Ρωσία & Τουρκία

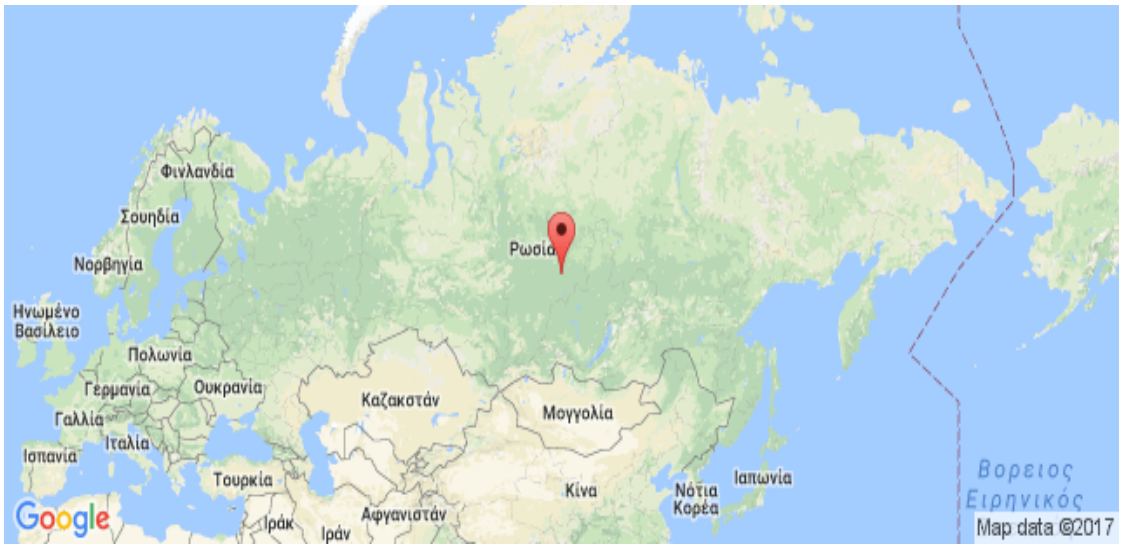

Χάρτης 2: Κεντρική Ασία

Χάρτης 3: Μέση Ανατολή

Χάρτης 4: Ναγκόρνο-Καραμπάχ

Χάρτης 5: Τσετσενία

Χάρτης 6: Καύκασος

Χάρτης 7: Χερσόνησος της Κριμαίας

Χάρτης 8: Γεωργία (Ν. Οσσετία & Αμπχαζία), Ουκρανία (Κριμαία), Αρμενία και Αζερμπαϊτζάν (Ναγκόρνο-Καραμπάχ)

Χάρτης 9: Συρία, Τουρκία, Ιράν, Ρωσία

Χάρτης 10: Συρία (Ταρτούς)

Χάρτης 11: Η Τουρκία ως χώρα transit (ενεργειακά)

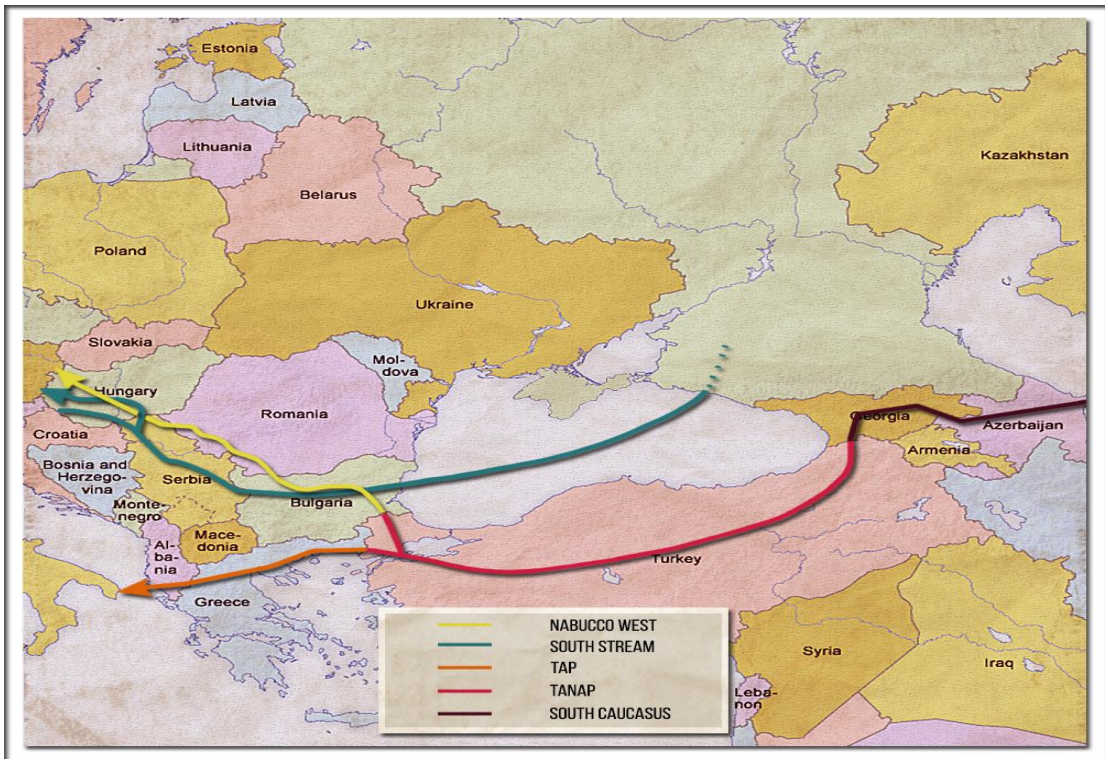

(Πηγή:https://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-oil-and-gas-pipelines-in-the-middle-east/5492595)

Χάρτης 12: Ο αγωγός«Turkish Stream»

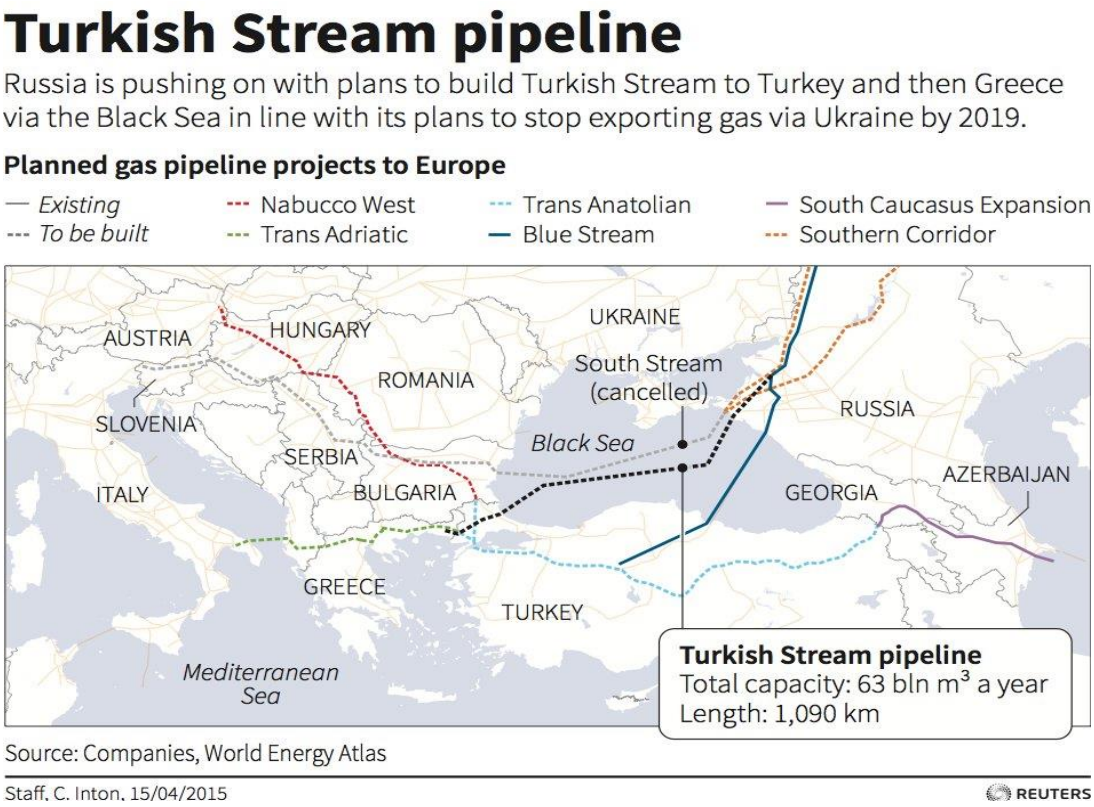

Διαγράμματα

Διάγραμμα 1: Τουρκικές εισαγωγές φυσικού αερίου

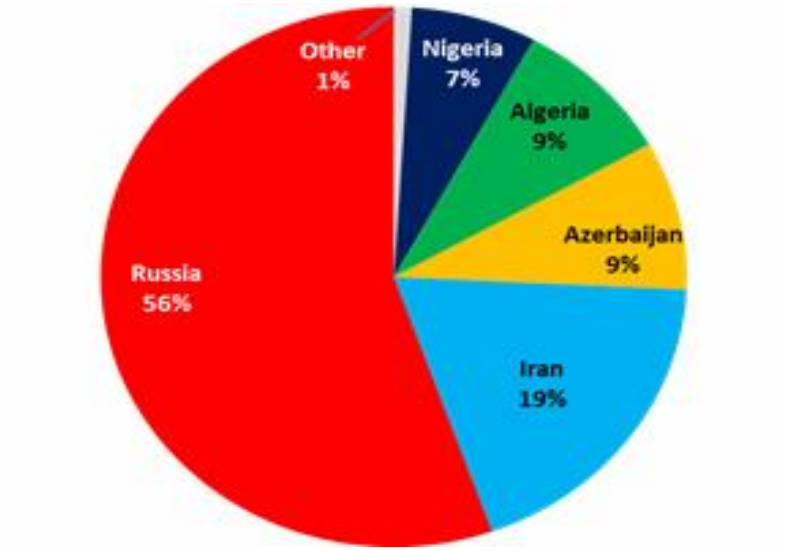

(Πηγή: Ministry of Energy and Natural Resources, TurkStat, στοιχεία 2014.)

Διάγραμμα 2: Ρωσικές Εξαγωγές Ρωσικού Φυσικού Αερίου

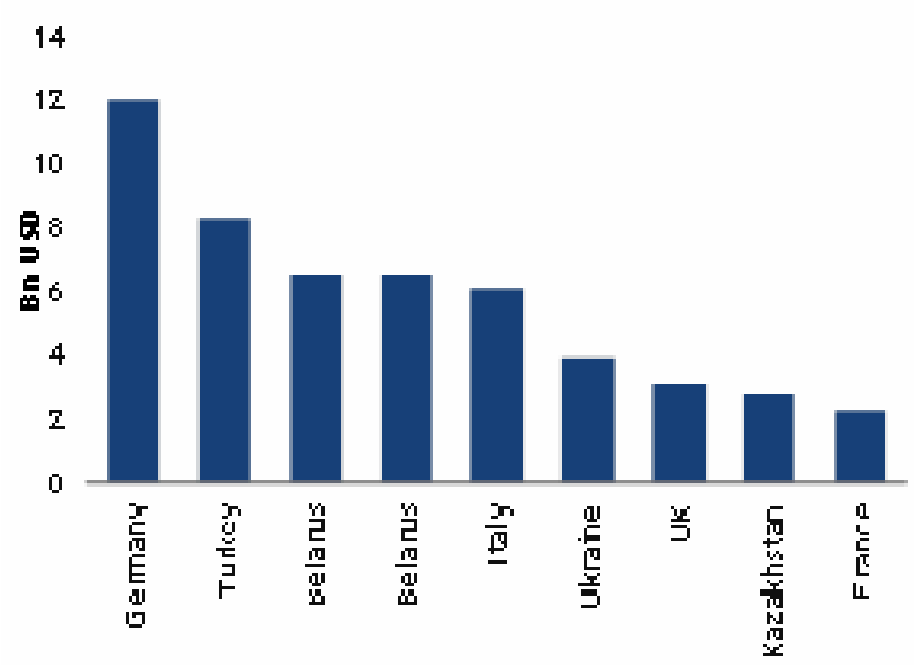

(Πηγή: Rosstat, Alphabank and IMF, στοιχεία 2014)

Διάγραμμα 3: Τουρκικές εισαγωγές από Ρωσία

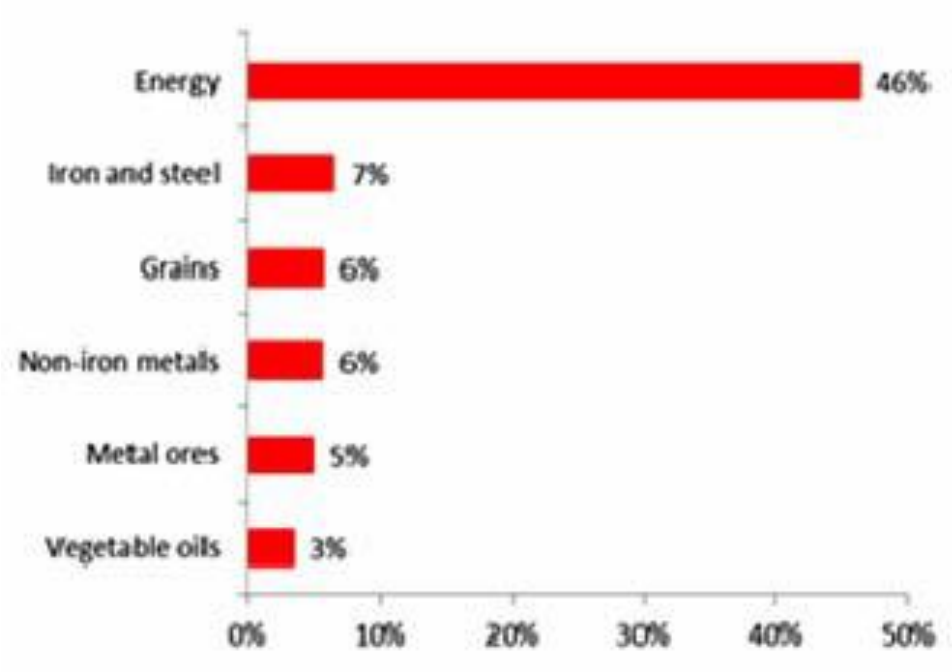

(Πηγή: Ministry of Energy and Natural Resources, TurkStat, στοιχεία 2014.)

Διάγραμμα 4: Τουρκικές Εξαγωγές σε Ρωσία

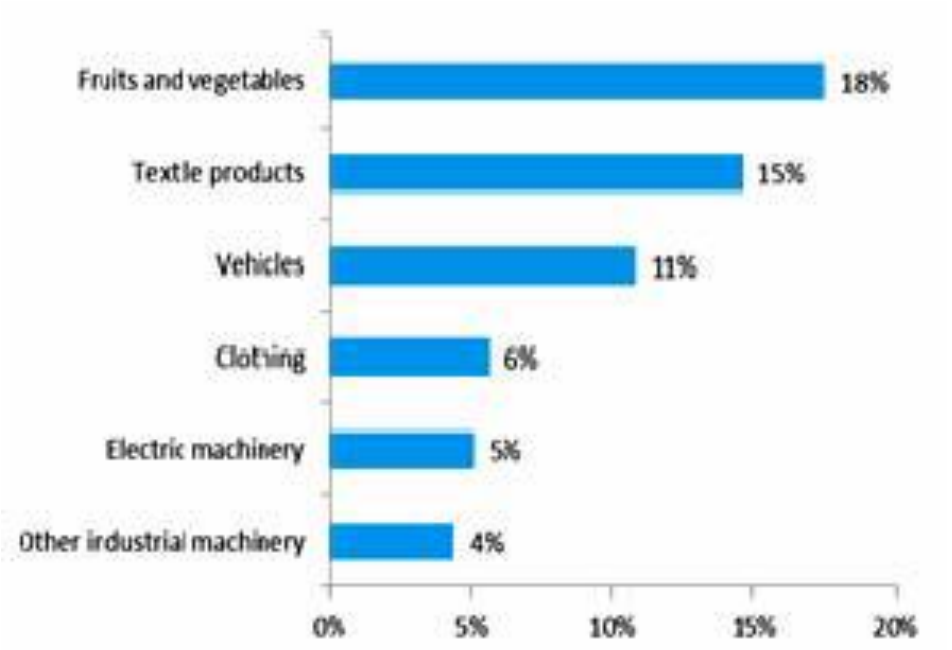

(Πηγή: TurkStat, Ministry of Culture and Tourism, στοιχεία 2014)

Διάγραμμα 5: Ξένοι Τουρίστες στην Τουρκία

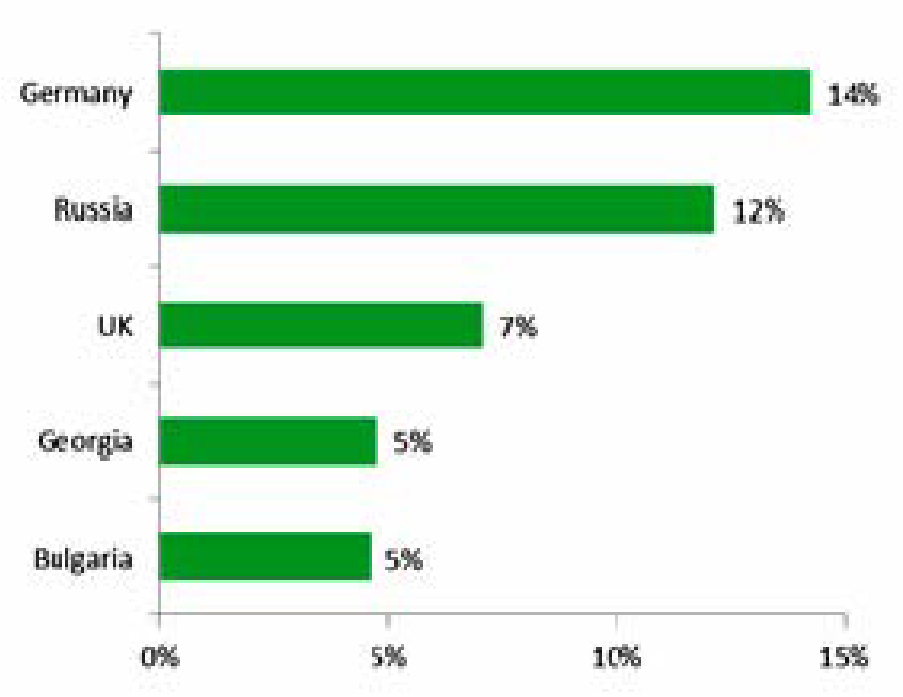

(Πηγή: TurkStat, Ministry of Culture and Tourism, στοιχεία 2014)

Διάγραμμα 6: Ρώσοι Τουρίστες - Προορισμοί

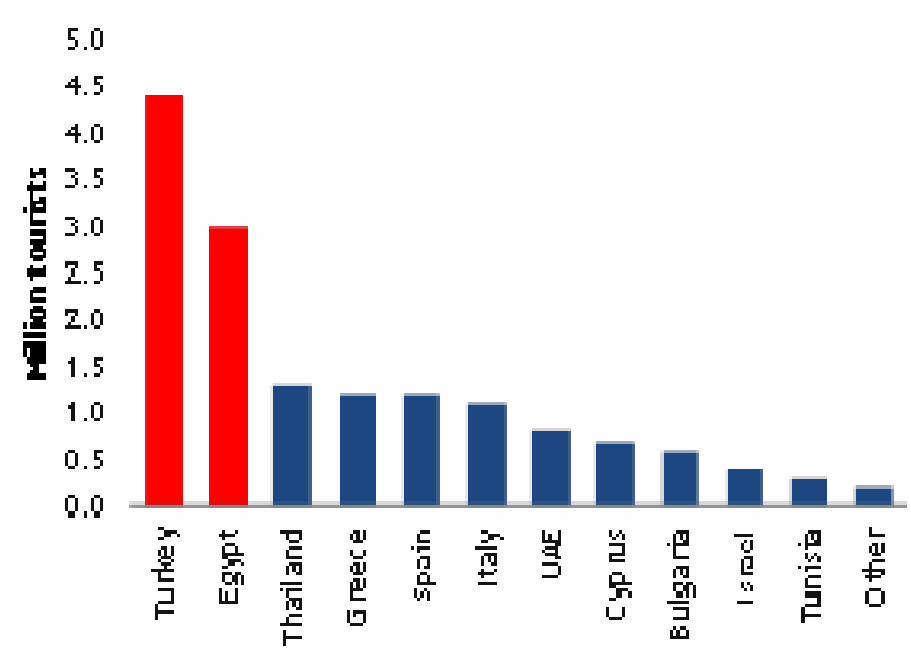

(Πηγή: Rosstat, Alphabank and IMF, στοιχείαγια 2014)

Διάγραμμα 7: ΑΕΠ

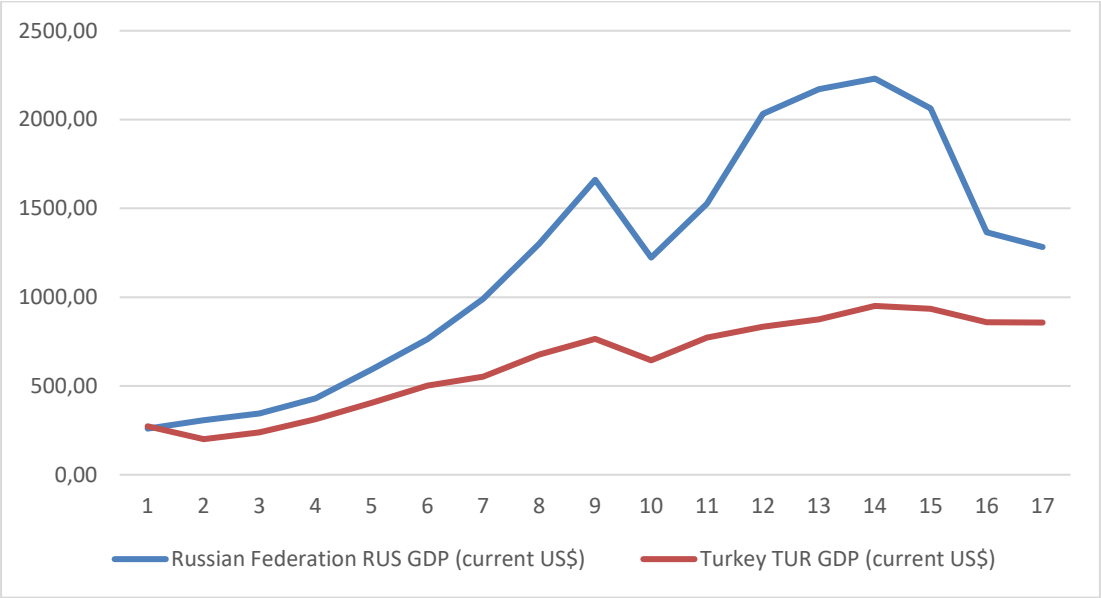

(Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα - 2017)

Διάγραμμα 8: Ετήσιος Ρυθμός Ανάπτυξης

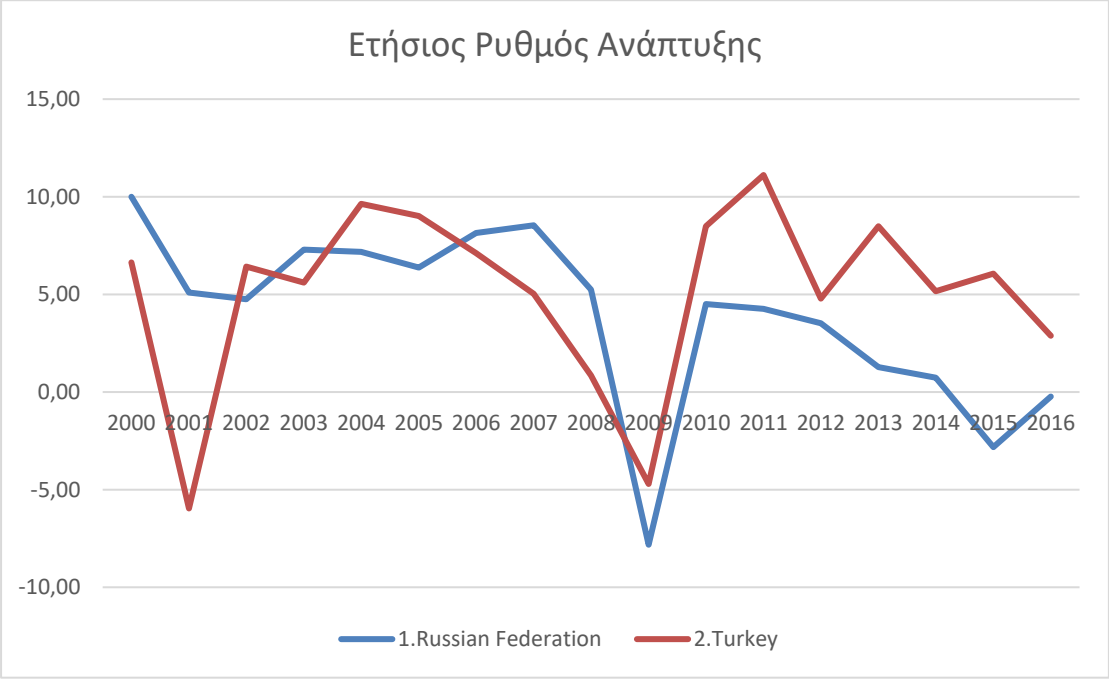

(Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα - 2017)

Διάγραμμα 9: Μεταβολή Εξωτερικού Χρέους

(Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα - 2017)

Διάγραμμα 10: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν Περιφερειακού Υποσυστήματος Ρωσίας – Τουρκίας (πλην ΗΠΑ, ΕΕ, Κίνας)

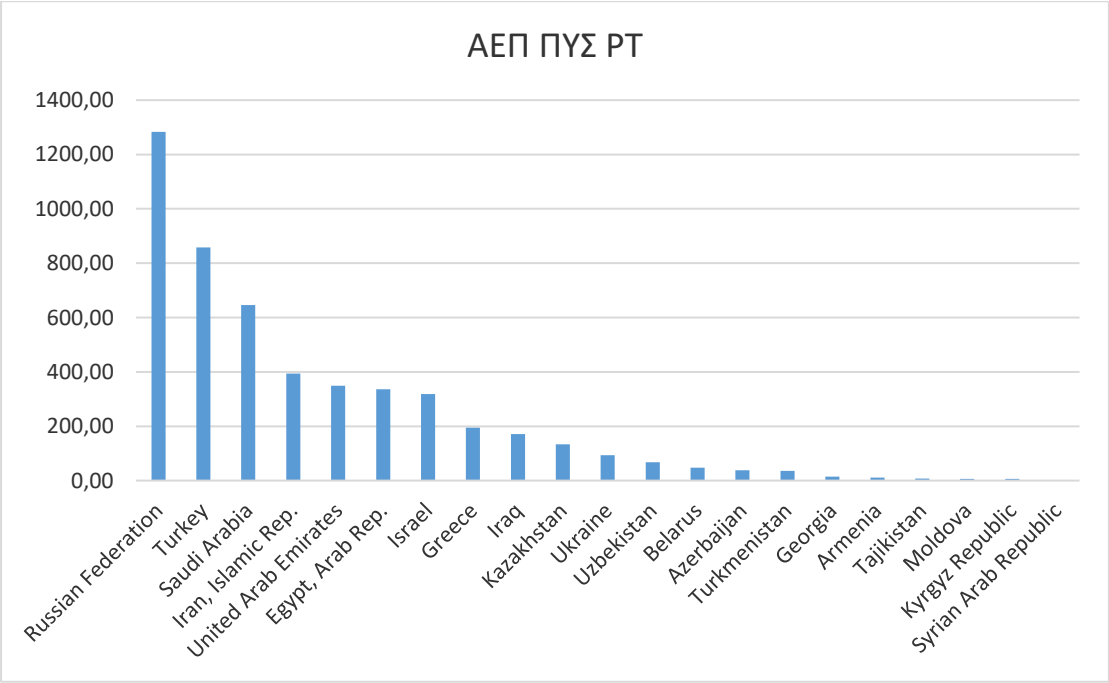

(Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα - 2017)

Διάγραμμα 11: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν Περιφερειακού Υποσυστήματος Ρωσίας – Τουρκίας (συμπεριλαμβανομένων ΗΠΑ, ΕΕ, Κίνας)

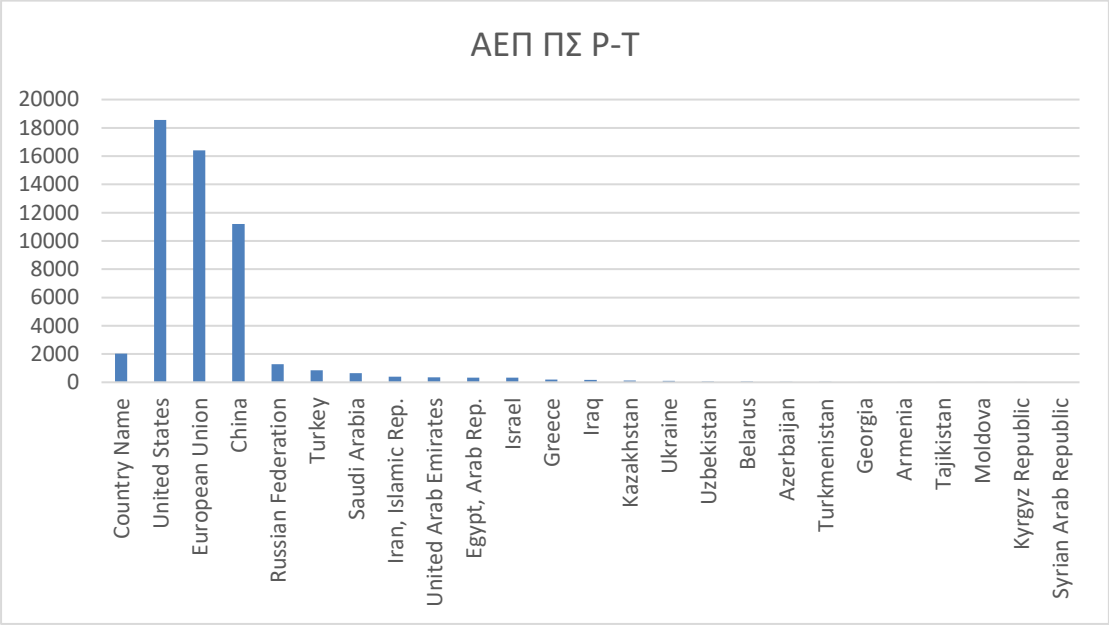

(Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα - 2017)

Διάγραμμα 12: Συνολική Έκταση (σε τ.χλμ)

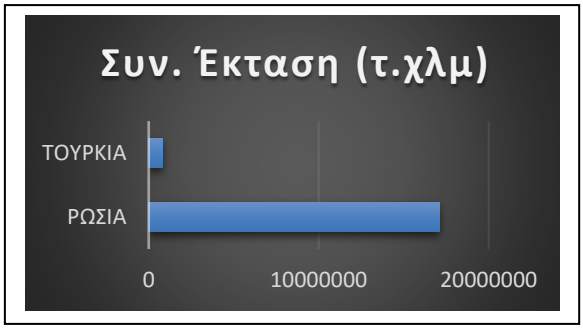

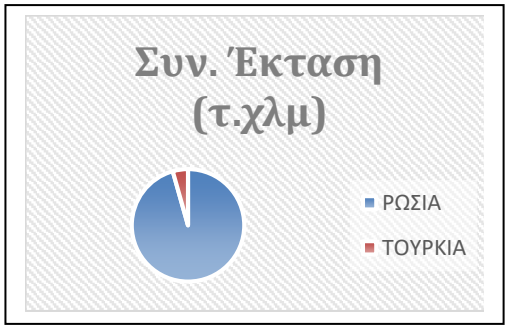

(Πηγή: globalfirepower)

Διάγραμμα 13: Συνολικός Πληθυσμός

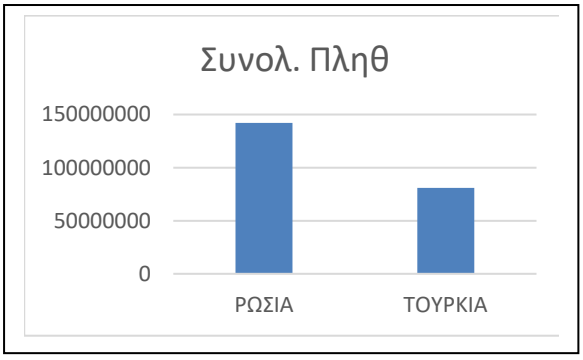

(Πηγή: globalfirepower)

Διάγραμμα 14: ΕΔ Ρωσίας - Τουρκίας / Ανθρώπινο Δυναμικό

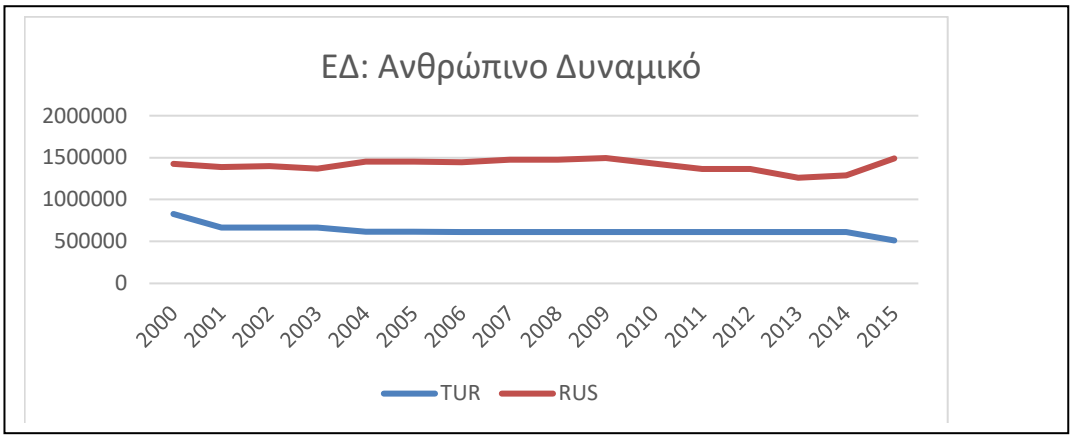

(Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα - 2017)

Διάγραμμα 15: Ανθρώπινο Δυναμικό Ενόπλων Δυνάμεων ΠΥΣ

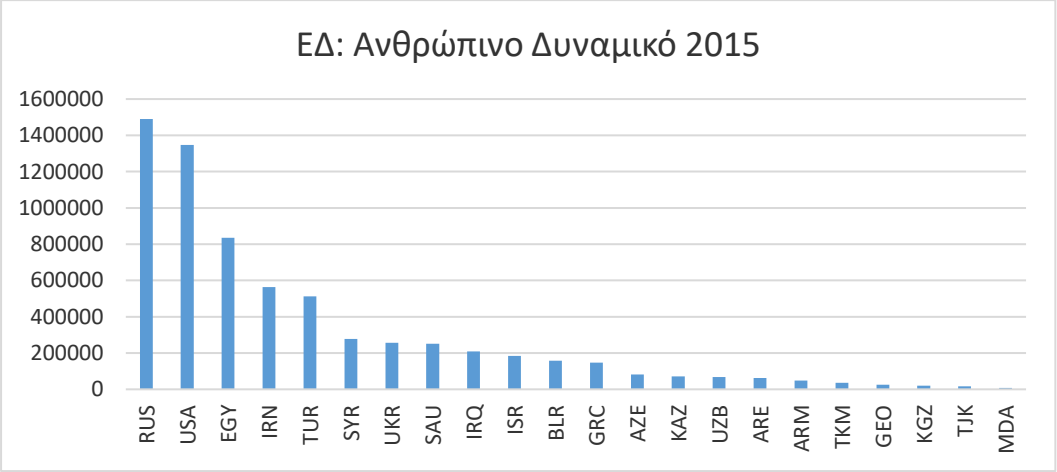

(Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα - 2017)

Διάγραμμα 16: Αεροπορικές Δυνάμεις Ρωσίας - Τουρκίας

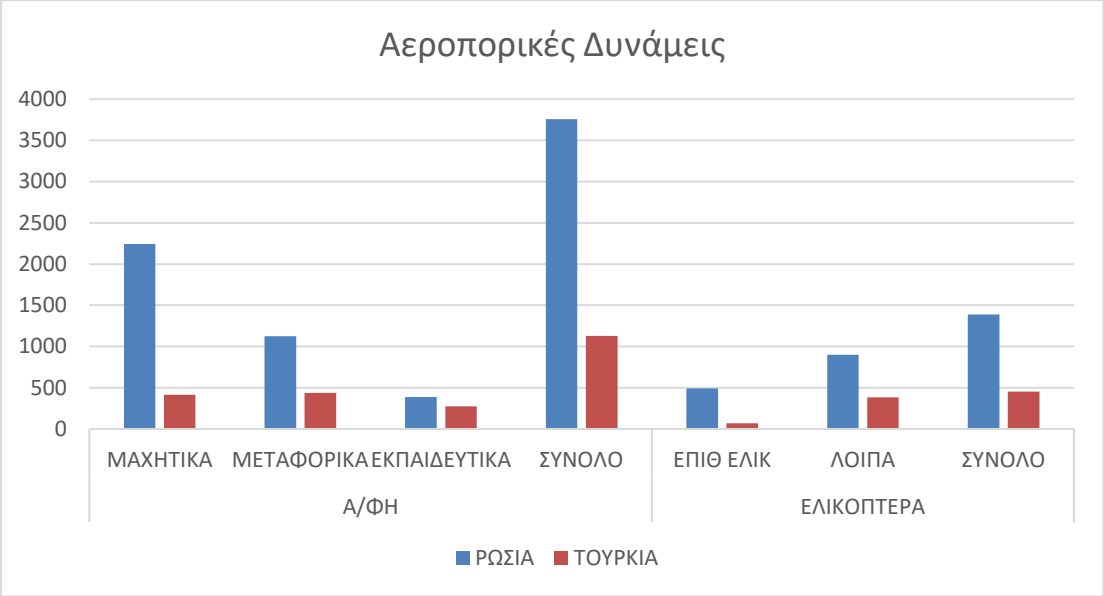

(Πηγή: globalfirepower)

Διάγραμμα 17: Άρματα μάχης και Πυροβολικό Ρωσίας - Τουρκίας

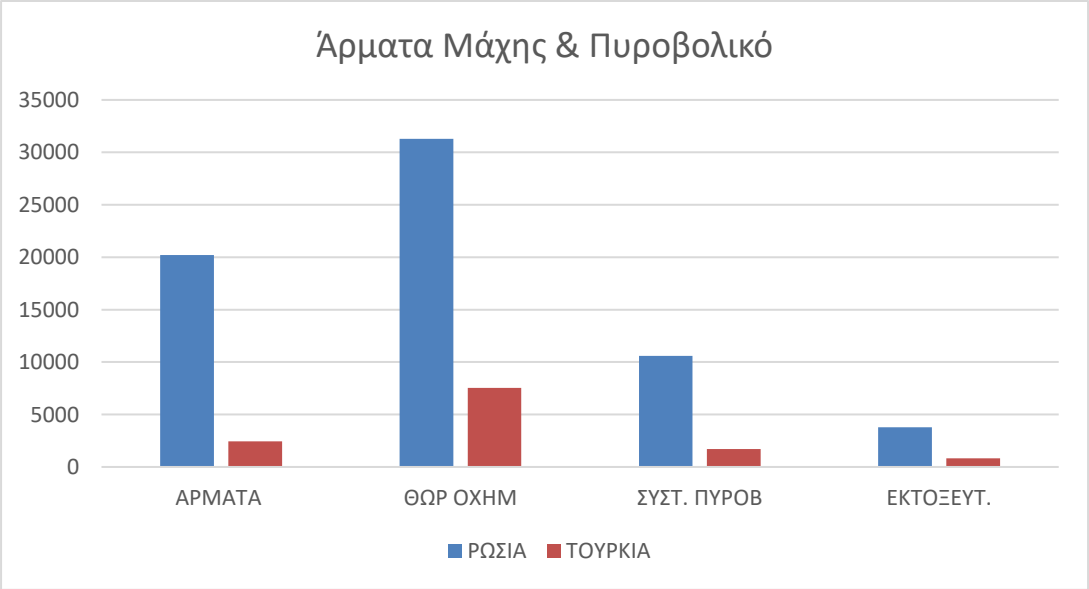

(Πηγή: globalfirepower)

Διάγραμμα 18: Ναυτικές Δυνάμεις Ρωσίας - Τουρκίας

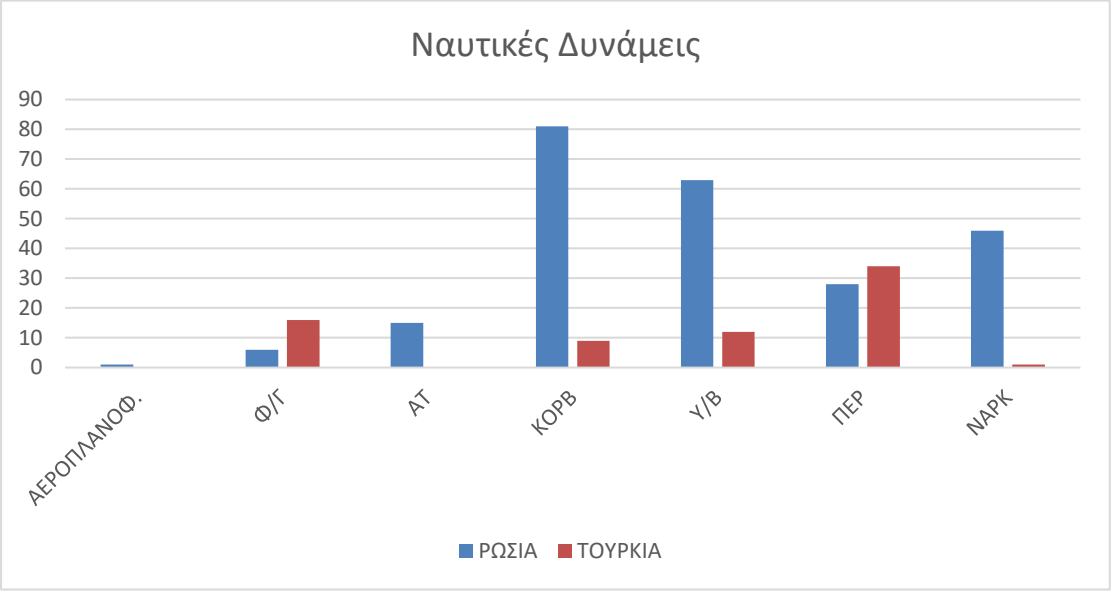

(Πηγή: globalfirepower)

Διάγραμμα 19: Πυρηνικά Όπλα

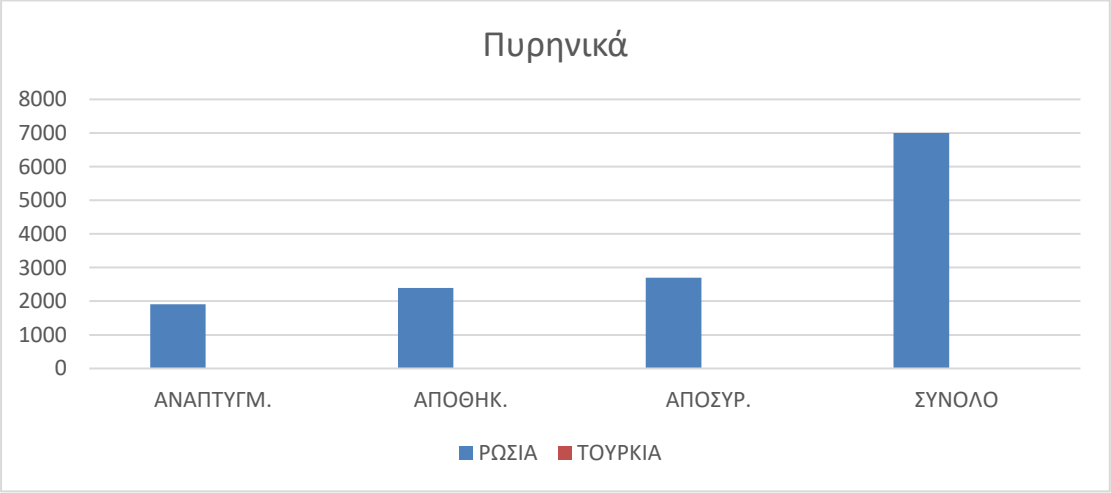

(Πηγή: globalfirepower)

Διάγραμμα 20: Δαπάνες για την Άμυνα (% ΑΕΠ) Ρωσίας - Τουρκίας

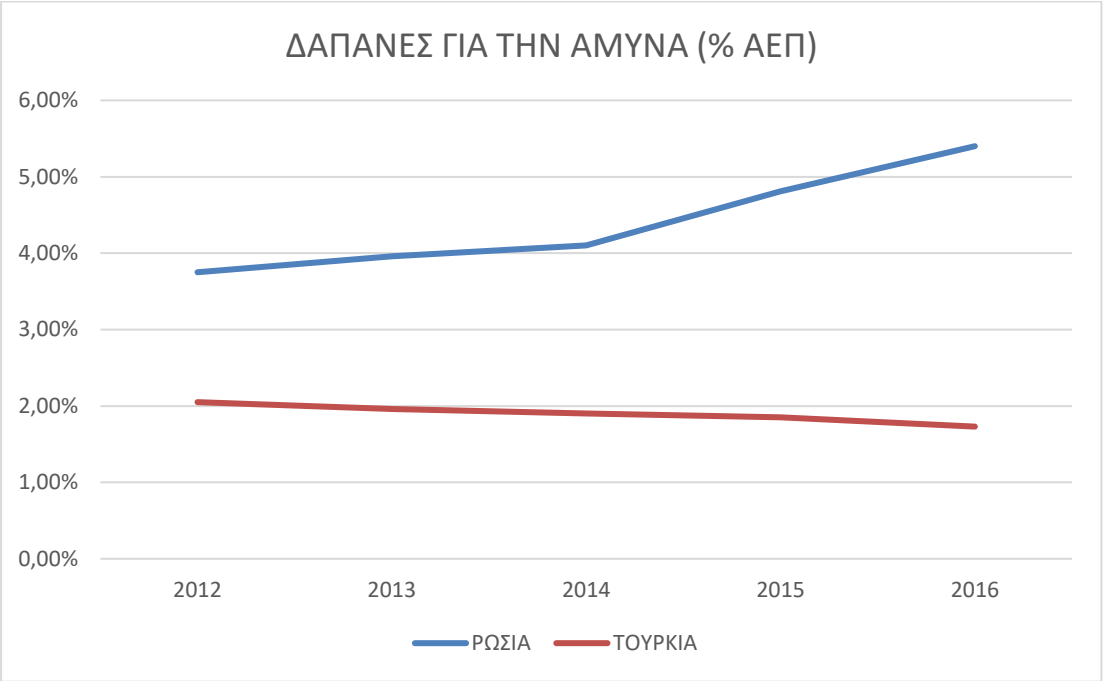

(Πηγή: CIA Worldfactbook 2017)

Διάγραμμα 21: Υποστήριξη (logistics)

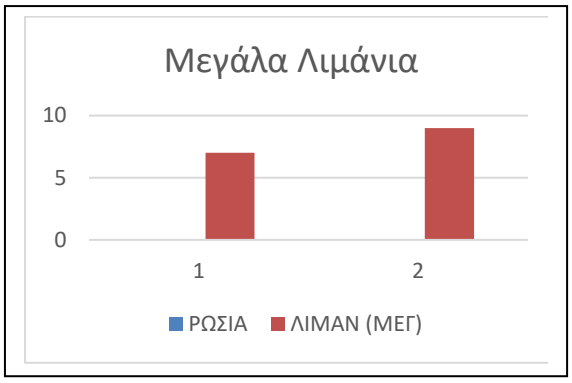

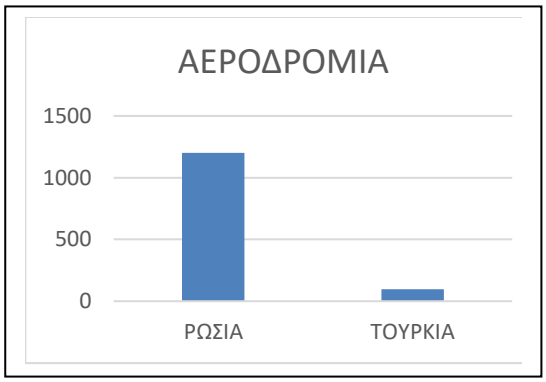

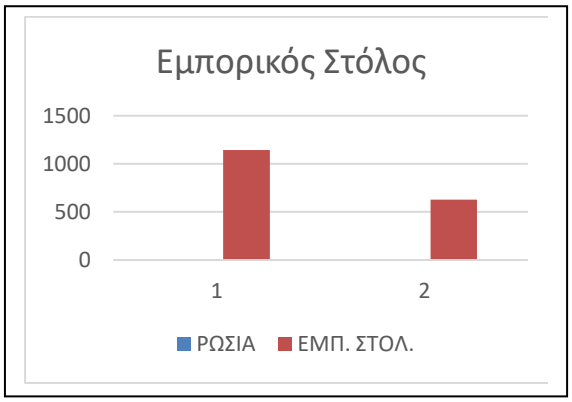

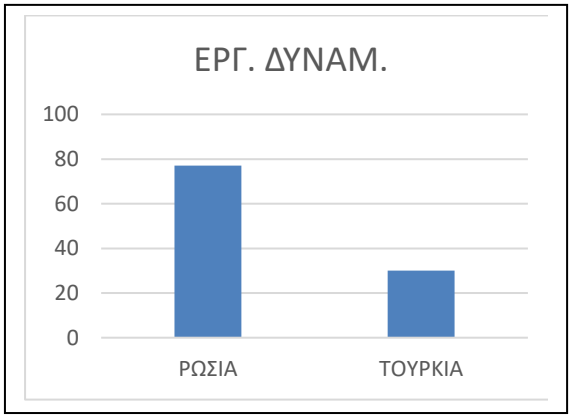

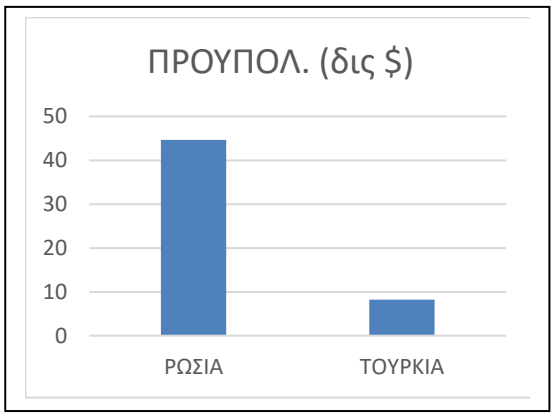

(Πηγή: globalfirepower)

Πίνακες

Πίνακας 1: Ενέργεια

ΕΝΕΡΓΕΙΑ								
	ΠΑΡΑΓΩΓΗ				ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ			ΠΥΡΗΝΙΚΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ
	ΗΛΕΚΤΡ (δις. kwh)	ΑΚΑΤ. ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ (εκατομ. βαρ/ημ)	ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ & ΠΑΡΑΓ (εκατομ. βαρ/ημ)	ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ (εκατομ. κ.μ.)	ΑΚΑΤ. ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ (εκατομβαρ)	ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ & ΠΑΡΑΓ (εκατομ. βαρ)	ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ (εκατομ. κ.μ.)	#
ΡΩΣΙΑ	1062000	10,83	11,2	635500	80000		47800000	32
ΤΟΥΡΚΙΑ	262	0,05	0,43	400	334		3,7	0
πηγή: CIA Worldfactbook 2017								

Πίνακας 2: Δείκτες Ισχύος[160]

Country Code	Score	PwrIndx
USA	0,0857	1
RUS	0,0929	2
TUR	0,2491	8
EGY	0,2676	10
ISR	0,3476	15
IRN	0,3933	21
SAU	0,4302	24
GRC	0,4981	28
UKR	0,5664	30
SYR	0,7603	44
UZB	0,8044	48
BLR	0,8109	49
KAZ	0,8811	55
AZE	0,8875	58
IRQ	0,8961	59
GEO	1,5333	82
TKM	1,6508	86
ARM	1,9141	93
KGZ	2,2661	108
TJK	2,3612	112
Πηγή: GlobalFirePower 2017		

[160]Δείκτες Ισχύος (Score & Power Index): Μέθοδος υπολογισμού της ισχύος των κρατών που χρησιμοποιεί η διαδικτυακή πύλη «globalfirepower.com» βάσει μιας λογικής ισορροπίας μεταξύ ενόπλων δυνάμεων, οικονομίας, ανθρώπινου δυναμικού, υποδομών κτλ κάθε κράτους. Η απόλυτη ισχύς βαθμολογείται με 0.0000 αλλά πρόκειται για ιδανική περίπτωση μια και καμία χώρα δεν «πιάνει» ένα τέτοιο βαθμό. Η μέθοδος αυτή, παρότι όχι πιστοποιημένη από κάποιο επίσημα αναγνωρισμένο φορέα, θεωρείται από τον γράφοντα ως κατάλληλη για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας (που είναι η ενδεικτική παρουσίαση της σχετικής ισχύος των κρατών) διότι είναι σύμφωνη με την «αντίληψη» του Επιθετικού Ρεαλισμού περί της ισχύος ενός κράτους και όχι αντίθετη με την κοινή αντίληψη και την εμπειρική πραγματικότητα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Γ»

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ

ΞΑΕ: Ξένες Άμεσες Επενδύσεις
ΙΚ: Ισλαμικό Κράτος (βλ. ISIL, ISIS)
ΚΔΑ: Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (βλ. AKP)
ΚΑΠ: Κουρδική Αυτόνομη Περιοχή
ΠΥΣ: Περιφερειακό Υποσύστημα
ΜΑ: Μέση Ανατολή
ΔΣ: Διεθνές Σύστημα
ΔΘ: Διεθνείς Θεσμοί
ΔΟ: Διεθνείς Οργανισμοί
ΔΔ: Διεθνές Δίκαιο
ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση
ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΣΑ: Συμβούλιο Ασφαλείας (ΟΗΕ)

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ

BCB: Billion Cubic Meters
PKK: Partiya Karkerên Kurdistan (Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν)
PYD: Partiya Yekîtiya Demokrat (Κόμμα (Δημοκρατικής Ένωσης)
ISIL: Islamic State of Iraq and the Levant (βλ. ΙΚ)
ISIS: Islamic State of Iraq and Syria (βλ. ΙΚ)
AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi (βλ. ΚΔΑ)
NATO: North Atlantic Treaty Organization
HDP: Halkların Demokratik Partisi (Δημοκρατικό Κόμμα των Λαών)
YPG: Peoples Protection Units (Μονάδες Προστασίας του Λαού)